

Opracowanie planu zadań ochronnych (PZO)

dla obszaru Natura 2000

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

sh capka
Z upoważnienia
Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska
Z-ca Generalnego Dyrektora
Ochrony Środowiska

Piotr Otawski

Wytoczne wydane na podstawie art. 32 ust. 1 **2012 -12- 12**
w świetle art. 32 ust. 2 pkt 1
ustawy z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

Wstęp. Ogólne zasady

1. Obszar Natura 2000 to „dziedzictwo europejskie w lokalnym depozycie”, które zasługuje na to aby być dumą lokalnej społeczności i bazą do lokalnego, zrównoważonego (= nie niszczącego żadnych wartości) rozwoju.
2. Zgodnie z art. 6(1) i 6(2) Dyrektywy siedliskowej oraz art. 3(2) i 4(4) Dyrektywy ptasiej, państwo polskie – i wszystkie jego organy i podmioty działające w jego imieniu – ma obowiązek:
 - a) uniknięcia wszelkiego pogorszenia stanu przedmiotów ochrony sieci Natura 2000, zarówno antropogenicznego jak i wynikającego z zaniechania właściwej ochrony; także uniknięcia znaczących zakłóceń wobec przedmiotu ochrony;
 - b) podjęcia działań „odpowiednich do potrzeb ekologicznych przedmiotów ochrony”, służących zachowaniu lub odtworzeniu właściwego stanu przedmiotów ochrony.Obowiązki te określają generalny cel ochrony obszaru Natura 2000.
3. Wszystkie organy państwa i podmioty działające w jego imieniu mają obowiązek przyczyniania się, w zakresie swoich kompetencji, do realizacji celu, o którym mowa w pkt. 2 niniejszych wytycznych. Szczególna rola przypada sprawującemu nadzór nad obszarem Natura 2000, który jest bezpośrednio odpowiedzialny za realizację tych celów, zorganizowanie skutecznego współdziałania wszystkich odpowiednich podmiotów, tak by te cele zostały osiągnięte.
4. Instrumenty planistyczne Natura 2000 (plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000, plan ochrony dla obszaru Natura 2000 lub ujęcie odpowiedniego zakresu w innych dokumentach planistycznych) to narzędzia, które mogą i powinny sprawującemu nadzór w tym pomóc.
5. Plan zadań ochronnych (PZO) jest narzędziem do skutecznej ochrony obszaru Natura 2000. Opracowanie planu (mimo że jest obowiązkiem wynikającym z ustawy) nie jest celem samym w sobie, ale narzędziem i środkiem zapewnienia skutecznej ochrony obszaru.
6. W podejściu do środowiska, w tym do obszarów Natura 2000, obowiązuje tzw. zasada ostrożności. Jest to wiążąca zasada zapisana w art. 191 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, który na mocy Traktatu Ateńskiego i art 87 Konstytucji RP jest źródłem prawa również w Polsce. Zasada przezorności oznacza, że „*nie rozwiane wątpliwości muszą być interpretowane zawsze na korzyść środowiska przyrodniczego*”, w szczególności:
 - na działanie mogące potencjalnie zaszkodzić środowisku można zezwolić tylko wtedy, gdy rozwieje się wszystkie racjonalne wątpliwości i uzyska się pewność, że negatywne oddziaływanie nie wystąpi;
 - jeżeli występuje niepewność, co do istnienia lub zakresu zagrożeń, należy przyjąć środki ochrony bez konieczności oczekiwania, aż rzeczywistość i powaga tych zagrożeń zostaną w pełni wykazane, tj. potrzebne działania i regulacje na rzecz ochrony elementów środowiska (w tym ograniczenia w korzystaniu ze środowiska) należy podjąć nawet wtedy, gdy jeszcze nie ma niezbitych dowodów, że będą one skuteczne, a są tylko uzasadnione przypuszczenia.Zasada ta obowiązuje także przy planowaniu ochrony obszarów Natura 2000.
7. Ochrona obszaru Natura 2000 będzie trwała tylko wtedy, jeżeli będzie oparta na „wspólnym zrozumieniu” potrzeb i uwarunkowań ochrony obszaru przez ludzi z tym obszarem związanych. Dlatego w procesie sporządzania PZO kluczowe jest zbudowanie takiego

zrozumienia. Służy temu transparentność i uspołecznienie procesu planistycznego. Należy dążyć do tego, aby lokalna społeczność uznała ochronę obszaru Natura 2000 za swoją powinność, a istnienie dobrze chronionego obszaru Natura 2000 – za powód do dumy, a także by jak najwięcej osób i podmiotów odnalazło w tej ochronie swoje korzyści.

8. Ochrona obszaru Natura 2000 będzie właściwa tylko wtedy, jeżeli będzie oparta na aktualnej i dobrej wiedzy naukowej. Dlatego w procesie sporządzania planu zadań ochronnych konieczny jest udział odpowiednich ekspertów i naukowy sposób wnioskowania. Służy temu logiczny schemat procesu planowania i jego oparcie na kryteriach i wskaźnikach stanu ochrony.
9. Ochrona obszaru Natura 2000 będzie efektywna tylko wtedy, jeżeli będzie oparta na wiedzy praktycznej o działaniach w siedliskach obszaru i uzgodniona co do szczegółów technicznych i organizacyjnych. Dlatego w procesie sporządzania projektu PZO wykorzystuje się wiedzę posiadaną przez lokalne społeczności i działające lokalnie podmioty; równocześnie dążąc do uzyskania wspólnej, uzgodnionej wizji technicznej realizacji zadań ochronnych.
10. W procesie planowania podlega dyskusji sposób zorganizowania ochrony obszaru, tak aby był maksymalnie skuteczny dla przedmiotów ochrony, a minimalnie uciążliwy dla ludzi korzystających z obszaru i ich aspiracji.
11. W procesie planowania nie podlegają dyskusji wymogi wynikające z prawa wspólnotowego i krajowego. PZO nie jest też sposobem na zwolnienie przedsięwzięć ani planów z obowiązujących procedur ocenowych. Proces sporządzania projektu PZO nie jest miejscem negocjacji dopuszczalności/niedopuszczalności jakichkolwiek inwestycji mogących znacząco oddziaływać na obszar Natura 2000.
12. Celem planowania jest ochrona przedmiotów ochrony znajdujących się w obszarze Natura 2000.
13. Podstawowym celem opracowania projektu PZO jest jak najszybsze rozpoczęcie działań niezbędnych dla skutecznej ochrony obszaru Natura 2000, czyli zapewnienie, że stan siedlisk przyrodniczych i gatunków, dla ochrony których wyznaczono obszar, nie zostanie pogorszony. W tym celu konieczne jest:
 - zebranie, zweryfikowanie, przeanalizowanie i wykorzystanie istniejących informacji o obszarze Natura 2000;
 - ustalenie, jakiej wiedzy i informacji brakuje, następnie zaplanowanie i zorganizowanie jej zebrania/uzupełnienia;
 - uzupełnienie podstawowych informacji (w zakresie niezbędnym do oceny, jaki jest stan przedmiotów ochrony i czy wymaga pilnych działań);
 - uzgodnienie realizacji tych działań ochronnych, które trzeba jak najszybciej podjąć;
 - rozstrzygnięcie, czy i kiedy należy dla obszaru lub jego części opracować gruntowny plan ochrony.
14. Projekt PZO sporządza się na bazie wiedzy o obszarze Natura 2000 jaka jest dostępna i jaką uda się uzyskać podczas procesu planowania. W ramach tego procesu należy przeprowadzić prace terenowe w takim zakresie, w jakim jest to potrzebne do pilnego zaplanowania ochrony. Jeżeli zostanie wykazana potrzeba bardziej gruntownego uzupełnienia wiedzy, które w najbliższej przyszłości będzie niezbędne do ochrony obszaru, może to być ujęte w jednym z planowanych działań.

Plan zadań ochronnych to „projekt najpilniejszych działań na rzecz ochrony obszaru”. Sporządzanie projektu PZO jest w istocie bardzo podobne do konstruowania dobrej aplikacji dotyczącej finansowania ochrony obszaru – zarówno jeden jak i drugi proces polega na identyfikacji zagrożeń, postawieniu celów operacyjnych i znalezieniu sposobu ich realizacji, wyrażonego listą konkretnych zadań do wykonania. Zarówno jeden jak i drugi proces wymaga przy tym przedyskutowania i uzgodnienia wielu szczegółów z innymi podmiotami – takimi, których współdziałanie jest pożądane dla ochrony obszaru Natura 2000 oraz takimi, na interesy których nasze działania mogą wywierać wpływ. W dyskusjach tych nie można jednak tracić z oczu celu, jakim jest skuteczna ochrona obszaru – celem procesu nie jest osiągnięcie konsensusu rozumianego jako wartość sama w sobie - ale osiągnięcie zgody co do działań, jakie są niezbędne dla ochrony walorów obszaru i **doprowadzenie do praktycznego wdrożenia tych działań w życie.**

Dobrze zorganizowany proces sporządzania planu zadań ochronnych powinien realizować następujące zadania:

1. Zebranie pełnej aktualnie dostępnej wiedzy o obszarze, w tym szczególnie połączenie posiadanej przez różne podmioty wiedzy o różnych aspektach obszaru i przedmiotach ochrony. Wiedza ta może się okazać niekompletna i niewystarczająca do dobrego zaplanowania ochrony (i często tak będzie) – wówczas chodzi o identyfikację luk w wiedzy, które w najbliższej przyszłości muszą być uzupełnione.
2. Identyfikacja „środowiska społecznego i gospodarczego”, w którym dokonywana będzie ochrona obszaru Natura 2000 – w tym identyfikacja osób i podmiotów, których zaangażowanie jest potrzebne dla skutecznej ochrony obszaru, oraz osób i podmiotów, na które ochrona obszaru może mieć wpływ.
3. Uzyskanie „wspólnego zrozumienia” potrzeby ochrony obszaru przez zaangażowane osoby i podmioty. Uzyskanie powszechnej świadomości, dlaczego dany obszar ma znaczenie dla całej Europy, jakie elementy przyrody i jakie ich cechy o tym decydują.
4. Zestandaryzowana ocena stanu ochrony poszczególnych przedmiotów ochrony, uzyskana za pomocą „metodyki monitoringowej”, tj. w formie kompatybilnej z danymi monitoringu krajowych zasobów siedlisk przyrodniczych i gatunków Natura 2000. Z oceny tej wynika, jakie wskaźniki decydują o ewentualnym niewłaściwym stanie ochrony przedmiotów ochrony i wymagają poprawy.
5. Określenie i wspólne zrozumienie „docelowej wizji” stanu obszaru – zakładającej, że wszystkie przedmioty ochrony znajdują się we właściwym stanie ochrony. Wizja ta powinna być skonkretyzowana w formie parametrów i wskaźników stanu ochrony. Należy zaakceptować fakt, że wizja ta jest określona tak dobrze, jak to jest możliwe w momencie sporządzania planu zadań, ale w przyszłości może ewoluować i być uszczegóławiana, w miarę postępu wiedzy o obszarze.
6. Umożliwienie zaangażowania różnych podmiotów i osób w realizację wspólnego celu, jakim jest ochrona obszaru.
7. Rozwiązanie, na ile to możliwe, konfliktów interesów pomiędzy różnymi podmiotami działającymi w obszarze a potrzebami ochrony obszaru (wiele konfliktów, choć oczywiście nie wszystkie, ma charakter pozorny i dla ich rozwiązania wystarczy uszczegółowienie i skonkretyzowanie stanowisk stron).
8. Ustalenie wspólnie akceptowanego planu działań:
 - logicznie wynikających z potrzeb ochrony obszaru i realizujących te potrzeby,
 - tworzących istotny postęp w ochronie obszaru,
 - możliwych do wykonania w czasie, na jaki jest ustanawiany plan zadań,
 - weryfikowalnych i weryfikowanych przez monitoring.Z planu działań powinno wynikać, jakie zasoby ludzkie, finansowe i techniczne będą potrzebne do jego realizacji.
9. Wspomaganie komunikacji między poszczególnymi podmiotami zaangażowanymi w obszarze – ustanawianie „wspólnego punktu odniesienia”.

Realizacji tych zadań służy nie tylko formalny dokument PZO – ustanawiany zarządzeniem regionalnego dyrektora ochrony środowiska, ale również sam proces sporządzania planu działań i gromadzona podczas tego procesu dokumentacja.

Sporządzenie PZO nie jest nigdy celem samym w sobie, ale narzędziem i środkiem do skutecznego wdrożenia ochrony obszaru!

Plan zadań ochronnych a plan ochrony?

15. Dla obszaru Natura 2000 można, w zależności od potrzeb, zastosować jeden z dwóch instrumentów planowania. Różnice między nimi są następujące:

Plan zadań ochronnych	Plan ochrony
<ul style="list-style-type: none"> ▪ sporządzany na 10 lat; ▪ podstawa prawna - zarządzenie regionalnego dyrektora ochrony środowiska; ▪ obowiązkowy dla każdego obszaru Natura 2000, z wyjątkiem obszarów morskich, obszarów lub ich części, dla których sporządzono plan ochrony lub obszarów pokrywających się: (1) w całości lub w części z obszarem parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego, dla których ustanowiono plan ochrony z zakresem PZO, (2) z obszarem parku narodowego lub rezerwatu przyrody, dla których ustanowiono zadania ochronne z zakresem PZO, (3) z obszarem będącym w zarządzie nadleśnictwa, dla którego plan urzędzenia lasu uwzględnia zakres PZO (art. 28, ust. 10 ustawy o ochronie przyrody), ▪ sporządzany zwykle dla całości obszaru Natura 2000, z wyłączeniem tylko obszarów morskich i obszarów, na których ochrona została odpowiednio zaplanowana w innym trybie; ▪ sporządzany, aby bez zwłoki podjąć działania, które nie budzą wątpliwości, a są niezbędne dla zachowania przedmiotów ochrony; ▪ zawiera tylko cele do osiągnięcia w ciągu 10 lat i zadania do wykonania; ▪ jest „listą rzeczy do zrobienia”, nie określa reguł i zasad postępowania; ▪ chroni „metodą małych kroków”, jest modelem „planowania adaptacyjnego”: zadania określane na krótki czas – weryfikacja rezultatów – modyfikacja planu zadań ochronnych albo sporządzenie pełnego planu ochrony; ▪ sporządzany na podstawie istniejącej wiedzy uzupełnionej o podstawowe prace terenowe w standardzie „obserwacji monitoringowej” - w celu zestandaryzowanego opisanie stanu ochrony poszczególnych przedmiotów ochrony, ew. weryfikacji lub rozpoznania uwarunkowań realizacji planowanych działań; bez specjalnych szczegółowych badań i inwentaryzacji – lecz jeśli jest taka potrzeba, to wykonanie odpowiednich badań może stanowić jedno z zadań; ▪ może formułować wnioski do zmian istniejących studiów i planów zagospodarowania przestrzennego, usuwając, na tyle na ile to możliwe przy niepełnej wiedzy, „pułapki na inwestorów” – sytuacje, gdy plan zagospodarowania przestrzennego stał się niewykonalny ze względu na przepisy chroniące obszar Natura 2000; ▪ elementem zadań ochronnych może być 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sporządzany na 20 lat; ▪ rozporządzenie Ministra Środowiska, ▪ nieobowiązkowy (oprócz obszarów morskich, dla których nie sporządza się PZO); ▪ może być sporządzany dla całości albo dla części obszaru Natura 2000; ▪ stabilny, długookresowy program ochrony; może być zmieniony w trakcie realizacji tylko w szczególnych przypadkach; ▪ sporządzany na podstawie uprzedniej inwentaryzacji i badań w niezbędnym zakresie ▪ określa stabilne reguły i zasady postępowania na stosunkowo długi okres; ▪ określa „warunki brzegowe” jakie musi spełnić zagospodarowanie przestrzenne, prowadzona w obszarze działalność, aby nie szkodzić celom ochrony Natura 2000; ▪ może ustalać reguły lokalizacji zabudowy, infrastruktury technicznej i komunikacyjnej, technicznej i edukacyjnej (ograniczenia ale i zarazem tereny, na których ograniczeń nie ma); ▪ może ustalać ramowe warunki realizowanych i planowanych przedsięwzięć mogących znacząco negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000, w tym wymaganej kompensacji przyrodniczej (ograniczając w konsekwencji zakres i czas późniejszych procedur OOS); ▪ może formułować wnioski do zmian istniejących studiów i planów zagospodarowania przestrzennego, usuwając w dużej mierze „pułapki na inwestorów” - sytuacje, gdy plan zagospodarowania przestrzennego stał się niewykonalny ze względu na przepisy chroniące obszar Natura 2000; ▪ podmiotom działającym w obszarze daje większą przewidywalność i pewność, jak wymogi ochrony obszaru wpłyną na ich działalność.

identyfikacja potrzeby sporządzenia i ustanowienia planu ochrony.	
Technika planowania (zapewnienie udziału interesariuszy, logiczna struktura planu, odniesienie do właściwego stanu ochrony i jego konkretnych parametrów i wskaźników, zaplanowanie monitoringu weryfikującego osiągnięcie celów) jest jednak taka sama!	

16. Zakłada się, że PZO jest instrumentem podstawowym, a pogłębiony plan ochrony jest sporządzany tylko tam, gdzie jest taka potrzeba. Analiza tej potrzeby następuje w toku sporządzania planu zadań w ramach PZO. Pierwsze podejście do ochrony obszaru powinno mieć zwykle charakter szybkiego sporządzenia projektu PZO. W planie tym rozstrzyga się, jakie są potrzeby uzupełnienia informacji o obszarze (np. badań lub inwentaryzacji) oraz czy i w jakim zakresie przestrzennym potrzebne jest sporządzenie planu ochrony.

Oczekiwane skutki PZO

17. Dobrze zrobiony i ustanowiony PZO dla obszaru Natura 2000 powinien mieć następujący wpływ na system zarządzania:
- zakres rzeczowy i szacunkowe koszty działań niezbędnych dla ochrony obszaru wraz z ich harmonogramem są określone, umożliwiając występowanie o środki na ich wykonanie;
 - sugerowane źródła finansowania wykonania niezbędnych prac są określone;
 - wiedza o obszarze i jego przedmiotach ochrony, stanowiąca podstawę do późniejszego śledzenia zmian, jest podsumowana;
 - system monitoringu jest ustalony i działa jako „sygnał ostrzegawczy”, w przypadku gdy z przedmiotami ochrony dzieje się coś złego, umożliwia ocenę skuteczności podejmowanych działań;
 - kwalifikowanie (screening) przedsięwzięć pod kątem możliwości wywierania negatywnego wpływu na obszar jest ułatwione, z zastrzeżeniem, że przedsięwzięcie nie ujęte w planie jako zagrożenia należy traktować jako mogące wpływać negatywnie na obszar;
 - „założenia ochrony obszaru” zostały uszczegółowione a cele planu zadań ochronnych są „punktem odniesienia” dla ocen oddziaływania przedsięwzięć na obszar Natura 2000 oraz punktem odniesienia dla strategicznych ocen oddziaływania innych planów;
 - zapisy istniejących studiów i planów z punktu widzenia ochrony obszaru obarczone ryzykiem niemożności ich realizacji są zidentyfikowane i wskazane. Jednakże nie pociąga to za sobą obowiązku zmiany planu przez gminę, ale jest informacją, że realizacja takich zapisów studiów lub planów może napotkać na problemy w procedurze ocenowej;
 - zastosowanie w razie potrzeby art. 37 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody – *„jeżeli działania na obszarze Natura 2000 zostały podjęte niezgodnie z ustaleniami planu zadań ochronnych, regionalny dyrektor ochrony środowiska nakazuje ich natychmiastowe wstrzymanie i podjęcie w wyznaczonym terminie niezbędnych czynności w celu przywrócenia poprzedniego stanu danego obszaru, jego części lub chronionych na nim gatunków”* ma podstawę;
 - możliwe jest wykorzystanie funduszy ze środków krajowych i europejskich dedykowanych gospodarowaniu na obszarach Natura 2000;
 - uchybień rolników wobec tzw. zasady wzajemnej zgodności są możliwe do kontrolowania i są podstawą do stosowania sankcji w zakresie płatności bezpośrednich, w przypadku gdy podjęto działania w gospodarce rolnej niezgodnie z ustaleniami planu zadań ochronnych;
 - nowo znalezione gatunki lub siedliska, które powinny być przedmiotami ochrony w tym

obszarze, co np. umożliwi stosowanie względem nich art. 6(4) Dyrektywy siedliskowej, są opisane;

- l) ewentualna potrzeba zrobienia planu ochrony i modyfikacji SDF/granic obszaru jest wykazana;
- m) potrzeby działań komunikacyjnych są określone.

18. Sporządzenie projektu PZO nie jest sposobem na zwolnienie jakichkolwiek działań z obowiązujących procedur, np. PZO nie zastąpi, w stosunku do żadnych planów ani przedsięwzięć, procedury oceny oddziaływania na obszar Natura 2000.

Organizacja procesu sporządzania PZO

19. Proces sporządzania PZO może być różnie zorganizowany, ale kluczowe są w nim role:

- a) sprawującego nadzór nad obszarem, który będzie w przyszłości wykonawcą planu, stającego się organizatorem procesu, mającym za zadanie zorganizowanie i nadzór nad procesem sporządzania projektu PZO, również pod względem logistycznym;
- b) koordynatora PZO, którego zadaniem jest przygotowanie projektu PZO, a w tym prowadzenie procesu planistycznego, pozyskiwanie i analizowanie gromadzonych informacji oraz sukcesywne wypełnianie powstającego planu, aż do zestawienia całości dokumentacji;
- c) ekspertów przyrodników, specjalizujących się w zakresie ekologii odpowiednich gatunków lub siedlisk przyrodniczych;
- d) w razie potrzeby – profesjonalnego moderatora, prowadzącego dyskusję, zwłaszcza w obszarach Natura 2000 i w sprawach budzących emocje społeczne;
- e) interesariuszy, czyli osób i podmiotów, których zaangażowanie jest potrzebne dla ochrony obszaru, w tym zwłaszcza zarządców terenów cennych przyrodniczo, na których ochrona obszaru może mieć bezpośredni wpływ.

Interesariusze są zapraszani do uczestnictwa w spotkaniach dyskusyjnych, będących elementem procesu planistycznego, ale uczestniczą w nich z własnej woli, przyjeżdżają na własny koszt i wkład do planu opracowują w ramach swojej działalności. Natomiast koszty organizacji spotkań dyskusyjnych, na których dyskutowane są elementy powstającego projektu PZO, są wliczone w koszty sporządzenia projektu PZO.

20. Sprawujący nadzór nad obszarem Natura 2000 powinien brać ciągły i aktywny udział w procesie powstawania PZO. Nie zaleca się, aby sprawujący nadzór nad obszarem zlecał całość sporządzenia projektu PZO podmiotowi zewnętrznemu, oczekując tylko gotowego produktu. W powstawaniu planu ze strony sprawującego nadzór nad obszarem powinna uczestniczyć ta osoba (osoby), która będzie odpowiedzialna za nadzorowanie wdrożenia planu w życie.

21. Role organizatora, koordynatora, ekspertów i – w razie potrzeby – moderatora mogą być realizowane, zależnie od możliwości kadrowych sprawującego nadzór nad obszarem, albo przez jego pracowników, albo zlecane podmiotom lub osobom z zewnątrz.

22. W przypadku zlecenia osobom lub podmiotom z zewnątrz pewnych ról w procesie sporządzenia planu, zlecenia takie muszą być udzielone zgodnie z obowiązującym prawem. W szczególności:

- a) zamówienia o wartości netto <14000 euro nie wymagają stosowania ustawy Prawo zamówień publicznych, ale również do nich muszą być zastosowane zasady oszczędności, przejrzystości, obiektywności i niedyskryminacji potencjalnych

- b) wykonawców, co powinno być udokumentowane;
- b) zamówienia o wartości netto co najmniej 14000 euro wymagają stosowania ustawy Prawo zamówień publicznych;
- c) dominująca praktyka interpretacji ustawy Prawo zamówień publicznych wymaga, by udzielane w ciągu roku kalendarzowego zamówienia „tożsame rodzajowo” – czego wskaźnikami są również identyczne wymagania względem wykonawców – traktować jako części jednego zamówienia;
- d) zamówienie można dzielić na części i zlecać je osobno w wyniku odrębnych postępowań, ale w każdym z tych postępowań trzeba stosować przepisy właściwe dla wartości całości zamówienia (art. 32 ust. 4 ustawy Pzp).

23. Koordynator PZO jest osobą kluczową dla sporządzenia dobrego planu zadań. Ważnym jest, aby osoba pełniąca tę funkcję posiadała umiejętności i doświadczenie w zakresie:

- planowania ochrony przyrody,
- ekologii przedmiotów ochrony,
- dogłębnego zrozumienia zasad ochrony obszarów Natura 2000,
- komunikacji społecznej,
- zarządzania projektami.

Nowatorskie podejście do sporządzania PZO dla obszaru Natura 2000 polega głównie na prowadzeniu konstruktywnego dialogu przyrodników i użytkowników zasobów przyrodniczych z poczuciem odpowiedzialności za stan zasobów przyrodniczych. Sam proces tworzenia PZO jest w istocie bardzo podobny do konstruowania dobrej aplikacji dotyczącej finansowania projektu ochrony przyrody. Osoby z doświadczeniem w przygotowaniu aplikacji do instytucji finansujących (EkoFundusz, LIFE-Nature), powinny poradzić sobie również ze sporządzeniem projektu PZO dla obszaru Natura 2000.

24. Ekspertami przyrodnikami mogą być osoby, które mają doświadczenie w ocenie stanu (monitoringu) odpowiedniego gatunku lub typu siedliska (ewentualnie podobnych gatunków lub siedlisk), nabyte np. w ramach ogólnopolskiego projektu monitoringu przyrodniczego Natura 2000.

25. Skład grupy interesariuszy będzie zróżnicowany. Pomimo konsekwencji czasowych i logistycznych, niezależnie od spełnienia obligatoryjnych wymogów „udziału społeczeństwa” poprzez konsultacje społeczne, zaleca się podjęcie, jeszcze na etapie przygotowania procesu planowania, wysiłku jak najpełniejszej identyfikacji potencjalnych interesariuszy.

Interesariusze

W celu sporządzenia projektu PZO, który byłby praktyczny i wdrażany przez wszystkich zarządców w danym obszarze, należy zadbać, aby wszystkie grupy interesu były włączone w jego tworzenie od początku procesu planowania. Nie oznacza to, że wszyscy będą czynnie uczestniczyć w przygotowaniu planu. Z wieloma grupami interesu powinno się co najwyżej pewne kwestie konsultować, a niektóre grupy będą tylko informowane. Często najlepszym sposobem jest zorganizowanie przynajmniej jednego spotkania z głównymi interesariuszami, dla ustalenia kto powinien w takiej grupie się znaleźć. Takie spotkanie umożliwiłoby również omówienie głównych celów dotyczących danego obszaru oraz wstępną identyfikację problemów jakie stoją na drodze do realizacji tych celów.

Wybór głównych interesariuszy na pierwsze spotkanie powinien należeć do sprawującego nadzór nad obszarem Natura 2000. Od razu trzeba zdawać sobie sprawę, ile będzie spotkań poświęconych przygotowaniu planu. W zależności od tego jak dużo jest grup interesariuszy, jak dużo jest potencjalnych konfliktów oraz jak duży jest obszar Natura 2000, prace na przygotowaniu planu mogą objąć od 3 do 6 spotkań. Należy pamiętać, że próba szybkiego przygotowania planów może pogorszyć sytuację obszaru poprzez zaostrzenie konfliktów. Poprzez szybkie przejście całego procesu planowania, niektórzy mogą czuć się oszukiwani bądź manipulowani. Interesariusze potrzebują czasu na zrozumienie wszystkich

kwestii. Należy pamiętać, że każda z grup interesariuszy ma inne priorytety. Tylko wspólna praca w tempie stosownym do możliwości wszystkich interesariuszy, jako grupy daje szansę wzajemnego zrozumienia i wspólnego szukania kompromisu. Nie można jednak przeciągać procesu uzgadniania planu. Warto dla dobra całego obszaru uzgodnić plan, który nie będzie rozwiązywał wszystkich problemów (pierwszy krok). Dalsza rozbudowa, modyfikacja planu może być łatwiejsza już podczas jego wdrażania.

We wszystkich obszarach Natura 2000 powinna zostać przeprowadzona podstawowa ocena stron zainteresowanych: nie jest to rzecz trudna a stanowi bardzo cenny dokument odniesienia. W pracy w zespole należy wskazać wszystkie potencjalne grupy. Na początku warto rozważyć potencjał każdej grupy, jej wpływ pozytywny i negatywny na obszar i plan zarządzania oraz potencjalny wpływ obszaru lub planu na działalność każdej grupy interesu. Warto też rozważyć, jaką wagę będzie przykładać każda z grup do włączenia jej do procesu planistycznego i w jaki sposób powinno się umożliwić jej uczestnictwo w planie. Przy bardzo małych obszarach Natura 2000, gdzie grup interesu jest kilka, wszystkie grupy wezmą bezpośredni udział w tworzeniu planu. Zwykle grup jest tak dużo, że nie ma szans, żeby wszystkie były w pełni zaangażowane w przygotowanie planu. Dlatego niezwykle cenna jest kategoryzacja grup z podziałem na różne stopnie zaangażowania.

Interesariuszy, ze względu na stopień zaangażowania w tworzenie planu można w zasadzie podzielić na 6 kategorii:

I grupa, którą informuje się o przystąpieniu do planu, o trwaniu prac nad planem bądź o wdrażaniu planu. Sposobów informowania może być bardzo dużo. To nadzorujący obszarem, w porozumieniu z grupami bezpośrednio zaangażowanymi w przygotowanie planu, decyduje o formie i sposobie przekazania informacji. Należy szukać sposobów najprostszych, ale skutecznych, biorąc pod uwagę pewną zależność: w przybliżeniu 80% przedstawicieli tej grupy uda się poinformować poświęcając 20 % czasu jaki jest potrzebny, żeby poinformować wszystkich. Należy rozważyć, czy w tej grupie, którą informuje się o planie ze względów proceduralnych, nie warto zrezygnować z docierania do tych brakujących 20% podmiotów ze względów logistycznych.

II grupa, która prosi o udostępnienie informacji lub o dostarczenie danych. Zalicza się do niej instytucje naukowe, administrację rządową lub samorządową i inne podmioty, które mogą dostarczyć lub nawet być upoważnione do zebrania informacji, ale które nie mają interesu, żeby bardziej bezpośrednio zaangażować się w planowanie i podejmowanie decyzji, np. dane IMiGW.

III grupa, z którą pewne kwestie są konsultowane lub opiniowane. Od podmiotów tej grupy zbiera się opinie o tym, co należałoby wziąć pod uwagę lub zawrzeć w planie. Z grupą tą można komunikować się bezpośrednio, podczas zebrań publicznych, poprzez kwestionariusze, ankiety. Poglądy przekazane przez tę grupę należy rozważyć w procesie planowania, ale nie ma obowiązku się do nich dostosować. Wszystko zależy od zaangażowania tej grupy oraz w jakim stopniu uwagi zgłaszane przez tę grupę zagrażają walorom obszarów Natura 2000 oraz celom zdefiniowanym w planie.

IV grupa, wymaga informacji zwrotnej na przekazane przez nią opinie bądź postulaty. Z takimi podmiotami należy się oficjalnie konsultować i prosić o komentowanie wersji planu i innych dokumentów. Nie ma obowiązku zastosowania się do takich komentarzy, ale może być obowiązek odpowiedzenia na nie dla rozwiania wątpliwości, przekonania bądź lepszego wyjaśnienia. Zwyczajowo wysyła się członkom tej grupy wersję kolejnych etapów planu i daje czas na komentarz. Główne dokumenty mogą zostać również złożone w miejscach publicznych (tak jak w przypadku planów zagospodarowania przestrzennego), a ich dostępność ogłoszona razem w terminie wyznaczonym na składanie komentarzy. Dodatkowo można zorganizować społeczne konsultacje w celu przedstawienia projektu planu i uzyskania informacji zwrotnej. Może być to bardzo użyteczny mechanizm uzyskiwania informacji zwrotnej od społeczności lokalnej, która może nie mieć czasu czy motywacji do składania komentarzy na piśmie.

V grupa angażuje się w analizę postępów w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem planów oraz w podejmowanie decyzji. Zakwalifikowane do tej kategorii podmioty tworzą część zespołu planowania i uczestniczą w procesie planowania. Ich liczba na pewno będzie ograniczona, a w ich skład mogą wchodzić przedstawiciele grup najważniejszych stron zainteresowanych, wybrani liderzy społeczni oraz kompetentni, doświadczeni i wpływowi ludzie, których wkład będzie znaczący. Istnieje pokusa włączenia do zespołu planowania różnego rodzaju osób, których włączenie wydaje się potrzebne, ale których wkład jest bardzo niewielki. Dlatego też w miarę możliwości należy unikać takich wyborów. Osoby wchodzące w skład tej grupy muszą zobowiązać się do uczestnictwa w zebraniach, spotkaniach itp., a każdy członek powinien wnieść coś nowego do zespołu.

VI grupa, najważniejsza ze względu na proces planowania, do której zalicza się grupy interesu chcące w pełni zaangażować się w planowanie i analizę. Na ogół są to lokalne grupy interesu, które zarządzają przedmiotami ochrony w obszarze. Jako tacy, będą pełnymi partnerami w całym procesie planowania

i zarządzania i muszą być zaangażowani we wszystkie etapy prac planistycznych.

Powyższy podział nie musi być obowiązkowo stosowany, z tego względu, że np. pomiędzy kategoriami V i VI są duże podobieństwa. Warto te grupy połączyć jeżeli usprawni to proces planowania. Zwiększenie grup interesariuszy jest wskazane, w przypadku gdy obszar Natura 2000 jest rozległy. Decyzja powinna zależeć od sprawującego nadzór oraz grupy podstawowych interesariuszy.

26. Szczególnie ważne i obligatoryjne w świetle ustawy o ochronie przyrody jest zapewnienie możliwości udziału w powstawaniu projektu PZO „*zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków chronionych w obszarze*”. Pojęcie „*prowadzenia działalności w obrębie siedlisk*” należy interpretować szeroko – włączając wszystkie osoby i podmioty, na których działalność ochronna siedlisk i gatunków w obszarze Natura 2000 wywrze wpływ. Do tej grupy należy zawsze zaliczyć (stosownie do uwarunkowań obszaru):
- a) gminy,
 - b) starostwo powiatowe,
 - c) marszałka województwa i geologa wojewódzkiego,
 - d) nadleśnictwo,
 - e) organ sprawujący nadzór nad lasami niepaństwowymi,
 - f) RZGW i innych zarządców wód, np. WZMiUW,
 - g) użytkowników obwodów rybackich, użytkowników stawów rybnych,
 - h) lokalny i regionalny organ Polskiego Związku Wędkarskiego,
 - i) lokalne koło Polskiego Związku Łowieckiego,
 - j) dyrektora urzędu morskiego, jeżeli obszar obejmuje pas techniczny,
 - k) Lokalną Grupę Działania Leader,
 - l) lokalne stowarzyszenia działające na rzecz rozwoju turystyki, ochrony środowiska, ochrony wartości przyrodniczych i kulturowych itp.,
 - m) organizacje ekologiczne prowadzące działalność na rzecz ochrony odpowiednich siedlisk lub gatunków, w tym w przypadku obszarów ptasich – „opiekun ostoi” z ramienia OTOP www.ostojetakow.pl,
 - n) wszystkie podmioty, które dotychczas realizowały lub deklarują taką chęć działania z zakresu ochrony przyrody,
 - o) osoby i instytucje, które brały udział w zaprojektowaniu obszaru (autorstwo SDF, autorstwo ekspertyz wykorzystanych do sporządzenia SDF),
 - p) osoby i instytucje prowadzące badania naukowe w zakresie odpowiednich siedlisk przyrodniczych lub gatunków,
 - q) rolników, właścicieli lasów niepaństwowych, wspólnoty gruntowe,
 - r) osoby cieszące się autorytetem „liderów lokalnych”, także nieformalnym.
- Podmioty i osoby wymienione wyżej należy, niezależnie od ogłoszenia publicznego, indywidualnie zawiadomić o sporządzaniu planu i zaprosić do udziału w procesie, w tym w szczególności w organizowanych spotkaniach. W stosunku do rolników, jeżeli ich liczba jest duża, należy zastosować przyjęte lokalnie, skuteczne środki rozpowszechnienia informacji, jak np. ogłoszenie na tablicy ogłoszeń, kurenda (kartka od sołtysa), ogłoszenia parafialne itp. W zaproszeniu kierowanym do instytucji należy poprosić, by do udziału w procesie (np. w warsztatach) wskazano konkretną osobę i unikano jej zmieniania w toku procesu.
27. Realizacja wymogu art. 28 ust. 3 ustawy o ochronie przyrody – „*umożliwienie zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000, udziału w pracach związanych ze sporządzaniem tego projektu*” – będzie co do zasady realizowana za pomocą organizacji cyklu spotkań dyskusyjnych poświęconych kolejnym etapom prac nad planem (powoływany będzie zespół lokalnej współpracy), na które zaprasza się podmioty i osoby wymienione

wyżej, a jeśli grupy takich osób są bardzo liczne – przedstawiciele poszczególnych środowisk.

28. Opracowania projektu PZO i jego dokumentacji dokonuje się w formie stopniowego (odpowiednio do etapów sporządzania planu) wypełniania internetowego generatora dokumentacji PZO, udostępnionego przez GDOŚ na platformie informacyjno-komunikacyjnej (PIK).

PIK to narzędzie, które umożliwia zaangażowanie różnych grup interesariuszy w procedurę sporządzania projektu PZO, możliwość wnoszenia uwag do opracowywanej dokumentacji (w tym w trakcie poddawania jej konsultacjom społecznym zgodnie z art. 39 ust. 1 ustawy z dnia 3 października 2008r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko), możliwość prowadzenia monitoringu stanu przedmiotów ochrony i realizacji celów działań ochronnych, a także stworzenie i aktualizowanie bogatej bazy wiedzy o stanie ochrony przyrody na obszarach Natura 2000. Tzw. zespołowi lokalnej współpracy (ZLW), czyli grupie roboczej aktywnie uczestniczącej w procedurze sporządzania projektu PZO, PIK zapewnia możliwość zapoznawania się z wynikami prac nad projektem planu i zgłaszania ewentualnych uwag w trakcie poszczególnych etapów procedury jego sporządzania.

Udostępnianie dokumentacji PZO na PIK w trakcie jej opracowywania, dzięki wykorzystaniu sieci Internet, wpływa na zdecydowanie większą skuteczność w docieraniu do zainteresowanych stron niż ma to miejsce w przypadku tradycyjnych metod jej sporządzania. W przypadku spotkań dyskusyjnych ZLW, możliwy jest zdalny udział w procedurze dla osób i podmiotów, które nie miały możliwości fizycznego uczestnictwa w spotkaniach. Z kolei w przypadku procedury ww. konsultacji społecznych, możliwe jest zapoznanie się z projektem dokumentacji PZO oraz wnoszenie do niej uwag przez wszystkich obywateli, bez konieczności fizycznej obecności w miejscu jej wyłożenia do publicznego wglądu. Przekłada się to tym samym na większą efektywność całego procesu. Uprawnienia do przeglądania dokumentacji PZO dla poszczególnych użytkowników PIK wynikają z etapu procedury jej sporządzania, w którym dokumentacja aktualnie się znajduje.

29. Wszelkie dane przestrzenne dotyczące obszaru Natura 2000 takie, jak pokrycie i rozmieszczenie przedmiotów ochrony, sposób użytkowania terenu, struktura własności gruntów, zagrożenia czy lokalizacja planowanych działań ochronnych, należy obligatoryjnie wykonać i przekazać w wektorowych warstwach systemów informacji przestrzennej zgodnie ze strukturą zapisaną w "Standardzie Danych GIS w ochronie przyrody" oraz w podręczniku „Platforma informacyjno-komunikacyjna jako narzędzie wspomagające tworzenie planów zadań ochronnych dla obszarów NATURA 2000” (dostępne w GDOŚ). Dane te są kluczowe do skutecznego zarządzania przedmiotami ochrony w obszarze - posłużą zarówno do samego planowania ochrony, monitoringu przedmiotów ochrony (w przyszłości prawdopodobnie wykonywanego także przy wykorzystaniu technik teledetekcyjnych) jak i rzetelnej weryfikacji przeprowadzanych ocen oddziaływania na środowisko. Dane wyjściowe niezbędne do sporządzenia powyższych warstw informacyjnych powinny być dostępne w wyniku przeprowadzonych prac w ramach tworzenia PZO. Samo wprowadzenie i gromadzenie danych w nowoczesnych systemach informacji przestrzennej nie powinno w znaczący sposób wpłynąć na nakłady finansowe i czas sporządzania PZO.

Przystąpienie do sporządzenia planu zadań ochronnych i organizacja procesu planowania

30. Decyzję o przystąpieniu do sporządzenia planu zadań ochronnych podejmuje sprawujący nadzór nad obszarem Natura 2000, czyli regionalny dyrektor ochrony środowiska lub dyrektor parku narodowego (dotyczy części obszaru Natura 2000 znajdującego się w granicach parku narodowego).
31. Przystąpienie do sporządzania planu wymaga w zasadzie, aby obszar Natura 2000:
 - był wyznaczony rozporządzeniem Ministra jako obszar specjalnej ochrony ptaków, lub
 - był zatwierdzony przez Komisję Europejską jako obszar mający znaczenie dla Wspólnoty.
32. W razie potrzeby można jednak przystąpić do sporządzania planu dla potencjalnego obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty, który został zgłoszony przez Polskę do Komisji Europejskiej i oczekuje na zatwierdzenie.
33. W przypadku gdy dyrektor parku narodowego sprawuje nadzór nad obszarem (w sytuacji, gdy teren parku jest częścią obszaru Natura 2000), zaleca się uzgodnienie takiej decyzji z regionalnym dyrektorem (bądź dyrektorami) ochrony środowiska, który koordynuje funkcjonowanie obszarów Natura 2000 na terenie województwa i będzie następnie ustanawiać PZO. Stanowczo zaleca się, by dla terenu parku narodowego, zaplanowanie ochrony w aspekcie Natura 2000 następowało w trybie planu ochrony lub zadań ochronnych parku narodowego (przez dodanie do nich dodatkowych elementów zawierających zakres z art. 28 ustawy). Jeżeli w chwili przystępowania do sporządzenia PZO dla obszaru Natura 2000 obejmującego park narodowy, sam park nie ma takiego planu lub zadań, to zaleca się, by je odpowiednio sporządzić lub aneksować. Z przyczyn formalnych, ustanowienie planu lub przynajmniej zadań ochronnych dla parku narodowego zawierających zakres Natura 2000 powinno nastąpić przed ustanowieniem planu zadań ochronnych Natura 2000 dla reszty obszaru, zlokalizowanej po za granicami parku narodowego.
34. Planując sporządzenie projektu PZO dla obszarów Natura 2000 na terenie województwa, regionalny dyrektor ochrony środowiska powinien brać pod uwagę:
 - a) potrzeby ochrony – w pierwszej kolejności należy sporządzać PZO dla tych obszarów, w których potrzebne są pilne, niekiedy wręcz „ratunkowe” działania ochronne, a ustanowienie PZO może pomóc w ich wykonaniu,
 - b) dostępne zasoby ludzkie – należy pamiętać, że do sporządzenia dobrego PZO potrzebne jest zapewnienie udziału w tym procesie kompetentnego koordynatora oraz specjalistów w zakresie odpowiednich siedlisk i gatunków,
 - c) „zaawansowanie planowania” – w pierwszej kolejności należy wybierać do planowania obszary, dla których sporządzenie PZO będzie tylko dokończeniem już rozpoczętego procesu w ramach np.: „pilotażowych planów ochrony”, „programów lokalnej współpracy”, „strategii ochrony”, „inventaryzacji przedmiotów ochrony”, tak by dotychczas włożony wysiłek sfinalizować formalnym ustanowieniem PZO,
 - d) konflikty wokół ochrony obszaru Natura 2000 – umiejętnie przeprowadzony proces sporządzania projektu PZO może takie konflikty złagodzić i rozwiązać (nie zawsze!). W szczególności PZO ustalając konkretne cele ochrony może usprawnić procedury związane z kwalifikowaniem (screeningiem) drobnych przedsięwzięć oraz poprawić jakość dalszych procedur OOS (jednakże PZO nie przyspieszy procedur OOS

- inwestycji zaliczanych do I i II grupy),
- e) konieczność sporządzenia projektu PZO dla każdego obszaru w ciągu 6 lat od ustanowienia obszaru ptasiego i zatwierdzenia przez Komisję Europejską obszaru siedliskowego – w pierwszej kolejności należy sporządzać plany dla tych obszarów, dla których ten termin mija najszybciej,
 - f) potrzebę zdobycia doświadczeń w planowaniu – plan zadań ochronnych to nowy instrument planistyczny; w pierwszych latach nie należy próbować sporządzać planów dla obszarów rozległych i bardzo trudnych.

Koszty sporządzenia planu zadań ochronnych

Zależą od złożoności problemów związanych z ochroną obszaru Natura 2000, od ilości interesariuszy, którzy powinni być zaangażowani w proces, a także od skali prac terenowych, w mniejszym stopniu od wielkości obszaru. Planując koszty, należy uwzględnić:

- wynagrodzenie koordynatora procesu (pełnienie tej funkcji wymaga dużych kwalifikacji i doświadczenia!),
- wynagrodzenie ekspertów w zakresie gatunków i siedlisk przyrodniczych, w tym wykonanie obserwacji stanu ochrony danego siedliska lub gatunku w obszarze,
- koszty organizacji spotkań dyskusyjnych (warsztatów) z udziałem interesariuszy,
- koszty podstawowych materiałów (np. mapy obszaru),
- koszty udostępnienia danych i informacji przydatnych do planowania ochrony (ortofotomapy i dane ewidencji gruntów mają być udostępnione tylko po kosztach sporządzenia ich kopii),
- koszty zastosowania techniki GIS – koszty przetwarzania i konwertowania danych.

35. Planując sporządzenie projektu PZO, należy przewidzieć jaki zakres eksperckich prac terenowych będzie potrzebny. Jest to decyzja sprawującego nadzór nad obszarem – im większy zakres zostanie zrealizowany, tym lepsza będzie wiedza użyta do planowania i tym lepsza będzie jakość tego planowania, ale równocześnie tym większe będą jego koszty i nakłady pracy. Model PZO zakłada w tym zakresie różne możliwości, do wyboru przez sprawującego nadzór nad obszarem, zależnie od lokalnych potrzeb i możliwości.
36. Planując sporządzenie projektu PZO, należy obligatoryjnie uwzględnić czynnik czasu, biorąc pod uwagę, że:
 - a) proces planowania z udziałem interesariuszy wymaga nie tylko przeprowadzenia cyklu spotkań, ale i czasu na „zrozumienie” problemów ochrony obszaru przez poszczególnych interesariuszy; uzyskiwanie akceptacji dla zmian jest procesem, który wymaga dużo czasu, który musi być zapewniony;
 - b) wykonanie potrzebnych prac terenowych może mieć nieprzekraczalne uwarunkowania fenologiczne (okresy rozmnażania, migracji itp.), których bezwarunkowo nie można naruszać.

Obszary na granicy województw

37. Dla obszaru leżącego na terenie dwóch i większej liczby województw sporządza się jeden plan. Regionalni dyrektorzy ochrony środowiska sprawujący nadzór nad takim obszarem powinni porozumieć się i uzgodnić, który z nich będzie organizował całość procesu planistycznego przy współpracy z pozostałymi. Formalne elementy procesu (np. wszystkie ogłoszenia, zawiadomienia) muszą być wspólnie sygnowane i umieszczane przez wszystkich. Ustanowienie PZO następuje w drodze wspólnego zarządzenia.
38. Zaleca się, aby koordynującym prace nad sporządzeniem projektu PZO, był regionalny dyrektor, na którego obszarze działania znajduje się największa część obszaru.

Nakładające się obszary ptasie i siedliskowe

39. Nie ma możliwości sporządzenia jednego, zintegrowanego PZO dla częściowo nakładających się (lecz nieidentycznych) obszarów: ptasiego i siedliskowego.
40. Można jednak w takim przypadku prowadzić jeden proces planistyczny (łącznie ogłoszenia, warsztaty, dokumentacja – tylko dwa różne dokumenty do ustanowienia). Zaleca się korzystanie z takiego rozwiązania, ponieważ zróżnicowanie obszarów na „ptasie” i „siedliskowe” jest trudne do zrozumienia dla niespecjalistów. Poniesie się także niższe koszty sporządzania planu niż w przypadku przeprowadzenia dwóch oddzielnych procesów tworzenia planów dla tego samego terenu.
41. Może zdarzyć się, że nadzór nad nakładającymi się częściowo obszarami ptasim i siedliskowym, sprawują różne podmioty. W takiej sytuacji mimo wszystko zaleca się, by przeprowadzić jeden proces planistyczny, ustalając w drodze porozumienia, który ze sprawujących nadzór zorganizuje ten proces pod względem logistycznym. Obie instytucje sprawujące nadzór muszą – każda z osobna w swoim zakresie – przeprowadzać elementy formalne procesu (np. podanie do publicznej wiadomości na swojej stronie internetowej etc.).

Ustalenie terenu PZO

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 2. Tryb sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje następujące czynności:

1) ustalenie terenu objętego projektem planu zadań ochronnych (...)

§ 4.1. Ustalając teren objęty projektem planu zadań ochronnych, o którym mowa w § 2 pkt 1, sprawdza się przesłanki do nieobjętości części obszaru projektem planu zadań ochronnych, określone w art. 28 ust. 11 ustawy.

42. Ustalenie terenu objętego PZO polega na sprawdzeniu, czy zachodzą przesłanki do nieobjętości części obszaru Natura 2000 PZO, określone w art. 28 ust. 11 ustawy. Należy sprawdzić przede wszystkim, czy plany ochrony oraz zadania ochronne ustanowione dla parków narodowych, rezerwatów przyrody lub parków krajobrazowych całkowicie lub częściowo pokrywających się z obszarem, a także plany urządzenia lasu ustanowione dla nadleśnictw zawierają zakres PZO określony w art. 28 ust. 10 ustawy.
43. Zgodnie z art. 28 ust. 11 ustawy, PZO nie sporządza się dla obszaru Natura 2000 lub jego części:
 - 1) dla których ustanowiono plan ochrony, o którym mowa w art. 29 ustawy;
 - 2) pokrywającego się w całości lub w części z obszarem parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego, posiadających plan ochrony uwzględniający zakres PZO Natura 2000;
 - 3) pokrywającego się w całości lub w części z obszarem parku narodowego lub rezerwatu przyrody, posiadających zadania ochronne uwzględniające zakres PZO Natura 2000;

- 4) pokrywającego się w całości lub w części z obszarem będącym z zarządzie nadleśnictwa, dla którego ustanowiony plan urządzenia lasu uwzględnia zakres art. 28 ust. 10 ustawy,
 - 5) znajdującego się w obszarach morskich.
44. Ujęcie „zakresu planowania Natura 2000” w planie ochrony parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego jest obowiązkiem sporządzającego taki plan od 15 listopada 2008 r. Jednak sprawdzenie zakresu obejmuje m. in. sprawdzenie wypełnienia tego obowiązku. Plany ochrony krajowych form ochrony, sporządzone przed 15 listopada 2008 r., nie zawierają oczywiście takiego zakresu i nie wyłączają potrzeby sporządzenia PZO w stosunku do obszaru Natura 2000 na terenie parku lub rezerwatu.
 45. Przypadek pierwszy dotyczy sytuacji, w której w drodze rozporządzenia Ministra dla obszaru Natura 2000 lub jego części został wcześniej ustanowiony „plan ochrony Natura 2000”. Ustanowienie planu ochrony Natura 2000 dla obszaru albo dla jego części eliminuje obowiązek sporządzenia PZO w całości lub w odpowiedniej części. Sprawdzenie, czy zachodzi ten przypadek, ma charakter formalny.
 46. Przypadek drugi dotyczy sytuacji, w której we wcześniej ustanowionym planie ochrony krajowej formy ochrony przyrody (parku narodowego, rezerwatu przyrody lub parku krajobrazowego) zawarto już zakres wynikający z art. 28, ust. 10 ustawy. Testem sprawdzającym jest próba wybrania z planu ochrony krajowej formy odpowiednich elementów i wkopiowania ich (bez prawa uzupełniania!) w odpowiednie pola generatora PZO umieszczonego na PIK.
 47. Przypadek trzeci dotyczy sytuacji, w której we wcześniej ustanowionych zadaniach ochronnych dla parku narodowego lub rezerwatu przyrody zawarto już zakres z art. 28, ust. 10 ustawy (jest to możliwe, ale nieobligatoryjne). Testem sprawdzającym jest próba wybrania z zadań ochronnych krajowej formy odpowiednich elementów i wkopiowania ich (bez prawa uzupełniania!) w odpowiednie pola generatora PZO umieszczonego na PIK.
 48. Sprawdzenie, czy plan ochrony lub zadania ochronne ustanowione dla krajowej formy ochrony przyrody zawierają zakres PZO Natura 2000 powinno nastąpić nie tylko w aspekcie formalnym, ale również w aspekcie merytorycznym.

Lista sprawdzająca do ustalenia terenu PZO

- Czy plan ochrony / zadania ochronne krajowej formy ochrony przyrody zawierają mapę pokazującą w szczególności jej położenie w stosunku do obszaru Natura 2000?
- Czy plan ochrony / zadania ochronne krajowej formy ochrony przyrody zawierają opis granic tej formy, ze wskazaniem ewentualnych odcinków wspólnych z granicą obszaru Natura 2000?
- Czy sporządzając plan ochrony / zadania ochronne krajowej formy ochrony przyrody ustalono, jakie są w niej przedmioty ochrony Natura 2000 (siedliska przyrodnicze, gatunki)? Czy zebrano całą dostępną wiedzę na temat wielkości, stanu i rozmieszczenia ich zasobów?
- Czy określono lub przynajmniej oszacowano stan przedmiotów ochrony Natura 2000, odnosząc się przy tym do konkretnych parametrów i wskaźników stosowanych na potrzeby monitoringu przyrodniczego odpowiedniego typu siedliska lub odpowiedniego gatunku?
- Czy zidentyfikowano wskaźniki informujące o tym, że stan ochrony jest nieodpowiedni lub zły? Czy zidentyfikowano czynniki, które odpowiadają za taką wartość tych wskaźników?
- Czy wymieniając zagrożenia, wskazano które z nich zagrażają konkretnym przedmiotom ochrony Natura 2000?
- Czy czynniki odpowiedzialne za „nieodpowiedni” lub „zły” stan przedmiotów ochrony Natura 2000 znalazły się na liście zagrożeń?
- Czy określono weryfikowalne (mieralne) cele do osiągnięcia w zakresie przedmiotów ochrony Natura 2000?
- Czy zaplanowano działania ochrony czynnej potrzebne do osiągnięcia tych celów?

- Czy działania są adekwatne i właściwe? Czy można przypuszczać, że zapewnią osiągnięcie tych celów?
- Czy wskazano podmioty odpowiedzialne za wykonanie wszystkich działań?
- Czy nie pominięto działań zewnętrznych w stosunku do krajowej formy, ale ważnych dla przedmiotów ochrony Natura 2000 występujących w jej granicach?
- Czy zaplanowano monitoring osiągnięcia celów działań ochronnych?
- Czy metody monitoringu są adekwatne i właściwe? Czy dostarczy on informacji na temat osiągnięcia lub nie osiągnięcia celów?
- Czy w przypadku niedostatecznej wiedzy o którymś z przedmiotów ochrony, zaplanowano działania w celu uzyskania odpowiedniego rozpoznania?
- Czy określono, potrzebne z punktu widzenia przedmiotów ochrony Natura 2000, wskazania do zmian w istniejących studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, planach zagospodarowania przestrzennego województw oraz planach zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej?
- Czy zapisy te wyczerpują także potrzebę eliminacji zagrożeń zewnętrznych w stosunku do krajowej formy, ale ważnych dla przedmiotów ochrony Natura 2000 w jej granicach?
- Czy na podstawie dostępnej wiedzy nie ma przesłanek by przypuszczać, że realizacja pozostałych ustaleń istniejących planów i studiów zagospodarowania przestrzennego może pogorszyć stan przedmiotów ochrony Natura 2000?

49. Jeżeli plan ochrony lub zadania ochronne dla krajowej formy ochrony przyrody są w trakcie przygotowywania i ustalono, że będą one zawierać odpowiedni zakres, można to zaakceptować nawet jeśli nie są one formalnie ustanowione w chwili przystąpienia do sporządzania PZO Natura 2000. Jednak należy pamiętać, że wówczas powinny one zostać ustanowione przed PZO Natura 2000.
50. Sprawdzenie czy plan urządzenia lasu dla obszaru będącego w zarządzie nadleśnictwa zawiera zakres z art. 28, ust. 10 ustawy ma charakter formalny.
51. Obszarami morskimi są: morskie wody wewnętrzne, morze terytorialne, wyłączna strefa ekonomiczna, zgodnie z art. 2 ustawy z 21 marca 1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej. Sprawdzenie, czy zachodzi przypadek 5 z pkt. 42 ma charakter formalny.
52. Jeżeli jakkolwiek część obszaru Natura 2000 pozostaje poza przypadkami 1-4 wymienionymi w punkcie 42, PZO sporządza się dla tej części.
53. Nie można ograniczyć sporządzania PZO Natura 2000 do części obszaru z powodów innych niż wynikające z art. 28 ust 11 ustawy. W szczególności, nie można sporządzić PZO tylko dla wybranych ekosystemów, problemowej części obszaru, ani dla części ograniczonej granicą jednego województwa.
54. Jeżeli plan ochrony lub zadania ochronne ustanowione dla krajowej formy ochrony przyrody zawierają zakres art. 28, ust. 10 ustawy dla odpowiedniej części obszaru Natura 2000, wówczas:
 - a) w przypadku całkowitego pokrywania się obszaru Natura 2000 i odpowiedniej krajowej formy ochrony przyrody albo położenia obszaru Natura 2000 w granicach krajowej formy ochrony przyrody - PZO Natura 2000 w ogóle się nie sporządza,
 - b) w przypadku częściowego pokrywania się obszaru Natura 2000 i odpowiedniej krajowej formy ochrony przyrody albo położenia krajowej formy ochrony przyrody w granicach obszaru Natura 2000 wówczas w PZO:
 - wśród zagrożeń dla przedmiotów ochrony nie ujmuje się zagrożeń, które dotyczą wyłącznie obszaru krajowej formy i są już ujęte w jej planie ochrony/zadaniach

- ochronnych;
- cele działań ochronnych w PZO Natura 2000 odnoszą się do tej części obszaru Natura 2000, która pozostaje poza granicami krajowej formy;
 - nie wymienia się działań ochronnych, które dotyczą obszaru krajowej formy i są już ujęte w jej planie ochrony/zadaniach ochronnych;
 - nie powtarza się tych wskazań do zmian w istniejących studiach i planach zagospodarowania przestrzennego, które są już ujęte w planie ochrony lub zadaniach ochronnych dla krajowej formy¹;
 - w dokumentacji PZO Natura 2000 zestawia się jednak informacje o obszarze Natura 2000 jako całości, opisując w szczególności formy ochrony przyrody całkowicie lub częściowo pokrywające się z obszarem Natura 2000 oraz ustalenia ich planów ochrony lub zadań ochronnych, uzasadniając dlaczego zostały one uznane za pełniące rolę PZO dla odpowiedniej części obszaru Natura 2000.
55. Plany ochrony i zadania ochronne dla krajowych form ochrony przyrody, zweryfikowane jako nie zawierające zakresu PZO Natura 2000, mogą być wykorzystywane jako jedno ze źródeł informacji do „zgrupowania dostępnych informacji o obszarze Natura 2000 i jego przedmiotach ochrony”. Wyrażone w planie lub w zadaniach potrzeby ochrony krajowej formy bierze się pod uwagę przy planowaniu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000.
56. Sporządzanie PZO dla obszaru Natura 2000 lub części obszaru Natura 2000 oznacza, że przedmiotem planu są wszystkie działania (niezależnie, gdzie zlokalizowane) niezbędne dla ochrony tych przedmiotów ochrony, które znajdują się w granicach obszaru. Zapisy planu mogą dotyczyć dowolnych miejsc i terenów, także leżących poza terenem objętym planem w takim zakresie, w jakim odpowiedni zapis jest potrzebny dla ochrony przedmiotów ochrony znajdujących się w terenie objętym planem.

Weryfikacja przedmiotów ochrony

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
 § 2. Tryb sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje następujące czynności:

1) ustalenie (...) przedmiotów ochrony obszaru;

§ 4. (...) 2. Ustalenie przedmiotów ochrony obszaru, o których mowa w § 2 pkt 1, polega na przeanalizowaniu danych o obszarze przekazanych do Komisji Europejskiej, z uwzględnieniem ich znaczenia dla zachowania lub odtworzenia zasobów siedlisk przyrodniczych lub gatunków, dla których wyznaczono obszar.

3. Ustalenia, o których mowa w ust. 2, mogą być zmienione w toku prac nad projektem planu zadań ochronnych, jeżeli wynikają z nowych danych.

57. Ustalenie przedmiotów ochrony obszaru Natura 2000 polega na przeanalizowaniu i ustaleniu na podstawie dostępnych danych, w tym zawartych w Standardowym

¹ Uwaga – w planie ochrony lub zadaniach ochronnych dla krajowej formy mogą być ujęte także wskazania wykraczające poza jej granice – dotyczące eliminacji zagrożeń zewnętrznych w stosunku do tej formy!

Formularzu Danych (SDF) obszaru, znaczenia obszaru dla zachowania lub odtworzenia zasobów siedlisk przyrodniczych lub gatunków, dla których wyznacza się obszary Natura 2000. Za przedmioty ochrony powinny być generalnie przyjęte te siedliska przyrodnicze i gatunki, dla których obszar ma lub miał znaczenie dla zachowania ich krajowych lub regionalnych zasobów, począwszy od dnia 1 maja 2004 r.

58. Jako punkt wyjścia należy przyjąć, że przedmiotami ochrony są te gatunki i siedliska przyrodnicze, które są podane w Standardowym Formularzu Danych obszaru Natura 2000 z oceną „znaczenie ogólne” A, B lub C (natomiast nie należy uwzględniać gatunków i siedlisk z oceną ogólną D). W obszarach ptasich bierze się pod uwagę tylko ptaki, w obszarach siedliskowych tylko siedliska przyrodnicze, rośliny i zwierzęta inne niż ptaki. Aktualny SDF dla obszaru należy uzyskać z oficjalnej witryny internetowej Natura 2000 prowadzonej przez GDOŚ (<http://natura2000.gdos.gov.pl>).
59. Jeżeli podczas prac nad opracowaniem projektu planu zadań ochronnych, w wyniku przeprowadzonych badań terenowych, uzyskano informacje, z których wynika, że konieczna jest zmiana w SDF obszaru, regionalny dyrektor ochrony środowiska powinien wystąpić z wnioskiem do GDOŚ o dokonanie ww. korekt. Każdy wniosek o wprowadzenie zmiany w obszarze powinien mieć nie budzące wątpliwości uzasadnienie merytoryczne, poparte aktualnymi dowodami naukowymi.
60. W przypadku propozycji uzupełnień/zmian „in plus” w SDF, GDOŚ po otrzymaniu ww. wniosku dokonuje jego weryfikacji merytorycznej, a następnie dokonuje aktualizacji informacji zawartych w SDF i umieszcza go na oficjalnej stronie internetowej obszarów Natura 2000. Należy jednak podkreślić, że punktem odniesienia przy opracowaniu zarządzenia ustanawiającego plan zadań ochronnych jest zawsze SDF opublikowany przez GDOŚ.
61. W przypadku propozycji zmian SDF „in minus”, GDOŚ po otrzymaniu wniosku od regionalnego dyrektora, dokonuje jego weryfikacji merytorycznej, wprowadza odpowiednie korekty i przekazuje bazę SDF zgodnie z harmonogramem do Komisji Europejskiej w celu uzyskania akceptacji. Po uzyskaniu akceptacji przez KE umieszcza zaktualizowane SDF na oficjalnej witrynie obszarów Natura 2000. W przypadku propozycji zmian „in minus” w zarządzeniu ustanawiającym PZO, wydawanym przed uzyskaniem akceptacji zmian przez KE, należy odnosić się do obowiązującego zestawu przedmiotów ochrony, nawet jeżeli wiadomo, że fizycznie niektóre w obszarze nie występują lub ich występowanie powinno zostać uznane za nieznaczące. Wówczas przewidziane dla tych gatunków i siedlisk działania, zawarte w zarządzeniu ustanawiającym PZO, dotyczą usunięcia ich z SDF oraz opracowania stosownego uzasadnienia usunięcia gatunku lub siedliska z listy przedmiotów ochrony (zmiana oceny na D lub wykreślenie z SDF).
62. Jeżeli po 1 maja 2004 r. gatunek lub siedlisko zanikły w obszarze w wyniku naturalnych procesów, którym usiłowano przeciwdziałać najlepszymi dostępnymi technikami, ale to przeciwdziałanie się nie powiodło, albo w wyniku procesów, którym nie można było przeciwdziałać, to należy zmiany te wykazać, przedstawiając w uzasadnieniu wniosku składanego do GDOŚ, przyrodnicze dane naukowe potwierdzające słuszność ich wprowadzenia.
63. Jeżeli w toku prac nad PZO ujawnią się nowe informacje, weryfikację przedmiotów ochrony można i trzeba odpowiednio zmienić, stosownie do powyższych zasad. Należy przyjmować za normę, że SDF obszarów Natura 2000 powinny być aktualizowane co najmniej raz na

sześć lat najlepiej do dwóch lat po raporcie z Art. 17 Dyrektywy Siedliskowej.

64. Jeżeli przedmiotów ochrony jest wiele, to można wskazać wśród nich kluczowe przedmioty ochrony, decydujące o sensie wyznaczenia danego obszaru Natura 2000 (niekoniecznie są to elementy dominujące ilościowo lub powierzchniowo, choć niekiedy tak bywa). Powinny tu zostać zaliczone te gatunki i siedliska, dla których obszar jest szczególnie ważny. Wskazanie takie nie zwalnia od obowiązku zapewnienia ochrony także innym przedmiotom ochrony, ale:
- a) jest przesłanką do szczególnie starannego zaplanowania ochrony kluczowych przedmiotów ochrony i do poświęcenia tej ochronie większego wysiłku;
 - b) w przypadku konfliktu między potrzebami różnych przedmiotów ochrony jest przesłanką do rozstrzygania takich konfliktów na rzecz kluczowego przedmiotu ochrony;
 - c) powinno być opisane w dokumentacji PZO (choć nie znajduje wyrazu w formalnym dokumencie planu, ustanawianym jako zarządzenie RDOŚ);
 - d) powinno być odzwierciedlone w SDF oceną ogólnego znaczenia A lub B, podczas gdy pozostałe przedmioty posiadają ocenę ogólną C.

Typowe gatunki siedliska przyrodniczego

Jeżeli przedmiotem ochrony jest określony typ siedliska przyrodniczego, to jednym z celów ochrony będzie m. in. utrzymanie lub odtworzenie właściwego stanu ochrony jego typowych gatunków.

Siedlisko przyrodnicze należy rozumieć „ekosystemowo” – gatunki typowe to gatunki kluczowe dla funkcjonowania danego ekosystemu albo decydujące o jego lokalnej specyfice, w tym kluczowe dla zachowania związanej z ekosystemem różnorodności biologicznej. W rzece włosienicznikowej gatunkami typowymi mogą być, oprócz roślin, typowe dla danego ekosystemu ryby; w lesie – nie tylko drzewa i rośliny runa, ale także typowe dla ekosystemu gatunki ptaków i chrząszczy; w murawie kserotermicznej – rosnące w niej rzadkie gatunki roślin, ale i ciepłolubne bezkręgowce. Na dalszych etapach prac nad planem będzie miejsce na ustalenie, jakie gatunki należy lokalnie uważać za typowe dla poszczególnych siedlisk przyrodniczych.

Podanie do publicznej wiadomości informacji o przystąpieniu do sporządzenia planu

Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, Art. 39: 1. Organ opracowujący projekt dokumentu wymagającego udziału społeczeństwa, bez zbędnej zwłoki, podaje do publicznej wiadomości informacje o:

- 1) przystąpieniu do opracowywania projektu dokumentu i o jego przedmiocie;
 - 2) możliwościach zapoznania się z niezbędną dokumentacją sprawy oraz o miejscu, w którym jest ona wyłożona do wglądu;
 - 3) możliwości składania uwag i wniosków;
 - 4) sposobie i miejscu składania uwag i wniosków, wskazując jednocześnie co najmniej 21-dniowy termin ich składania;
 - 5) organie właściwym do rozpatrzenia uwag i wniosków;
 - 6) postępowaniu w sprawie transgranicznego oddziaływania na środowisko, jeżeli jest prowadzone.
2. Do niezbędnej dokumentacji sprawy, o której mowa w ust. 1 pkt 2, należą:
- 1) założenia lub projekt dokumentu;
 - 2) wymagane przez przepisy załączniki oraz stanowiska

innych organów, jeżeli stanowiska są dostępne w terminie składania uwag i wniosków.

65. Sprawujący nadzór nad obszarem powinien użyć wszystkich dostępnych środków, aby zapewnić każdemu zainteresowanemu ochroną danego obszaru Natura 2000 uzyskanie informacji o rozpoczęciu prac nad projektem PZO. Im więcej osób i podmiotów zostanie poinformowanych na tym etapie, tym mniej problemów będzie ze sporządzaniem i z wdrażaniem planu w przyszłości.
66. Sprawujący nadzór nad obszarem podaje do publicznej wiadomości informację o przystąpieniu do opracowywania projektu PZO oraz publikuje w internecie opis założeń do opracowania PZO. W informacji wskazuje się również możliwość składania uwag i wniosków do planu, w tym drogą elektroniczną, bez konieczności używania podpisu elektronicznego. Podaje się adresy, na jakie należy kierować uwagi i wnioski; równocześnie należy zapewnić ich obsługę. Ponadto, powyższe informacje powinny być również opublikowane na platformie informacyjno-komunikacyjnej indywidualnie dla każdego obszaru Natura 2000 w specjalnie do tego przeznaczonej zakładce „Obszary”.
67. Podanie do publicznej wiadomości obligatoryjnie obejmuje łącznie:
 - a) udostępnienie informacji na stronie Biuletynu Informacji Publicznej sprawującego nadzór nad obszarem;
 - b) ogłoszenie informacji, w sposób zwyczajowo przyjęty, w siedzibie sprawującego nadzór nad obszarem;
 - c) obwieszczenie w sposób zwyczajowo przyjęty, w miejscowościach leżących na obszarze lub w jego sąsiedztwie;
 - d) ogłoszenie w prasie o odpowiednim zasięgu (lokalnej lub regionalnej, czytanej przez osoby potencjalnie zainteresowane obszarem).
68. Oprócz powyższych obligatoryjnych elementów, sprawujący nadzór nad obszarem:
 - a) udostępnia informację o przystąpieniu do sporządzenia projektu planu oraz opis założeń na swojej podmiotowej stronie internetowej oraz za pośrednictwem PIK;
 - b) otwiera nowy projekt w internetowym generatorze dokumentacji PZO na PIK, udostępnionym na stronie internetowej GDOŚ;
 - c) zawiadamia i zaprasza do udziału w pracach dostępnymi środkami komunikacji (pisemnie, pocztą elektroniczną, telefonicznie) wszystkich znanych sobie interesariuszy, których udział w sporządzaniu planu jest potrzebny, w tym w szczególności *„zainteresowane osoby i podmioty prowadzące działalność w siedliskach przyrodniczych lub w siedliskach gatunków będących przedmiotami ochrony”* – patrz dalej.
69. Podawane do publicznej wiadomości założenia do opracowania projektu PZO obejmują:
 - 1) zwięzły opis obszaru Natura 2000 w języku niespecjalistycznym;
 - 2) wskazanie przedmiotów ochrony obszaru (wynik weryfikacji przedmiotów ochrony), z zastrzeżeniem że ich lista może ulec weryfikacji w toku prac;
 - 3) w razie potrzeby, określenie jakie części obszaru nie są objęte planowaniem (wynik weryfikacji zakresu przestrzennego);
 - 4) standardową informację, czym jest PZO dla obszaru Natura 2000, na jakiej podstawie prawnej jest sporządzany, w jaki sposób będzie procedowany i jakie będzie wywoływał skutki;
 - 5) standardową informację, że za pomocą publicznie dostępnego systemu teleinformatycznego będzie możliwe zapoznawanie się z bieżącym stanem prac nad projektem PZO, ze zgromadzonymi w ramach tych prac materiałami oraz

z projektem planu; że istnieje możliwość zgłaszania do tych materiałów uwag i wniosków z podaniem organu właściwego do rozpatrywania uwag i wniosków, w tym uwag, które można zgłaszać także za pomocą środków komunikacji elektronicznej bez konieczności opatrywania ich bezpiecznym podpisem elektronicznym; że będą organizowane spotkania dyskusyjne z udziałem przedstawicieli zainteresowanych osób i podmiotów prowadzących działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których wyznaczono obszar Natura 2000, albo zorganizowana będzie dyskusja publiczna.

Umożliwienie udziału publicznego

Ustawa o ochronie przyrody, Art. 28 ust. 3. Sporządzający projekt planu zadań ochronnych, o którym mowa w ust. 1, umożliwi zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000, udział w pracach związanych ze sporządzaniem tego projektu.

4. Sporządzający projekt planu zadań ochronnych, o którym mowa w ust. 1, zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, w postępowaniu, którego przedmiotem jest sporządzenie projektu.

70. Umożliwienie udziału społeczeństwa, o którym mowa w ustawie, może polegać na:
- umożliwieniu, za pomocą publicznie dostępnego systemu teleinformatycznego, zapoznawania się z kolejnymi etapami stanu prac nad projektem PZO, ze zgromadzonymi w ramach tych prac materiałami oraz z projektem planu, a także zapewnieniu możliwości zgłaszania uwag i wniosków za pomocą środków komunikacji elektronicznej bez konieczności opatrywania ich bezpiecznym podpisem elektronicznym;
 - organizowaniu spotkań dyskusyjnych z udziałem przedstawicieli zainteresowanych osób i podmiotów prowadzących działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których wyznaczono obszar Natura 2000;
 - organizacji dyskusji publicznej.
71. GDOŚ udostępnia platformę informacyjno-komunikacyjną (PIK), na której sporządzane będą projekty PZO. Wyniki prac będą mogły być wprowadzone na PIK sukcesywnie po każdym z etapów tych prac lub jednorazowo po przygotowaniu całego projektu planu. Dokumentacja każdego PZO na PIK składa się z dokumentu PZO oraz powiązanych z nim załączników, a także zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska w sprawie ustanowienia PZO dla danego obszaru Natura 2000. PIK umożliwia wprowadzanie informacji tekstowych, danych przestrzennych z zakresu systemów informacji przestrzennej (GIS) oraz plików graficznych. Głównym podmiotem odpowiedzialnym za wprowadzanie informacji do projektu dokumentacji PZO na PIK jest koordynator planu. Ponadto, w zależności od etapu prac, w którym znajduje się projekt planu, dane mogą być

wprowadzane również przez planistę regionalnego.

72. Po zakończeniu prac nad planem zgodnie z następującymi etapami:
- 1) wyłączenie części obszaru z zakresu sporządzania planu (przez wprowadzenie do platformy informacyjno-komunikacyjnej, odpowiednich części planów ochrony lub zadań ochronnych krajowych form ochrony przyrody lub obszarów nadleśnictw – co będzie potwierdzeniem, że rzeczywiście zawierają zakres z art. 28 ustawy i stanowią podstawę wyłączenia ze sporządzania PZO);
 - 2) weryfikacja przedmiotów ochrony;
 - 3) zgromadzenie i zweryfikowanie dostępnych informacji o obszarze i przedmiotach ochrony oraz określenie potrzeb ich uzupełnienia;
 - 4) ocena stanu ochrony przedmiotów ochrony dokonana na podstawie dostępnych informacji i niezbędnych prac terenowych;
 - 5) identyfikacja istniejących i potencjalnych zagrożeń dla utrzymania lub osiągnięcia właściwego stanu przedmiotów ochrony;
 - 6) ustalenie celów działań ochronnych do osiągnięcia w okresie, na jaki jest sporządzany plan;
 - 7) ustalenie działań ochronnych ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich wykonanie oraz terenu ich wdrażania; ustalenie wskazań do zmian w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz planach zagospodarowania przestrzennego;
 - 8) ocena potrzeby sporządzenia planu ochrony i wskazanie terminu jego sporządzenia;
- nastąpi ostateczne opublikowanie dokumentacji PZO na PIK, dzięki czemu stanie się on dostępny dla każdego zainteresowanego podmiotu lub osoby.
73. Informacje wrażliwe (np. szczegółowe dane o stanowiskach gatunków, które mogłyby być narażone na zniszczenie) są przedstawiane na platformie informacyjno-komunikacyjnej (PIK) w ten sposób, że oprócz podmiotów wprowadzających dane do projektu planu dla danego obszaru Natura (koordynator PZO i planista regionalny), żaden inny użytkownik PIK nie będzie miał możliwości pobrania informacji o lokalizacji przedmiotów ochrony. W ich przypadku, przeglądanie lokalizacji przedmiotów ochrony będzie się odbywało jedynie poprzez wyświetlanie tych lokalizacji na cyfrowej warstwie informacyjnej przedstawiającej obszar Natura 2000, bez zamieszczenia podkładu mapowego, który umożliwiłby odniesienie przestrzenne oraz zidentyfikowanie stanowisk w terenie.
74. W razie potrzeby, można wrócić do wpisów dotyczących poprzednich etapów i uzupełnić je lub zweryfikować.
75. Platforma internetowa PIK umożliwi każdemu zainteresowanemu łatwe przesyłanie, za pomocą odpowiedniego formularza, komentarzy, uwag i wniosków do wpisanych informacji, w okresie 21 dni po odblokowaniu informacji dotyczących określonego etapu prac. Platforma informacyjno-komunikacyjna umożliwi każdemu zainteresowanemu zgłaszanie za pomocą odpowiedniego formularza uwag do opracowywanego projektu dokumentacji PZO w trakcie poddawania go ustawowym konsultacjom społecznym. Nie wyklucza to możliwości przesłania, np. pocztą elektroniczną lub zwykłą, innych uwag i wniosków.
76. Wszystkie uwagi i wnioski, zgłoszone za pomocą PIK lub przesłane w inny sposób, muszą być starannie rozważone. Uwzględnia się je w zestawieniu uwag i wniosków, jakie jest sporządzane w ramach postępowania z udziałem społeczeństwa, opisując w jaki sposób zostały wzięte pod uwagę i w jakim zakresie zostały uwzględnione.

77. Jako podstawowy model „zapewnienia możliwości udziału zainteresowanych osób i podmiotów prowadzących działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000”, należy przyjąć organizację, w toku prac nad planem, cyklu spotkań dyskusyjnych, na które zaproszone zostaną kluczowe grupy interesu. Zaproszenia powinny być obligatoryjnie skierowane do podmiotów wymienionych w pkt. 26. Jeżeli interesariuszami są duże grupy (np. rolnicy) to do udziału w warsztatach należy zaprosić reprezentanta lub reprezentantów takiej grupy, najlepiej prosząc o wskazanie takich reprezentantów lub ich ochotnicze zgłoszenie się, a jeżeli nie przyniesie to skutku - wybierając go samodzielnie.
78. Celem spotkań dyskusyjnych jest wypracowanie przez ich uczestników wspólnej wizji ochrony obszaru Natura 2000 – uwzględniającej zarówno obowiązek ochrony przedmiotów ochrony i wykorzystującej wiedzę naukową, jak i wykorzystującą lokalną wiedzę na temat obszaru oraz potrzeby i dążenia osób i podmiotów korzystających z obszaru.
79. W przypadku PZO wizja ta będzie z konieczności oparta na niepełnej wiedzy – musi więc uwzględniać zasadę ostrożności.
80. Stosownie do uwarunkowań lokalnych można organizować odrębne cykle spotkań dotyczące różnych elementów obszaru, np. odrębny cykl dotyczący gospodarki na stawach, odrębny cykl dotyczący lasów itp. Zaplanowanie procesu w tym zakresie należy do koordynatora planu w uzgodnieniu ze sprawującym nadzór nad obszarem.
81. Sprawdzonym i zalecanym podejściem jest organizacja cyklu 3-6 spotkań poświęconych ochronie konkretnego obszaru Natura 2000, na które zaprasza się zainteresowane osoby i podmioty. Tworzą oni wówczas tzw. zespół lokalnej współpracy (ZLW) tj. grupę roboczą, pracującą nad opracowaniem planu lub przynajmniej szeroko i wnikliwie dyskutującą kolejne etapy jego powstawania. Celem kolejnych spotkań jest zbliżenie zainteresowanych stron, aby:
- 1) na początku procesu:
 - a) wyjaśnić wątpliwości i nieporozumienia związane z ideą sieci Natura 2000, odpowiedzieć na pytania zainteresowanych stron;
 - b) wyjaśnić cel sporządzenia PZO, wyjaśnić co jest „nienegocjowalne” a co będzie przedmiotem dyskusji;
 - c) uzyskać wspólną wiedzę na temat konkretnych interesów i planów zaproszonych stron;
 - d) ustalić wspólną „diagnozę obszaru” – ustalić i zebrać, co wiadomo o obszarze (z wykorzystaniem materiałów interesariuszy), ustalić jaka wiedza wymaga uzupełnienia;
 - 2) po uzupełnieniu wiedzy (po pracach terenowych przeprowadzonych w zakresie przewidzianym w procesie planowania):
 - a) dopracować się wspólnej wizji „optymalnego stanu obszaru” – ustalić, uwzględniając ogólnopolskie wskaźniki, ale i lokalne uwarunkowania, jak należy rozumieć „właściwy stan ochrony”;
 - b) ustalić, co z tej wizji jest osiągalne w okresie realizacji PZO (10 lat) – ustalić mierzalne lub przynajmniej weryfikowalne cele do osiągnięcia w tym zakresie,
 - c) ustalić jak najpełniejszą listę zagrożeń dla osiągnięcia tych celów;
 - 3) w końcowej fazie planowania:
 - a) ustalić działania, które należy przeprowadzić, aby te cele osiągnąć (co należy zrobić, aby pomóc przedmiotom ochrony);

- b) ustalić niezbędny system i sposoby monitoringu (co należy zrobić, aby móc zweryfikować rezultaty tych działań);
 - c) ustalić, co należy zrobić, aby móc lepiej zaplanować ochronę w kolejnym podejściu planistycznym;
 - d) ustalić możliwości finansowania działań zapisanych w projekcie PZO.
82. Celem spotkań dyskusyjnych jest „uwspólnienie” planu – doprowadzenie do wspólnego zaakceptowania go przez wszystkie zainteresowane strony. Ideałem jest, gdy uczestnicy spotkań uznają PZO za „swoją własny produkt”. Nie może to jednak odbywać się kosztem kompromisu wobec krajowych ani europejskich wymogów prawnych ochrony obszaru Natura 2000.
83. Idea spotkań polega na zastosowaniu techniki tzw. „planowania uczestniczącego”. W wyniku wspólnej pracy, sposób postrzegania obszaru Natura 2000 wśród uczestników zmieni się, zaczną dostrzegać interesy innych stron i odmienne punkty widzenia. Rozwiązywanie konfliktów i problemów związanych z ochroną obszaru staje się wówczas znacznie łatwiejsze, a niektóre z nich okazują się wręcz fikcyjne. Aby uzyskać ten efekt, zaleca się przestrzeganie następujących wskazań praktycznych:
- a) zajmować się zawsze konkretnym, jednym obszarem Natura 2000, ewentualnie grupą obszarów objętych wspólnym planowaniem (np. nakładające się obszar ptasi i siedliskowy) – nie siecią Natura 2000 jako całością;
 - b) warsztaty powinny być organizowane w obszarze, którego dotyczą lub przynajmniej w jego pobliżu; powinny być powiązane z wizjami terenowymi w obszarze;
 - c) koordynatorem procesu musi być osoba mająca doświadczenie i umiejętności planowania tą metodą;
 - d) wszystkie ważne grupy interesu muszą uczestniczyć w procesie, nie można pozwolić by proces został zdominowany ani zdominowany przez kluczową grupę;
 - e) należy starać się, by w całym cyklu uczestniczyły te same osoby, w tym by zaangażowane instytucje nie zmieniały osób je reprezentujących;
 - f) uczestnicy procesu powinni być dobrymi fachowcami w swojej dziedzinie;
 - g) konieczne jest zapewnienie udziału ekspertów perfekcyjnie przygotowanych do odpowiedzi na pytania dotyczące Natury 2000 i do wyjaśniania wątpliwości; żadne pytania uczestników nie mogą pozostać bez odpowiedzi;
 - h) w szczególności konieczne jest uczestnictwo doskonałych specjalistów od przedmiotów ochrony (gatunków, siedlisk przyrodniczych),
 - i) należy wyraźnie przedstawić, co nie jest negocjowane, a co może być przedmiotem pracy, zmian i uzgodnień;
 - j) forma i miejsce spotkań powinny także zostać tak przygotowane, aby uczestnicy mieli możliwość swobodnej wymiany informacji i doświadczeń oraz przekazania uwag i wątpliwości bez obawy przed krytyką czy karą;
 - k) pamiętać, że każdy przedstawiciel grupy interesów dysponuje innym bagażem doświadczeń, inną wiedzą oraz innym sposobem postrzegania użytkowania obszaru - korzyść z procesu planowania tą metodą to wymiana i zintegrowanie tych doświadczeń;
 - l) nie można się spieszyć, tempo pracy (w tym rzeczywista liczba spotkań, jakie będą potrzebne) musi być elastycznie dostosowywane do możliwości uczestników i do rzeczywistego postępu procesu;
 - m) planowanie jest „grą w otwarte karty”: każdą informację i każdą roboczą wersję tekstu należy na każde życzenie udostępniać każdemu zainteresowanemu;
 - n) materiały do dyskusji powinny być w miarę możliwości przekazane z odpowiednim wyprzedzeniem przed spotkaniem tak, aby wszyscy zaangażowani w proces mieli czas na zapoznanie się z tymi dokumentami w celu lepszego przygotowania się i aby nie

- tracić czasu podczas spotkania na wyjaśnianie spraw oczywistych;
- o) do wszelkich uwag należy podchodzić z szacunkiem, nawet jeżeli z przyczyn merytorycznych nie można ich uwzględnić.
84. Koszty organizacji spotkań obejmują w szczególności zapewnienie miejsca, materiałów, kawy i herbaty, posiłku niezbędnego w programie spotkania, natomiast koszty ew. wspólnego wyjazdu terenowego są częścią kosztów sporządzenia projektu PZO.
85. Sprawujący nadzór nad obszarem powinien przygotować na spotkania pakiet materiałów informacyjnych na temat obszaru Natura 2000, dla którego przygotowany będzie projekt PZO, zawierający w szczególności ogólną charakterystykę obszaru, przedmioty ochrony wraz z krótkim opisem oraz cele ochrony.
86. Dyskusję publiczną stosuje się jako pomocniczy sposób konsultacji, jako uzupełnienie cyklu spotkań dyskusyjnych, rzadko zamiast niego.
87. Dyskusję publiczną jako uzupełnienie cyklu spotkań dyskusyjnych stosuje się, gdy ze względów technicznych mogą w nich uczestniczyć tylko przedstawiciele i reprezentanci szerszych zainteresowanych planem społeczności. Istnieje wówczas potrzeba przedstawienia wypracowanych rozwiązań szerszej lokalnej społeczności.
88. Dyskusję publiczną zamiast cyklu spotkań stosuje się, gdy ze względu na specjalistyczny charakter walorów przyrodniczych obszaru i jednocześnie brak istotnych interesów splatających się z ochroną obszaru, PZO może być sporządzony tylko przez odpowiedniego eksperta – ale tak sporządzony plan wymaga przedstawienia lokalnej społeczności.
89. Informację o organizowanej dyskusji publicznej ogłasza się z odpowiednim wyprzedzeniem w sposób lokalnie przyjęty oraz na stronie internetowej sprawującego nadzór nad obszarem.
90. Wszystkie uwagi i wnioski, wniesione podczas dyskusji publicznej, muszą być starannie rozważone. Uwzględnia się je w zestawieniu uwag i wniosków, jakie jest sporządzane w ramach postępowania z udziałem społeczeństwa, opisując w jaki sposób zostały wzięte pod uwagę i w jakim zakresie zostały uwzględnione.

Opis granic obszaru

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje:

1) opisanie granic obszaru w formie wektorowej warstwy informacyjnej, w układzie współrzędnych o którym mowa w § 3 pkt 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 2000 r. w sprawie państwowego systemu odniesień przestrzennych (Dz. U. Nr 70, poz. 821); (...)

91. Zgodnie z rozporządzeniem, „opisem granic” jest wektorowa warstwa GIS. Taka warstwa już istnieje – w przypadku obszarów siedliskowych była podstawą zgłoszenia obszaru do Komisji Europejskiej i jego zatwierdzenia przez Komisję, a w przypadku obszarów ptasich była podstawą wydania rozporządzenia Ministra Środowiska. Po właściwą dla obszaru

warstwę wektorową wykorzystaną do aktualnej decyzji Komisji albo do aktualnego rozporządzenia należy zwrócić się do GDOŚ.

92. Z przyczyn prawnych zmiana granic obszaru Natura 2000 wyznaczonego w drodze rozporządzenia Ministra Środowiska nie może nastąpić za pomocą ustanowienia przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska PZO. Organem kompetentnym do dokonania takiej zmiany jest minister właściwy do spraw środowiska po uzgodnieniu z Komisją Europejską lub Komisją Europejską na wniosek ministra. Natomiast dla obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty zmiana granicy procedowana jest przez GDOŚ na wniosek RDOŚ.
93. W przypadku ujawnienia w toku prac potrzeby dokonania korekty granic, można równoległe do sporządzania projektu PZO sformułować wniosek o dokonanie takiej korekty. Musi on być zgodny z wymogami prawa krajowego i wspólnotowego.
94. W przypadku wprowadzania przez państwo członkowskie zmian w przebiegu granicy obszaru w wyniku usuwania błędów rysowniczych ujawnionych w efekcie uszczegółowienia skali (tj. związanych z odwzorowaniem granic obszaru na dokładniejszym podkładzie niż ten, na którym pierwotnie granice obszaru były wyznaczane, a jednocześnie zmiana ta nie ma negatywnego wpływu na cel i przedmiot ochrony tego obszaru), należy przekazać Komisji Europejskiej wyjaśnienie aspektów technicznych wprowadzenia tej korekty - państwo członkowskie musi opisać zaistniałą sytuację, podając odpowiednie, wyczerpujące wyjaśnienie zaistniałego problemu, przedstawiając metodykę przeprowadzenia korekty. Należy jednak pamiętać, że stwierdzenie błędu rysowniczego nie zwalnia wnioskującego organu od analizy, czy zmniejszenie granic obszaru nie będzie miało negatywnego wpływu na przedmiot ochrony tego obszaru.
95. Plany zadań ochronnych powinny być jednak zawsze sporządzane dla obszarów ptasich ujętych w rozporządzeniu w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków oraz obszarów siedliskowych, które co najmniej zostały przesłane do Komisji Europejskiej po uzyskaniu akceptacji przez Radę Ministrów, w granicach wynikających z ww. dokumentów. Jeżeli podczas prac nad planem okaże się, że konieczna jest korekta granicy obszaru Natura 2000, to ta zmiana powinna wynikać z ustaleń planu.

Zgromadzenie dostępnych informacji o obszarze i przedmiotach ochrony

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje: (...)

2) zgromadzenie, zweryfikowanie i uzupełnienie informacji o obszarze i przedmiotach ochrony, istotnych dla ochrony, w tym dotyczących:

a) uwarunkowań geograficznych, przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i kulturowych, kierunków rozwoju społecznego i gospodarczego, a także uwarunkowań wynikających z istniejących form ochrony przyrody innych niż obszar i celów ochrony obszaru,

b) występowania przedmiotów ochrony oraz opisu ich stanu, zagrożeń, wymogów i możliwości ochrony,

c) istniejących i projektowanych planów, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin strategii i programów dotyczących obszaru lub mogących mieć na niego wpływ;

96. Należy wykorzystać wszystkie dostępne dla danego obszaru Natura 2000 źródła informacji. Typowe źródła informacji jakie powinny być wykorzystane, zestawia załącznik nr 2.
97. Kompletowanie wiedzy o obszarze jest procesem a nie jednorazowym aktem inwentaryzacji. Żadne ze źródeł informacji nie powinno być traktowane jako ostateczne i w pełni kompletne; każde z nich wnosi – choć w zróżnicowanym zakresie – wkład do wiedzy o obszarze.
98. Opis wiedzy o poszczególnych przedmiotach ochrony w dokumentacji PZO powinien opisywać również niedostatki i niepewności tej wiedzy. Ilościowe oszacowanie zasobów przedmiotów ochrony powinno być dokonane jako przedział, którego centrum jest "najlepsze możliwe oszacowanie najbardziej prawdopodobnej wartości", z równoczesnym opisaniem stopnia niepewności. W przypadku braku kompletnej wiedzy, jako takiego oszacowania nie można przyjmować, tylko dokonujemy oszacowania minimalnego na poziomie zasobów niezbitie udokumentowanych.

Ocena stanu ochrony przedmiotów ochrony,

*Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje: (...)*

3) ocenę stanu ochrony przedmiotów ochrony, dokonywaną na podstawie dostępnych informacji i niezbędnych prac terenowych uzupełniających inwentaryzację, charakterystyki jakościowe lub rozpoznanie uwarunkowań funkcjonowania przedmiotów ochrony, polegającą na łącznej ocenie stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin:

a) w odniesieniu do siedlisk przyrodniczych:

- ustaleniu parametru powierzchni i rozmieszczenia siedliska przyrodniczego w obszarze, z uwzględnieniem jego fragmentacji, trendu zachodzących zmian oraz fragmentacji poszczególnych wydziałów siedliska przyrodniczego,

- ustaleniu parametru struktury poszczególnych wydziałów siedliska przyrodniczego, z uwzględnieniem stanu ochrony jego typowych gatunków oraz procesów ekologicznych zachodzących w tym wydziale, w porównaniu ze strukturą i procesami typowymi dla właściwego stanu ochrony siedliska,

- ocenie parametru szans zachowania siedliska przyrodniczego w przyszłości,

b) w odniesieniu do gatunków:

- ustaleniu parametru stanu populacji, z uwzględnieniem liczebności i rozmieszczenia gatunku w obszarze oraz trendu zachodzących zmian tej liczebności, oszacowaniu, a także

uwzględnieniu cech populacji gatunku, właściwych dla danej populacji gatunku,

- ustaleniu parametru siedliska gatunku, z uwzględnieniem wielkości i jakości poszczególnych wydzieleń siedliska gatunku w porównaniu z cechami siedliska gatunku typowymi dla właściwego stanu ochrony,

- ocenę parametru szans zachowania gatunku w przyszłości;

99. Ocena stanu ochrony siedliska/gatunku jest oceną ekspercką, dokonywaną przez specjalistę w zakresie danej grupy gatunków lub siedlisk. Wykorzystuje się w niej zarówno wcześniej zgromadzone dane, jak i wizję terenową, która powinna być obligatoryjnie przeprowadzona. Możliwe jest przeprowadzenie prac terenowych w nieco szerszym, umożliwiającym ocenę zakresie. O zakresie tych możliwości decyduje koordynator planu, planując ten proces i zabezpieczając na to odpowiednie środki i czas.
100. W ocenie należy kierować układem parametrów i wskaźników przyjętych do celów monitoringu Natura 2000. Zestaw głównych ocenianych parametrów podaje załącznik do Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 17 lutego 2010r. w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 (Dz. U. Nr 34 poz. 186 z późn. zm.).
101. Zestawy wskaźników do oceny „struktury i funkcji” siedliska przyrodniczego oraz „populacji i siedliska” gatunku są indywidualne dla poszczególnych gatunków i typów siedlisk. Wersje elektroniczne podręczników zawierające te zestawy wskaźników wraz z zasadami ich interpretacji znajdują się na stronie internetowej GIOŚ, w zakładce poświęconej Państwowemu Monitoringowi Środowiska.
102. W przypadku siedlisk przyrodniczych, jednym z elementów oceny parametru „struktura i funkcja” będzie zawsze stan ochrony tzw. typowych gatunków dla danego siedliska przyrodniczego. Gatunki typowe to gatunki (niekoniecznie „naturowe”!) kluczowe dla funkcjonowania danego ekosystemu albo decydujące o jego lokalnej specyfice, w tym kluczowe dla zachowania związanej z ekosystemem różnorodności biologicznej. Np. w rzece włosienicznikowej gatunkami typowymi mogą być, oprócz roślin, typowe dla danego ekosystemu ryby; w lesie – nie tylko drzewa i rośliny runa, ale także typowe dla ekosystemu gatunki ptaków i chrząszczy; w murawie kserotermicznej – rosnące w niej rzadkie gatunki roślin, ale i ciepłolubne bezkręgowce.
- Zestaw podstawowych gatunków typowych dla poszczególnych siedlisk przyrodniczych będą sugerować podręczniki, o których mowa wyżej. Na tym etapie jest jednak miejsce, by listę tych gatunków adaptować stosownie do warunków lokalnych. Np. jeżeli lokalne łąki trzęślicowe są znane z występowania obfitej populacji goździka pysznego, to ten gatunek powinien być zidentyfikowany jako lokalny „gatunek typowy” – w wyniku czego stan jego lokalnej populacji będzie rzutował na ocenę stanu siedliska 6410 (łąk trzęślicowych).
103. Pracując nad projektem PZO konkretnego obszaru, można i należy doprecyzować i uzupełnić standardowy zestaw wskaźników, nie naruszając jednak jego zasadniczego układu - np. można dodać lub doprecyzować wskaźniki uwzględniając lokalną specyfikę. W szczególności należy dodać tu „lokalne” (specyficzne dla konkretnego obszaru Natura 2000) wskaźniki określające np.:
- lokalną specyfikę typu siedliska przyrodniczego (w tym „odmiany” i „podtypy” i „podzespoły” w ramach typu siedliska przyrodniczego),
 - gatunki lokalnie typowe dla danego siedliska przyrodniczego, w tym gatunki kluczowe

dla związanej z nim różnorodności biologicznej – np. zagrożone i rzadkie (gatunki typowe dla siedliska przyrodniczego to nie tylko rośliny charakterystyczne w sensie fytosocjologicznym – to także np. związane z nim zwierzęta),

c) lokalną specyfikę populacji gatunku.

104. Parametr „szanse zachowania siedliska/gatunku w przyszłości” należy ocenić biorąc w szczególności pod uwagę istniejące trendy i zjawiska (np. trendy zmian zagospodarowania przestrzennego), a także istniejące plany i programy. Tu należy przeanalizować istniejące plany dotyczące zagospodarowania przestrzennego, urządzania lasu, gospodarowania wodami oraz rybactwa, a także istniejące programy i strategie lokalne (np. strategia rozwoju gminy, plany Lokalnych Grup Działania) pod kątem ewentualnego wpływu na przedmioty ochrony. Podstawą oceny tego parametru powinny być rzeczywiste uwarunkowania, wyrażające „najbardziej prawdopodobny scenariusz”, a nie same potencjalne możliwości ochrony.

Zagadnienia podlegające analizie w odniesieniu do parametru „szanse zachowania siedliska/gatunku w przyszłości”

- a) plan zagospodarowania przestrzennego / studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego:
- Czy przewidziano zmianę użytkowania gruntów stanowiących chronione siedliska przyrodnicze lub siedliska chronionych gatunków (zalesienie, zabudowę, lokalizację inwestycji?)
 - Czy przewidziane inwestycje nie pogarszają drożności korytarzy ekologicznych istotnych dla przedmiotów ochrony?
 - Czy kierunki rozwoju turystyki i inwestycje w tym zakresie nie zagrażają przedmiotom ochrony?
- b) plan urządzenia lasu:
- Czy przyjęte składy gatunkowe odpowiadają naturalnemu składowi siedlisk przyrodniczych?
 - Czy stosowane typy rębni nie pogarszają struktury i funkcji siedlisk przyrodniczych?
 - Jak zmieni się struktura wiekowa drzewostanów siedlisk przyrodniczych?
 - Czy zostaną zachowane/odtworzone zasoby drzew starych / martwego drewna w lasach?
 - Czy zapisy programu ochrony przyrody zapewniają skuteczną ochronę siedlisk i gatunków wymagających ochrony czynnej?
- c) plany gospodarowania wodami:
- Czy uwzględniono potrzeby wodne ekosystemów od wody zależnych?
 - Czy uwzględniono potrzebę utrzymania/odtworzenia drożności cieków dla organizmów wodnych?
 - Czy nie przewidziano działań niszczących dla związanych z wodą gatunków i siedlisk?
 - Jakie działania planowane są w ramach realizacji Ramowej Dyrektywy Wodnej i jaki mogą mieć one wpływ na stan ochrony siedlisk i gatunków?
- d) plany ochrony nie zawierające zakresu zadań ochronnych Natura 2000:
- Jak przewidziane w nich działania wpłyną na zasoby gatunku/siedliska?
 - Czy są wystarczające dla jego ochrony?

105. Parametry i wskaźniki, o których mowa wyżej, dotyczą w zasadzie ocen „punktowych” (konkretnego płatu siedliska, konkretnego stanowiska gatunku). Opisując stan gatunku lub typ siedliska w obszarze, należy ocenić, jaki jest rozkład ocen na poszczególnych stanowiskach. Aby stan siedliska lub gatunku w obszarze mógł być oceniony jako właściwy, nie jest konieczne by całość zasobów znajdowała się w stanie właściwym (FV).

106. Należy sprawdzić w bazie danych z monitoringu przyrodniczego GIOŚ/IOP, czy któryś z przedmiotów ochrony w obszarze nie podlegał wcześniej obserwacji monitoringowej. W takim przypadku odpowiednia ocena stanu ochrony będzie już dostępna.

107. W przypadku, gdy w ramach PMS nie zostały opracowane wskaźniki oceny stanu ochrony, należy dokonać oceny eksperckiej zachowując spójność metodyczną z podejściem przyjętym w PMS. Do wykonania takiej oceny wykorzystuje się zarówno zgromadzone do tej pory dane dotyczące przedmiotu ochrony Natura 2000, jak i wizję terenową, która w tym przypadku powinna być obligatoryjna. W przypadku braku wiedzy oraz środków finansowych na wykonanie przedmiotowej oceny w terenie, należy stan ochrony określić jako „XX”, a jako cel przyjąć uzupełnienie stanu wiedzy i zaplanowanie odpowiednich działań.

Analiza zagrożeń

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje: (...)

4) ocenę istniejących i potencjalnych zagrożeń dla utrzymania lub osiągnięcia właściwego stanu przedmiotów ochrony, z uwzględnieniem oceny, o której mowa w pkt 3 oraz oceny prawdopodobnych kierunków zmian uwarunkowań przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i ich możliwego wpływu na parametry;

108. Zagrożeniami istniejącymi są przede wszystkim czynniki, które odpowiadają za oceny niezadowalającą „U1” lub złą „U2” dla poszczególnych parametrów i wskaźników stanu ochrony. Zagrożeniami potencjalnymi są czynniki, które mogą pogorszyć parametry i wskaźniki, a w szczególności sprowadzić je do wartości U1 lub U2.
109. Lista zagrożeń i ich charakter powinna zostać wnikliwie przedyskutowana z udziałem odpowiednich interesariuszy i ekspertów przyrodników. Udział kompetentnego przyrodnika jest konieczny, by istotnych zagrożeń nie pominąć. Udział w tej dyskusji innych grup zawodowych jest również niezbędny, aby skonkretyzować i wyjaśnić, kiedy, po co i jak dokładnie są realizowane działania „potencjalnie zagrażające przedmiotom ochrony”. Praktyka wskazuje, że w wyniku takiego „ukonkretnienia problemu” niekiedy okazuje się, że problem jest tylko pozorny. Zawsze więc jednak pożądana jest dyskusja prowadząca do jak największego „ukonkretnienia” opisu zagrożenia.
110. Zagrożenia mają być wyliczone i opisane „z punktu widzenia gatunków i siedlisk” – w tym miejscu chodzi o zagrożenia dla przyrody (dla przedmiotów ochrony), a nie np. o zagrożenia dla rozwoju, lokalizacji inwestycji czy realizacji celów społecznych i gospodarczych.
111. Jednym z zagrożeń może być niski poziom świadomości społecznej na temat obszaru i jego ochrony – należy go również zidentyfikować.
112. Zagrożeniem może być także niewystarczająca wiedza o przedmiotach ochrony, oznaczająca ryzyko popełnienia błędu w ich ochronie.
113. Należy liczyć się, że lista zagrożeń, oprócz bezpośredniego wykorzystania w procesie planowania, będzie wykorzystywana we wszystkich postępowaniach ocenowych

dotyczących przyszłych planów i przedsięwzięć w obszarze lub jego sąsiedztwie. Należy więc zadbać, by zostały ujęte na niej wszystkie zagrożenia jakie mogą być wygenerowane przez potencjalne przedsięwzięcia i plany.

Cele planu zadań ochronnych

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje: (...)

5) ustalenie celów działań ochronnych..., umożliwiające monitoring i weryfikację ich osiągnięcia z uwzględnieniem:

a) konieczności utrzymania właściwego stanu ochrony, likwidacji, ograniczenia istniejących lub potencjalnych zagrożeń dla przedmiotu ochrony lub zapobieżenia im - jeżeli obecny stan przedmiotów ochrony w obszarze został oceniony jako właściwy,

b) potrzeby osiągnięcia właściwego stanu ochrony, konieczności likwidacji, ograniczenia istniejących lub potencjalnych zagrożeń odpowiedzialnych za niewłaściwy stan ochrony przedmiotu ochrony lub zapobieżenia im, - jeżeli obecny stan przedmiotów ochrony w obszarze został oceniony jako niezadowolający lub zły,

c) konieczność uzupełnienia stanu wiedzy o przedmiocie ochrony i konieczności likwidacji, ograniczenia zagrożeń dla przedmiotu ochrony lub zapobieżenia im - jeżeli stan ochrony przedmiotu ochrony nie jest możliwy do oceny;

114. Należy założyć, że doprowadzenie wszystkich przedmiotów ochrony do stanu „FV” określa długofalową wizję optymalnego stanu obszaru Natura 2000. Jest to pewne „wyobrażenie stanu optymalnego”, wizja o charakterze idealistycznym i długofalowym. Wizja ta nie jest identyczna z PZO, ponieważ plan sporządza się na krótki czas a wizja optymalnego stanu ochrony powinna być długofalowa. Dobrze sporządzony PZO będzie jednak istotnym krokiem w kierunku realizacji takiej wizji. Wizja ta powinna uwzględniać konkretne kryteria „właściwego stanu ochrony”, tj. powinna uwzględniać m.in., że:

- a) chronione w obszarze zasoby gatunku/siedliska nie powinny być pomniejszone, i powinny być przynajmniej takie, by gatunek/siedlisko mogły w tym miejscu trwale funkcjonować. Jeżeli dla ochrony gatunku/siedliska jego areał lub liczebność powinna się zwiększyć (lub pożądana jest renaturyzacja, reintrodukcja), należy to wyrazić;
- b) dla siedliska przyrodniczego powinny być zachowane (lub odtworzone) jego podstawowe cechy ekologiczne, warunkujące jego istnienie (np. chemizm wody jeziora, reżim rzeki, uwodnienie torfowiska, ubóstwo troficzne lub żyzność);
- c) w przypadku siedlisk łąkowych i pastwiskowych, warunkiem ich trwałości jest utrzymanie określonego użytkowania gospodarczego;
- d) dla każdego siedliska przyrodniczego powinna być zachowana cała związana z nim różnorodność biologiczna, w tym np. gatunki typowe, rzadkie, chronione, specyficzne dla tego typu siedliska w tym obszarze itp.;
- e) ...aby tak mogło być, powinny być zachowane lub odtworzone kluczowe elementy struktury (np. udział starych drzewostanów i martwych drzew w lasach);
- f) dla gatunku, jego siedlisko będzie w stanie odpowiadającym potrzebom gatunku i umożliwiającym mu realizację jego cyklu życiowego.

Dodatkowo nie powinno być zagrożeń wobec długotrwałego zachowania tego stanu.

115. Wizja ta musi wynikać z celu istnienia obszaru Natura 2000. Celem tym jest utrzymanie (jeżeli jest właściwy) lub osiągnięcie (jeżeli jest niezadawalający lub zły) właściwego stanu ochrony przedmiotów ochrony.
116. Określenie wizji, o której mowa wyżej, może napotkać na trudności wynikające z niepełnej wiedzy. W wielu przypadkach będzie brakować szczegółowych danych do „mierzalnego” określenia wizji właściwego stanu ochrony – należy jednak zrobić to „tak dobrze jak to możliwe”. Opis taki powinien zawsze powstawać w ścisłej współpracy z ekspertem przyrodnikiem kompetentnym w sprawie danego gatunku/siedliska, który zwróci uwagę na ważne aspekty, w tym na ważne parametry stanu ochrony. Jeżeli obecny stan ochrony przedmiotu ochrony oceniono jako nieznaną „XX”, to sytuację taką należy opisać w dokumentacji planu, a jako docelową wizję przyjąć „zasoby przedmiotu ochrony w pełni rozpoznane i w dobrym stanie”.
117. Biorąc pod uwagę wizję, o której mowa wyżej, należy określić realistyczne cele do osiągnięcia w okresie planu (10 lat). Powinny one brać pod uwagę istniejące uwarunkowania (w tym społeczno-gospodarcze) i ograniczenia (w tym: techniczne, finansowe, organizacyjne, wynikające z braku wiedzy), ale równocześnie muszą zbliżać obszar do „stanu optymalnego”, a nie oddalać od niego. W szczególności celem PZO nie musi być osiągnięcie stanu FV dla całości zasobów przedmiotów ochrony w obszarze, ale co najmniej jakaś część tych zasobów powinna być doprowadzona do stanu FV i utrzymana w nim.
118. PZO sporządza się na okres 10 lat. Jeżeli jednak dostępna (ani możliwa do uzyskania w toku sporządzania projektu planu) wiedza nie jest wystarczająca do planowania na taki okres, to można i należy:
 - a) przyjąć i ustalić w planie zadań, że powinien być sporządzony gruntowny plan ochrony, lub
 - b) ustalić uzupełnienie wiedzy jako zadanie, zakładając z góry, że PZO w wyniku tego uzupełnienia może być zmieniony.
119. Cele powinny być sformułowane w sposób konkretny, to jest możliwy do weryfikacji. Nie można ustalać działania jako celu samego w sobie. Celem nie może być „*dążenie do poprawy...*”, ale powinno nim być osiągnięcie jakiegoś konkretnego stanu. Cele powinny być zapisane jako pożądany stan, a nie jako czynność. Dobrze sformułowany cel działań ochronnych musi być (tzw. zasada *SMART*):
 - a) prosty i zrozumiały (*Simple*),
 - b) mierzalny albo przynajmniej weryfikowalny (*Measurable*),
 - c) możliwy do osiągnięcia (*Achievable*),
 - d) realistyczny (*Realistic*)
 - e) osadzony w konkretnej perspektywie czasowej (*Time based*) – w przypadku PZO ta perspektywa jest w zasadzie z góry ustalona na 10 lat.
120. Cele powinny być sformułowane tak, by miały samodzielny sens. Nie mogą odsyłać np. do wewnętrznych instrukcji i zasad poszczególnych podmiotów, innych planów, które mogą być zmienione w okresie obowiązywania PZO, pakietów rolnośrodowiskowych obowiązujących tylko do 2013 r. itp.
121. Formułowane cele działań ochronnych mogą dotyczyć na przykład:
 - a) osiągnięcia określonego stanu siedlisk/gatunków np. cele dotyczące uzyskania

- określonej liczebności lokalnej populacji gatunku, powierzchni siedliska przyrodniczego, stanu przedmiotów ochrony (np. parametrów struktury i funkcji siedliska) itd. Tak ustalony cel = stan parametrów stanu ochrony);
- b) osiągnięcia określonego stanu kompleksów siedlisk przyrodniczych albo krajobrazów będących siedliskiem wielu gatunków-przedmiotów ochrony;
 - c) uzupełnienia rozpoznania: należy je ustalić zawsze wtedy, gdy brak wiedzy jest przeszkodą w skutecznej ochronie. Tak ustalony cel = uzyskane odpowiedzi na pytania;
 - d) uzyskania zmian w istniejących planach/programach/strategiach: jeżeli podczas analizy tych planów/programów lub strategii zidentyfikowano problem, a w wyniku jego analizy i dyskusji zidentyfikowano potrzebę zmiany;
 - e) budowy świadomości społecznej niezbędnej dla ochrony obszaru: gdy niewystarczająca świadomość społeczna jest przeszkodą w ochronie.
122. Sformułowanie celów operacyjnych może i powinno być przedmiotem dyskusji w gronie interesariuszy, w szczególności w ramach organizowanych warsztatów (spotkań ZLW). Dyskusja taka jest zawsze cenna i pożyteczna, nie należy jej hamować ani skracać. Konieczne jest tylko zapewnienie, by wszyscy jej uczestnicy przestrzegali logiki planowania - cele operacyjne powinny zbliżać nas do osiągnięcia celu strategicznego, a także być związane ograniczaniem zagrożeń.
123. Jeżeli, ze względu na niewystarczającą wiedzę, nie da się określić celów w perspektywie czasowej 10 lat, można określić cel w perspektywie krótszej (np. „uzyskanie dobrego rozpoznania stanu populacji gatunku będącego przedmiotem ochrony”). Wówczas należy się liczyć z potrzebą zmiany PZO zgodnie z § 2 rozporządzenia, gdy taki cel zostanie osiągnięty.
124. Nie należy obawiać się formułowania konkretnych celów. Jeżeli w przyszłości, w toku realizacji planu zadań, okaże się, że są one nietrafnie określone, to zawsze będzie możliwe przeprowadzenie zmiany PZO zgodnie z § 2 rozporządzenia.
125. Cele PZO, oprócz bezpośredniego wykorzystania w procesie planowania, będą wykorzystywane we wszystkich dotyczących obszaru postępowaniach ocenowych. Każda ocena oddziaływania planu lub przedsięwzięcia na środowisko musi być dokonywana z punktu widzenia tych celów.
126. Na zakończenie tego etapu należy sprawdzić w szczególności:
- a) czy likwidację lub minimalizację zidentyfikowanych zagrożeń postawiono jako cel?
 - b) czy każdy z celów jest potrzebny w świetle zagrożeń?
 - c) czy cele są sformułowane tak, by dało się zweryfikować ich osiągnięcie?
 - d) czy nie da się wyobrazić takiego planu lub programu, który „znacząco negatywnie oddziaływałby na obszar” równocześnie nie popadając w konflikt z określonymi i sformułowanymi celami PZO?

Ustalenie działań ochronnych

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje: (...)
 6) ustalenie działań ochronnych wynikających z ustalonych celów działań ochronnych, w tym wskazanie:

a) działań ochronnych zapewniających możliwość monitoringu osiągnięcia celów działań ochronnych, a zwłaszcza monitoringu przyjętych parametrów stanu ochrony przedmiotów ochrony, a dla obszaru znajdującego się na terenie gospodarstwa rolnego lub jego części z podziałem na działania”

- obligatoryjne,

- fakultatywne,

b) zakresu prac przewidzianych do realizacji,

c) terenu lub miejsca ich realizacji,

d) terminu oraz częstotliwości ich realizacji,

e) podmiotu odpowiedzialnego za wykonanie i monitoring,

f) szacowanych kosztów realizacji działań,

g) technicznych uwarunkowań realizacji działań,

h) podmiotów, których współdziałanie przy realizacji określonych działań jest niezbędne;

127. Należy sformułować konkretne działania do wykonania. Zadania powinny służyć realizacji konkretnych celów operacyjnych i być przypisane do celów, którym służą. Zadania powinny być (w dokumentacji planu) opisane według schematu:

„Co – Ile – Gdzie – Kiedy – Kto - Za ile / Za co”

Działania powinny być zapisane jako czynność do wykonania, wraz ze wskazaniem konkretnego podmiotu, który będzie odpowiedzialny za ich wykonanie.

Koszty mogą być nawet podane jako orientacyjne oszacowanie, a nie jako dokładna kwota. W przypadku gdy realizacja działania jest przewidywana na podstawie art. 36 ust 3 ustawy o ochronie przyrody (umowa RDOŚ zawierana z właścicielem lub posiadaczem obszaru, z wyjątkiem zarządców nieruchomości Skarbu Państwa) jako koszt przyjmuje się szacowaną kwotę umowy. W pozostałych przypadkach bierze się pod uwagę koszty niezbędne do poniesienia na wykonanie działania, w tym wszystkie niezbędne opłaty wymagane prawem. Utracone korzyści bierze się pod uwagę w uzasadnionym zakresie np. przy szacowaniu kosztów zachowania ekstensywnego użytkowania siedlisk w rolnictwie.

Pożądane jest zastanowienie się nad potencjalnymi źródłami finansowania. Wskazanie podmiotu odpowiedzialnego za wykonanie i oszacowanie kosztów na tym etapie służy wyobrażeniu sobie wykonania zadań – zapewnia realistyczność planowania – a nie przesądza jeszcze, że dokładnie w taki sposób zadania zostaną w rzeczywistości wykonane.

128. Podstawową grupą działań powinny być zadania służące bezpośrednio osiągnięciu celów planu, postawionych dla poszczególnych przedmiotów ochrony. Mogą one dotyczyć np.:

a) wykonania określonych czynności w zakresie ochrony czynnej;

b) wdrożenia modyfikacji w stosowanych metodach gospodarowania w siedliskach przyrodniczych i siedliskach gatunków;

c) utrzymania określonych metod gospodarowania w siedliskach przyrodniczych i siedliskach gatunków.

129. Działania ochronne mogą być przewidziane do wykonania w szczególności przez:

a) sprawującego nadzór nad obszarem,

b) podmioty zobowiązane do współdziałania w ochronie obszaru Natura 2000 (np. podmioty działające w imieniu państwa, organy władzy publicznej);

c) podmioty korzystające z płatności rolniczych w ramach funduszy unijnych (EFRG, EFRROW), w zakresie objętym wymogami wzajemnej zgodności;

d) inne podmioty za ich zgodą.

130. Działania powinny być sformułowane, tak by miały samodzielny sens. Nie powinny odsyłać np. do wewnętrznych zarządzeń, instrukcji i zasad poszczególnych podmiotów, innych planów, które mogą być zmienione w okresie obowiązywania PZO, pakietów rolnośrodowiskowych obowiązujących tylko do 2013 r. itp. – chociaż mogą kopiować ich wymogi, gdy to jest potrzebne.
131. Działania dotyczące wykonania zabiegów ochrony czynnej mogą być przewidziane do wykonania przez właściciela lub posiadacza obszaru na podstawie porozumienia zawartego z organem sprawującym nadzór nad obszarem albo na podstawie zobowiązania podjętego w związku z korzystaniem z programów wsparcia z tytułu dochodowości, a w odniesieniu do gruntów stanowiących własność Skarbu Państwa lub własność jednostek samorządu terytorialnego - zarządca nieruchomości w związku z wykonywaniem obowiązków z zakresu ochrony środowiska na podstawie przepisów prawa albo, w przypadku braku tych przepisów, na podstawie porozumienia zawartego z organem sprawującym nadzór nad obszarem.
132. Działania dotyczące wdrożenia modyfikacji w stosowanych metodach gospodarowania w siedliskach przyrodniczych i siedliskach gatunków powinny być ograniczone do takich modyfikacji, jakie są naprawdę potrzebne z punktu widzenia przedmiotów ochrony (z punktu widzenia parametrów i wskaźników ich stanu ochrony). Działania te nie mogą polegać na wprowadzeniu pozaustawowych zakazów, a muszą odwoływać się do zakazu z art. 33 ustawy.
133. Działania dotyczące utrzymania określonych metod gospodarowania w siedliskach przyrodniczych i siedliskach gatunków mogą być adresowane także do podmiotów niepaństwowych, np. do rolników, jednak ze świadomością, że nie tworzą one obowiązku w sensie prawnym. W zakres prac koniecznych do sporządzenia projektu planu zadań ochronnych dla obszaru wchodzi „ustalenie działań ochronnych wynikających z ustalonych celów działań ochronnych, w tym wskazanie działań ochronnych zapewniających możliwość monitoringu osiągnięcia celów działań ochronnych, a zwłaszcza monitoringu przyjętych parametrów stanu ochrony przedmiotów ochrony, a dla obszaru znajdującego się na terenie gospodarstwa rolnego lub jego części z podziałem na:
- obligatoryjne,
- fakultatywne.”
134. Działania obligatoryjne mają na celu utrzymanie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków stanowiących przedmioty ochrony w obszarze Natura 2000 w obecnym stanie zachowania i zapobiegnięcie jego pogorszeniu poprzez prowadzenie ekstensywnego użytkowania. Działania obligatoryjne to:
- zachowanie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków stanowiących przedmioty ochrony, położonych na trwałych użytkach zielonych (np. zabezpieczenie siedliska przed zaoraniem czy zalesianiem) oraz
- ekstensywne użytkowanie kośne, kośno-pastwiskowe lub pastwiskowe trwałych użytków zielonych (np. niestosowanie podsiewania czy wałowania).
Powyższe wymogi należy wpisać literalnie, uwzględniając rzeczywiste użytkowanie terenu (kośne, kośno-pastwiskowe, pastwiskowe). Jeśli działanie jest obligatoryjne, to jego wypełnienie jest warunkiem otrzymywania płatności rolnych w pełnej wysokości.
135. Natomiast działania fakultatywne dotyczą czynności wymagających od rolników zmiany sposobu gospodarowania bądź wykonywania dodatkowych zadań zapewniających właściwy stan zachowania przedmiotów ochrony, co związane jest z ponoszeniem dodatkowych kosztów. Działania tego typu są uzależnione od indywidualnego zestawu przedmiotów

ochrony obszaru Natura 2000 oraz specyfiki tego obszaru (stan zachowania – FV, U1, U2; trend zachowania, warunki klimatyczne, potrzeba odtwarzania siedliska). W działaniach fakultatywnych definiuje się termin i sposób prowadzenia uprawy, obsadę i obciążenie pastwisk i inne. Nie ma przeciwwskazań, żeby działania fakultatywne pokrywały się z wymogami programu rolnośrodowiskowego. Tam gdzie to możliwe, wymogi Programu rolnośrodowiskowego powinny być uwzględnione w całości w odniesieniu do siedliska kwalifikującego się do wybranego pakietu, co umożliwi finansowanie działań ochronnych w ramach tej płatności i przyczyni się do zwiększenia zainteresowania Programem rolnośrodowiskowym.

136. W zależności od stanu zachowania przedmiotów ochrony (siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków chronionych) w planie ochrony należy wyznaczyć:
- dla siedlisk i gatunków z oceną ogólną FV – działania obligatoryjne i fakultatywne. W sytuacji gdy siedlisko znajduje się w bardzo dobrym stanie zachowania i wystarczy tylko kontynuować ekstensywne użytkowanie kośne lub pastwiskowe, można nie wyznaczać działań fakultatywnych. W takiej sytuacji zamieszcza się informację „działania fakultatywne – brak”;
 - dla siedlisk i gatunków z oceną ogólną U1 – działania obligatoryjne i fakultatywne;
 - dla siedlisk i gatunków z oceną ogólną U2 – działania obligatoryjne i fakultatywne, przy czym część działań fakultatywnych może mieć charakter inwestycyjny (np. przywrócenie siedliska do stanu umożliwiającego użytkowanie rolnicze poprzez wycięcie zakrzaczeń). Działania te należy wykonać w pierwszej kolejności, a później dopiero wprowadzić działania obligatoryjne. Kolejność wykonywania działań należy zaznaczyć poprzez wpisanie w planie ochrony roku ich przeprowadzenia.
137. Za wykonanie działań obligatoryjnych zgodnie z planem zadań ochronnych na terenie działek objętych wsparciem unijnym odpowiedzialny jest rolnik. Natomiast za realizację działań obligatoryjnych poza obszarami objętymi wsparciem unijnym oraz za wykonanie wszystkich działań fakultatywnych na siedliskach położonych na gruntach prywatnych odpowiedzialny jest organ sprawujący nadzór nad obszarem Natura 2000, który podejmuje odpowiednie kroki do wykonania tych działań (np. zachęcanie rolników do przystąpienia do programu rolnośrodowiskowego czy płatności dla obszarów Natura 2000, finansowanie działań ze środków zewnętrznych w ramach projektów).
138. Jeżeli do skutecznej ochrony przedmiotów ochrony potrzebny jest pakiet regulacji odpowiadający którejś z krajowych form ochrony przyrody lub innej istniejącej krajowej formie ujęcia planistycznego (np. pakiet regulacji odpowiadających statusowi rezerwatu przyrody, użytku ekologicznego, albo pakiet regulacji typowych dla gospodarstwa specjalnego w planie urządzenia lasu, obrębu ochronnego w sensie ustawy o rybactwie itp.) to utworzenie odpowiedniej formy lub wprowadzenie określonego ustalenia planistycznego można wprowadzić jako działanie ochronne. Krajowych form ochrony przyrody i krajowych regulacji planistycznych można używać do osiągnięcia „wewnętrznego strefowania” obszaru Natura 2000, o ile jest to oczywiście potrzebne dla jego ochrony. Można także proponować objęcie obszaru Natura 2000 w całości takimi „pakietami regulacji” planistycznych lub uznanie za krajową formę ochrony przyrody. Możliwości tej nie należy jednak nadużywać. Ochrony obszaru Natura 2000 nie należy sprowadzać tylko do postulatu tworzenia innych form ochrony przyrody wewnątrz tego obszaru.
139. Obligatoryjną grupą działań powinny być działania dotyczące monitoringu, które projektuje się:

- a) stosując standardową metodykę monitoringu siedlisk przyrodniczych i gatunków, jednolitą w skali całej Polski, przyjętą w programie państwowego monitoringu przyrodniczego prowadzonego przez GIOŚ – w zakresie, w jakim monitoring ma dostarczyć sprawującemu nadzór nad obszarem Natura 2000 dane do raportowania; odpowiednie metodyki zostaną udostępnione;
- b) jako dodatkowy program monitoringu lokalnego, z zastosowaniem metod adekwatnych do lokalnych potrzeb - w zakresie, w jakim sprawującemu nadzór nad obszarem potrzebne są dane umożliwiające uzyskanie specyficznych „sygnałów ostrzegawczych” o zagrożeniach dla przedmiotów ochrony.
140. Przewidzianym w planie działaniem, jeżeli jest taka potrzeba, może być przeprowadzenie prac badawczych lub inwentaryzacyjnych. Działanie takie należy przewidzieć, jeżeli brak wiedzy jest czynnikiem krytycznym dla skutecznej ochrony przedmiotów ochrony.
141. Jeżeli podczas prac nad PZO wyniknie konieczność skorygowania SDF obszaru albo granic obszaru, to jako jedno z działań ochronnych można ująć opracowanie i przekazanie do GDOŚ wniosku o taką zmianę.
142. Ujmowane w planie działania powinny być wstępnie skonsultowane z podmiotami, których współpraca jest niezbędna do ich wykonania – inaczej bowiem nie da się wdrożyć ich w życie. Zaplanowane działania muszą również uwzględniać wymogi ustawowe i przepisy prawa, nie tylko te dotyczące sfery ochrony przyrody. Należy cały czas pamiętać, że sporządzenie PZO nie jest celem samym w sobie, lecz ma to być narzędzie służące do skutecznej ochrony obszaru!
143. Nie ustala się w projekcie PZO działań, które nie są specyficzne dla danego obszaru i jego przedmiotów ochrony, np. dotyczących zmian legislacyjnych związanych z zarządzaniem i ochroną sieci Natura 2000, ogólnokrajowych mechanizmów finansowania ochrony obszarów Natura 2000 itp.
144. Na zakończenie tego etapu należy sprawdzić w szczególności:
- Czy dla każdego celu zaproponowano działania, którymi się go osiągnie?
 - Czy wszystkie zadania są potrzebne w świetle postawionych celów?
 - Czy monitoring da odpowiedź, czy cel zrealizowano czy nie?
 - Czy realizacja zadań jest realna?
 - Czy istnieje pomysł, skąd można pozyskać środki na realizację postawionych zadań?

Logika planu zadań ochronnych

Dobrze napisany PZO zachowuje ściśle określone „ramy logiczne”:

- dla każdego ze zidentyfikowanych zagrożeń wobec przedmiotów ochrony powinny być zaplanowane działania przeciwstawiające się takiemu zagrożeniu i ustalony cel planu zadań dotyczący likwidacji lub ograniczenia zagrożenia;
- wizja właściwego stanu ochrony powinna nawiązywać do konkretnych parametrów i wskaźników stanu ochrony danego gatunku lub siedliska przyrodniczego – tych samych, które są stosowane w monitoringu tego siedliska lub gatunku;
- cele PZO powinny być ustalone tak, aby stanowiły „krok naprzód” na drodze do osiągnięcia celów strategicznych, tj. na drodze do osiągnięcia właściwego stanu przedmiotów ochrony;
- cele PZO powinny logicznie wynikać z ustalonego stanu przedmiotów ochrony, w tym odnosić się do wszystkich zidentyfikowanych zagrożeń;
- zaplanowane zadania powinny służyć realizacji celów operacyjnych; dla każdego celu należy zaplanować zadania, które służą jego realizacji; każde z zadań powinno służyć realizacji któregoś z celów;
- cele planu zadań i same zadania muszą być sformułowane w sposób konkretny i weryfikowalny, tak by zawsze można stwierdzić w jakim stopniu/czy zostały

osiągnięte/zrealizowane (celem nie może być np. "dążenie do ...");

- jeżeli przeszkodą w planowaniu jest brak wiedzy o wszystkich lub niektórych przedmiotach ochrony, to uzupełnienie tej wiedzy powinno być jednym z celów operacyjnych, a przeprowadzenie odpowiednich badań/inwentaryzacji – jednym z zadań;
- monitoring musi być zaplanowany tak, by umożliwiał ocenę, czy i w jakim stopniu zostały wykonane zadania oraz czy i w jakim stopniu zostały osiągnięte cele planu zadań;
- monitoring powinien być równocześnie zaplanowany tak, by dostarczał informacji na temat stanu ochrony zasobów gatunków/siedlisk występujących w obszarze – wyrażonego kryteriami i wskaźnikami przyjętymi dla danego gatunku/typu siedliska w monitoringu ogólnopolskim (co zresztą powinno być oczywiste, jeżeli na podstawie tych samych parametrów i wskaźników powinny być zbudowane cele planu zadań).

Proces formułowania zadań ochronnych, zakładający w większości przypadków włączenie w proces planistyczny wszystkich zaangażowanych stron, jest trudny. Aby planowanie nie zmieniło się w targ interesów, w którym wygra najsilniejsza grupa – a jednocześnie by wszystkie grupy interesariuszy potraktować uczciwie, szanując ich interesy – konieczne jest bardzo dokładne przestrzeganie logiki tego całego procesu i kolejnych jego kroków. Wymaga to wysokich kwalifikacji osoby, która będzie koordynatorem procesu, a także zaangażowania ekspertów-przyrodników mających wiedzę na temat biologii i ekologii przedmiotów ochrony.

Ustalenie niezbędnych wskazań do zmian w studiach i planach zagospodarowania przestrzennego

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje: (...)

7) ustalenie, w oparciu o analizę obowiązujących studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, wskazań do zmiany tych studiów lub planów, których realizacja naruszy lub stworzy ryzyko naruszenia zakazu, o którym mowa w art. 33 ustawy;

145. Celem tego elementu PZO jest przede wszystkim usunięcie „pułapek na inwestorów” – tj. sytuacji, w których realizacja istniejących studiów i planów zagospodarowania przestrzennego, nie poddanych w chwili ich powstawania właściwej ocenie strategicznej w zakresie oddziaływania na obszar Natura 2000, powodowałyby w konsekwencji istotne negatywne oddziaływanie na obszar Natura 2000. Sytuacja taka może dotyczyć np. planów lub studiów, które zostały np. ustanowione przed wejściem Polski do UE albo ustanowione nawet po tym terminie, lecz bez właściwej i kompetentnej oceny skutków dla obszaru Natura 2000 (lub też ustanowione w czasie, gdy wyznaczenie obszaru Natura 2000 opóźniało się). Sytuacja taka sprawia, że studium lub plan zagospodarowania przestrzennego staje się niewykonalny ze względu na przepisy chroniące obszar Natura 2000. Opierający się na takim planie inwestor może znaleźć się w sytuacji, gdy zgodna z planem inwestycja nie będzie mogła zostać dopuszczona do realizacji. W tej części PZO należy więc, na podstawie zebranej wiedzy, zidentyfikować w jak najszerszym zakresie takie sytuacje.

146. Należy brać pod uwagę, że potrzeba zmiany istniejącego planu zagospodarowania przestrzennego może być zidentyfikowana wtedy i tylko wtedy, gdy skutkiem realizacji

takiego planu lub studium byłoby znaczące negatywne oddziaływanie na obszar Natura 2000 z punktu widzenia celów ochrony obszaru, a więc istotne negatywne oddziaływanie na przedmioty ochrony (pogorszenie parametrów i wskaźników stanu ochrony), naruszenie integralności obszaru lub jego powiązań z obszarami sąsiednimi.

147. Identyfikacja w PZO potrzeby zmiany istniejącego planu zagospodarowania przestrzennego nie pociąga za sobą obowiązku dokonania przez gminę takiej zmiany. Jednak identyfikacja taka będzie sygnałem, że zrealizowanie ustaleń takiego planu może napotkać na trudności w postępowaniach ocenowych.
148. Wskazania do zmian w obowiązującym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego (każda gmina powinna obecnie posiadać studium) powinny przede wszystkim wymieniać uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego wynikające z istnienia obszaru Natura 2000 i wynikające z nich ograniczenia co do kierunków zagospodarowania w takim zakresie, w jakim da się je zidentyfikować podczas sporządzania projektu PZO. Nie zwalnia to z konieczności przeprowadzenia strategicznej oceny oddziaływania zmian studium na środowisko. Wskazania do zmian w obowiązującym studium mogą wskazywać np.:
- a) potrzebę zmiany istniejących zapisów przy najbliższej aktualizacji studium;
 - b) potrzebę przeprowadzenia aktualizacji całego istniejącego studium;
 - c) potrzebę dodania nowych zapisów w przypadku przeprowadzania aktualizacji istniejącego studium;
 - d) kierunki zagospodarowania przestrzennego, które nie będą miały negatywnego wpływu na obszar Natura 2000, kiedy przeprowadzania będzie aktualizacja istniejącego studium (z zachowaniem zasady ostrożności).
- Musi jednak być udokumentowane, że wskazania są niezbędne dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których wyznaczono obszar Natura 2000.
149. Wskazania do zmian w obowiązującym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego mogą, w razie potrzeby, zawierać również wskazania „pozytywne”, np. w formie wskazania terenów, które z punktu widzenia ochrony obszaru Natura 2000 mogą bez przeszkód być przeznaczone pod określone inwestycje. Z tej możliwości należy jednak korzystać z ostrożnością, gdyż wymaga ona uzyskania niezbitą pewnością, że negatywne oddziaływanie wskazanych zapisów na obszar Natura 2000 jest wykluczone.
150. Zgodnie z zasadą przezorności, ryzyko wystąpienia znaczącego negatywnego oddziaływania, którego na podstawie dostępnej wiedzy nie da się wykluczyć – należy traktować jak istotne negatywne oddziaływanie.
151. Wskazania mogą dotyczyć zarówno studiów i planów obejmujących tereny w granicach obszaru Natura 2000, jak i dotyczących terenów poza tym obszarem, ale tylko w takim zakresie, w jakim te studia i plany oddziaływałyby negatywnie na obszar.

Ocena potrzeby sporządzenia planu ochrony i wskazanie terminu jego sporządzenia

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu

planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje: (...)

8) ocenę potrzeby sporządzenia planu ochrony dla części lub całości obszaru oraz określenie terminu jego sporządzenia, z uwzględnieniem konieczności:

a) przeprowadzenia inwentaryzacji lub badań przedmiotów ochrony, lub

b) zaplanowania ochrony w okresie 20 lat, lub

c) unormowania zagadnień wchodzących w zakres planu ochrony, a niemieszczących się w zakresie planu zadań ochronnych, lub

d) zmiany granic obszaru lub przedmiotu ochrony;

152. Należy ocenić, czy potrzebne jest sporządzenie 20-letniego planu ochrony dla całego obszaru lub dla jego części. Jeżeli taka potrzeba zostanie zidentyfikowana, to należy zapisać ją w projekcie PZO z odpowiednim jego uzasadnieniem.

Sporządzenie dokumentacji planu zadań ochronnych

Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000
§ 3. Zakres prac koniecznych dla sporządzania projektu planu zadań ochronnych dla obszaru obejmuje: (...)

- 9) sporządzenie dokumentacji projektu planu zadań ochronnych w formie elektronicznej, opracowanej w formie opisu tekstowego, zestawień tabelarycznych, przedstawień graficznych, map, baz danych, w tym cyfrowych warstw informacyjnych.*

153. Dokumentacja PZO powinna być zapisana w wersji elektronicznej i w tej formie powinna być udostępniana zainteresowanym osobom i podmiotom, z zastrzeżeniem art. 16 ustawy z dnia 03 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, za pomocą środków komunikacji elektronicznej.

154. W razie potrzeby, dokumentacja, o której mowa w poprzednim punkcie może być dodatkowo sporządzona i udostępniana w formie papierowej.

155. Dokumentacja może być opracowana, w zależności od potrzeb, możliwości technicznych, a także charakteru obszaru, w formie opisu tekstowego, zestawień tabelarycznych, przedstawień graficznych, map, baz danych, w tym cyfrowych warstw informacyjnych.

156. W dokumentacji zestawia się syntetycznie informacje zgromadzone w toku opracowywania projektu planu zadań ochronnych, opisuje się dokonane oceny i ustalenia wraz z ich uzasadnieniem, opisuje się problemy, jakie ujawniono w trakcie sporządzania projektu PZO, załącza się także projekt zmian w SDF. W dokumentacji szczegółowo opisuje się i uzasadnia:

- a) diagnozę stanu i zagrożeń przedmiotów ochrony;
- b) przyjęte cele;
- c) planowane działania ochronne;
- d) sposoby monitoringu skuteczności ochrony;

e) inne istotne oceny i ustalenia.

157. Finalnie, po wprowadzeniu wszystkich odpowiednich informacji dotyczących danej dokumentacji PZO na platformę, jest ona ostatecznie publikowana na PIK oraz może być w ujednoczonym formacie automatycznie eksportowana do formatu nieedytowalnego (*.pdf).

Podanie do publicznej wiadomości informacji o sporządzonym projekcie planu

Ustawa o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko

Art. 43. Organ opracowujący projekt dokumentu wymagającego udziału społeczeństwa podaje do publicznej wiadomości informację o przyjęciu dokumentu i o możliwościach zapoznania się z jego treścią oraz:

1) uzasadnieniem, o którym mowa w art. 42 pkt 2;

2) podsumowaniem, o którym mowa w art. 55 ust. 3 – w przypadku dokumentów, o których mowa w art. 46 i 47.

158. Sprawujący nadzór nad obszarem podaje do publicznej wiadomości informację o sporządzonym projekcie PZO i o możliwości zapoznania się z jego treścią oraz o:

- możliwości zapoznania się z niezbędną dokumentacją sprawy oraz o miejscu, w którym jest ona wyłożona do wglądu,
- możliwości składania uwag i wniosków,
- sposobie i miejscu składania uwag i wniosków, wskazując jednocześnie co najmniej 21-dniowy termin ich składania.

159. Podanie do publicznej wiadomości obligatoryjnie obejmuje łącznie:

- a) udostępnienie informacji na stronie Biuletynu Informacji Publicznej sprawującego nadzór nad obszarem;
- b) ogłoszenie informacji, w sposób zwyczajowo przyjęty, w siedzibie sprawującego nadzór nad obszarem;
- c) obwieszczenie w sposób zwyczajowo przyjęty, w miejscowościach leżących na obszarze lub w jego sąsiedztwie;
- d) ogłoszenie w prasie o odpowiednim zasięgu (lokalnej lub regionalnej, czytanej przez osoby potencjalnie zainteresowane obszarem).

160. Oprócz powyższych obligatoryjnych elementów, sprawujący nadzór nad obszarem:

- a) udostępnia informację o sporządzonym projekcie PZO na swojej podmiotowej stronie internetowej;
- b) udostępnia w internecie sporządzony projekt PZO, stanowiska innych organów (w tym RDLP) wniesione do projektu planu oraz uzasadnienie zawierające informacje o udziale społeczeństwa w postępowaniu oraz o tym, w jaki sposób zostały wzięte pod uwagę i w jakim zakresie zostały uwzględnione uwagi i wnioski zgłoszone w związku z udziałem społeczeństwa.

ZAŁĄCZNIK 1. Źródła wiedzy o obszarze Natura 2000

Przykładowe źródła informacji nadających się do wykorzystania przy tworzeniu PZO to:

Standardowy Formularz Danych (SDF): Podstawowa informacja uzasadniająca wyznaczenie obszaru Natura 2000. Zawiera m. in. listę przedmiotów ochrony wraz ze wstępną oceną ich zasobów. Wiążący jest SDF w tej wersji, która została przekazana Komisji Europejskiej. Aktualne SDF są w posiadaniu GDOŚ.

Podstawowe źródło informacji o obszarze Natura 2000, którego nie należy jednak traktować jako źródło kompletne i ostateczne. Oczywiście jest, że przy nieco dokładniejszej analizie (w tym podczas sporządzania projektu PZO) mogą pojawić się dodatkowe informacje o siedliskach lub gatunkach, dla których obszar jest ważny, a oceny zasobów i znaczenia gatunków i siedlisk ujętych już w SDF mogą zostać urealnione.

W toku prac nad projektem PZO jest oczekiwane zaproponowanie aktualizacji SDF wynikającej z lepszego rozpoznania obszaru. Natomiast nie powinna mieć miejsca sytuacja, w której przedmiot ochrony wykazany w obszarze w 2004 roku wyginął/zanikł/pogorszył swój stan wskutek braku właściwej ochrony, w tym również wskutek nie podjęcia potrzebnych działań ochrony czynnej albo wskutek braku prawnych możliwości przeciwdziałania (taka sytuacja oznaczałaby, że Polska nie wykonała obowiązku wynikającego z dyrektywy – jeżeli taki przypadek miałby miejsce, to w zadaniach ochronnych koniecznie należy przewidzieć sposoby naprawy tego stanu).

Zaleca się włączenie autorów SDF do prac nad PZO odpowiedniego obszaru.

Inwentaryzacja siedlisk i gatunków Natura 2000 w Lasach Państwowych 2007.

Pokrywa cały teren Lasów Państwowych w Polsce (należy pamiętać, że nie obejmuje terenów poza LP). Cenny materiał do wykorzystania, lecz wymagający krytycznego podejścia i brania pod uwagę silnego zróżnicowania jego jakości, często nawet w ramach tego samego nadleśnictwa. Zawiera niekiedy błędy interpretacyjne i luki, choć może być dobrą podstawą do pracy. Zaleca się nawiązanie kontaktu (i zaproszenie do współpracy) z przyrodnikami, którzy wykonywali elementy tej inwentaryzacji na zlecenie LP lub którzy współpracowali z nadleśnictwami np. w zakresie nadzoru i szkoleń - warto przedyskutować z nimi, jakie konkretnie interpretacje i jaka dokładnie technika pracy w terenie była przyjęta. Zaleca się włączenie takich specjalistów do prac nad PZO. Jakość materiału trzeba ocenić osobno dla każdego obszaru Natura 2000 i każdego nadleśnictwa.

Materiał istnieje w formie elektronicznej (shp + dbf) nadającej się do bezpośredniego wykorzystania w GIS. GDOŚ posiada kopię wyników wg stanu na 2007 r. W niektórych RDLP i nadleśnictwach w 2008 r. dokonywano uzupełnień i poprawek w inwentaryzacji.

Inwentaryzacja BULiGL 2007: Pokrywa tereny nieleśne na obszarach Natura 2000, które były rozważane do włączenia do sieci latem 2007 r. (należy mieć na uwadze, że nie pokrywa niektórych fragmentów terenu, które ostatecznie znalazły się w granicach obszarów).

Materiał o ograniczonym zastosowaniu: przyjęta metodyka i termin realizacji w zasadzie uniemożliwiła uzyskanie rzetelnych danych. Wiarygodne mogą być dane o dużych, wyraźnie odróżniających się fizjonomicznie elementach (jeziora, łąki), a także o niektórych pospolitych i łatwo zauważalnych gatunkach (bóbr), z reguły brak informacji o rzadszych, cenniejszych i trudniej rozpoznawalnych elementach przyrody. Jednak w niektórych obszarach BULiGL nawiązał współpracę z przyrodnikami posiadającymi dobrą wiedzę o obszarze i wiedza ta została uwzględniona w wynikach – w takich przypadkach materiał może być zaskakująco dobry i bardzo cenny. Zaleca się nawiązanie kontaktu (i zaproszenie do współpracy) z przyrodnikami, którzy

wykonywali elementy tej inwentaryzacji na zlecenie BULiGL - warto przedyskutować z nimi, jakie konkretnie interpretacje i jaka dokładnie technika pracy w terenie była przyjęta. Zaleca się włączenie takich specjalistów do prac nad PZO. Jakość materiału trzeba ocenić osobno dla każdego obszaru Natura 2000.

Materiał istnieje w formie elektronicznej (shp + dbf + mdb) nadającej się do bezpośredniego wykorzystania w GIS. Dysponentem materiału jest GDOŚ.

Inwentaryzacja ptaków BULiGL 2008. Pokrywa wybrane obszary Natura 2000 (ale przewidywana kontynuacja w latach 2009-2011). Niemal kompletna informacja o występowaniu ptaków będących przedmiotami ochrony, zebrana na podstawie rzetelnej metodyki. Wyniki dobrej jakości. Zaleca się włączenie osoby koordynującej obszar podczas tej inwentaryzacji do prac nad projektem PZO. Materiał istnieje w formie elektronicznej (shp + dbf + mdb) nadającej się do bezpośredniego wykorzystania w GIS. Dysponentem materiału jest GDOŚ.

Inwentaryzacje WZS. Dla obszarów siedliskowych zgłaszanych do Komisji Europejskiej w 2009 r. istnieje dokumentacja sporządzona w ramach prac Wojewódzkich Zespołów Specjalistycznych. Są dostępne wektorowe warstwy wstępnej inwentaryzacji siedlisk przyrodniczych, roślin i gatunków, a także raporty opisujące zastosowaną metodykę i komentujące wyniki. Jakość i kompletność danych jest różna w poszczególnych województwach i obszarach. Materiał jest opracowany w formie elektronicznej i jest w posiadaniu GDOŚ. Zaleca się bezpośredni kontakt z osobą opracowującą (a najlepiej włączenie jej do prac nad planem zadań).

Projekty planów ochrony z projektu PHARE 2005. Zawierają wyniki terenowej inwentaryzacji przyrodniczej i są próbą zaplanowania ochrony obszaru. Zawierają również wyniki licznych dyskusji, jakie były prowadzone w każdym z obszarów. Powinny być w pełni wykorzystane w sporządzaniu projektu PZO, chociaż mogą wymagać aktualizacji i dostosowania, a także kontynuacji dyskusji. Materiał jest w posiadaniu GDOŚ i RDOŚ.

Plany Lokalnej Współpracy z projektu TF 2004. Nie zawierają wyników terenowej inwentaryzacji przyrodniczej (nie była prowadzona w tym projekcie), ale zawierają podsumowania wiedzy o obszarze, jaka była dostępna na dzień ich sporządzenia. Zawierają również wyniki cyklu spotkań, jaki był każdorazowo przeprowadzony w każdym z obszarów. Powinny być w pełni wykorzystane w sporządzaniu projektu PZO, chociaż mogą wymagać uzupełnienia o konkretne dane z terenu, aktualizacji i dostosowania. Materiał jest w posiadaniu GDOŚ i RDOŚ.

Istniejące publikacje, inwentaryzacje przyrodnicze, opracowania ekofizjograficzne: Koordynator PZO powinien dotrzeć do wyników wszystkich inwentaryzacji i opracowań, jakie istnieją. Potencjalnymi źródłami są urzędy administracji publicznej (rządowe i samorządowe) pracujące na rzecz ochrony przyrody, ochrony środowiska i planowania przestrzennego. Ważnych dla ochrony obszaru publikacji naukowych należy szukać używając metod typowych dla sporządzania bibliografii.

Baza danych OTOP. Istotne informacje o ptakach w obszarach ptasich posiada Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, w ramach którego istnieje również sieć tzw. „opiekunów ostoi” (www.ostojeptakow.pl). Opiekun ostoi z ramienia OTOP powinien być zaproszony do udziału w sporządzaniu projektu planu zadań ochronnych.

Wiedza ekspertów: Wiedza o obszarze i o przedmiotach ochrony, jaką dysponują przyrodnicy, ma zwykle kluczowe znaczenie przy sporządzaniu projektu PZO, ponieważ nie prowadzi się nowych badań i inwentaryzacji, a zwykle brakuje opublikowanej bądź zapisanej wiedzy. Bardzo ważne

jest więc dotarcie do wszystkich osób, które mogą mieć przyrodniczą wiedzę o obszarze, w tym do autora/autorów SDF, osób które pracowały lub współpracowały przy wykonywanych inwentaryzacjach, aktywnych na obszarze ekspertów – przyrodników rolnośrodowiskowych, osób, które prowadziły lub prowadzą przyrodnicze badania naukowe, osób i podmiotów, które pracowały przy realizacji dotychczasowych projektów ochrony przyrody w obszarze.

Plan urządzenia lasu: Cenne dane do ogólnego opisu obszaru i jego warunków przyrodniczych (gleby, typy siedliskowe lasu, gatunki drzew panujące w drzewostanach, wiek drzewostanów).

Zawiera również „wskazówkę gospodarczą” dla każdego wydzielenia leśnego, określającą zamierzenia wynikające z planu urządzenia lasu (w złożeniu z danymi o występowaniu przedmiotów ochrony Natura 2000 jest to ważne dla analizy ewentualnych skutków, jakie realizacja planu urządzenia lasu może mieć dla obszaru Natura 2000).

Dla wszystkich nadleśnictw opisowa baza danych istnieje w formie elektronicznej, a wyciąg z niej może być (jednak nie bez pewnych zabiegów technicznych) transferowany do formatu mdb, xls lub mdb. Dla większości nadleśnictw istnieje również mapa numeryczna w postaci shp, do której można dowiązać wszystkie dane opisowe wydzieleni drzewostanowych, a także z której można wybrać wydzielenia leżące w obszarze Natura 2000 w celu późniejszej analizy.

Program Ochrony Przyrody w planie urządzenia lasu zawiera zestawienie danych o cennych elementach przyrody, sporządzane w ramach opracowania planu urządzenia lasu. Do 2007 r. w niewielkim stopniu akcentowano elementy związane z Naturą 2000. Jakość materiału jest silnie zróżnicowana. Zwykle dość dobre są dane o występowaniu ptaków „strefowych” oraz o krajowych formach ochrony przyrody na terenie Lasów Państwowych. Niekiedy mogą być przydatne dane o stanowiskach gatunków chronionych (niektóre z nich są przedmiotami ochrony Natura 2000, a inne mogą być gatunkami wskaźnikowymi dla siedlisk przyrodniczych Natura 2000), jednak nie w każdym Programie są one aktualne i kompletne. Bezpośrednie dane o przedmiotach ochrony Natura 2000 – jeżeli są – zwykle powielają wyniki „inwentaryzacji w Lasach Państwowych” (zob. wyżej).

Materiałem dysponują Lasy Państwowe, zarówno na szczeblu nadleśnictwa, jak i Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych.

Dokumentacje przyrodnicze na potrzeby rolnośrodowiskowe: Są wykonywane od 2008 r. przez ekspertów-botaników i ekspertów-ornitologów i szczegółowo dokumentują, w ramach gruntów zainteresowanego rolnika, występowanie siedlisk ptaków lub siedlisk przyrodniczych kwalifikujących się do wdrażania wysokopłatnych pakietów rolnośrodowiskowych. Materiałem dysponuje RDOŚ, który ocenia zgodność ze stanem faktycznym te dokumentacje. Jakość tych ekspertyz może być różna, dlatego zalecana jest weryfikacja informacji w nich zawartych.

Zdjęcia lotnicze i fotomapy: Dają możliwość łatwego „spojrzenia na obszar”. Mogą być materiałem pomocniczym do oszacowania zasobów i stanu siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk niektórych gatunków. Jeżeli wiemy, gdzie w terenie występuje dane siedlisko, to zwykle ze zdjęcia lotniczego daje się dobrze ocenić, jaka jest powierzchnia i granice jego płatu. Spojrzenie na zdjęcie często umożliwia objęcie „jednym rzutem oka” pewnych istotnych aspektów – np. struktury lasu i rozmieszczenia starodrzewi.

Natomiast nie da się rozpoznawać i kartować większości typów siedlisk przyrodniczych tylko na podstawie zdjęcia lotniczego, bez kontroli i identyfikacji w terenie. Podobne zastosowanie mogą mieć zdjęcia satelitarne. Współczesne zdjęcia z niektórych satelitów (QuickBird, Spot) zbliżają się pod względem jakości i zastosowań do zdjęć lotniczych, inne zdjęcia satelitarne mają natomiast małą rozdzielczość i umożliwiają tylko uzyskanie bardzo ogólnego obrazu.

Fotomapa to zdjęcia lotnicze lub satelitarne skalibrowane i sklejone w jeden obraz, precyzyjnie

umiejscowiony w przestrzeni geograficznej, zwykle do używania w GIS. Na fotomapę można nakładać inne dane przestrzenne GIS. Ortofotomapa to zdjęcia dodatkowo przetworzone tak, by zniwelować wpływ zróżnicowania wysokości terenu (ważne w terenach o dużych różnicach wysokości, np. w górach).

Zdjęciami lotniczymi, fotomapami i ortofotomapami dysponuje Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej oraz odpowiednie ośrodki wojewódzkie. Prawie cała Polska jest pokryta kolorowymi zdjęciami tzw. PHARE z lat 90-tych XX wieku oraz czarno-białymi zdjęciami z lat 2003-2005.

Fotomapę z tych ostatnich zdjęć można bezpłatnie przeglądać w Internecie na stronie www.geoportal.gov.pl Fotomapa ta znajduje się też w dyspozycji GDOŚ.

Niemal kompletną fotomapą Polski ze zdjęć satelitarnych dysponuje także Agencja Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa na potrzeby swojego systemu LPIS.

Zgodnie z art. 40 ust. 6 i 7 ustawy Prawo Geodezyjne i Kartograficzne, znowelizowanej ustawą z 3 października 2008 o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw, „*organ prowadzący państwowy zasób geodezyjny i kartograficzny udostępnia nieodpłatnie ortofotomapy, w formie cyfrowej, Generalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska, regionalnym dyrektorom ochrony środowiska i dyrektorom parków narodowych – w zakresie niezbędnym dla sporządzania planów ochrony, planów zadań ochronnych, monitoringu i wykonywania kontroli na obszarach Natura 2000. Udostępnianie nieodpłatne nie obejmuje kosztów sporządzenia kopii ortofotomapy*”

Fotomapy ze zdjęć satelitarnych, ale o zróżnicowanej jakości, można bezpłatnie przeglądać w Internecie w serwisach Zumi, Google Maps, Google Earth. Warto sprawdzić interesujący nas teren w każdym z nich – każdy zawiera wysokorozdzielcze, dobre zdjęcia niektórych terenów, ale dla innych obszarów są tylko zdjęcia o małej rozdzielczości.

Dla większości obszarów w serwisie www.geoportal.gov.pl w Internecie publicznie dostępne są dane katastralne (działki ewidencyjne na tle ortofotomapy).

W szczególnych przypadkach mogą się przydać zdjęcia historyczne, niekiedy dobrze ilustrujące zmiany w przyrodzie obszaru. Takimi zdjęciami (zwykle od lat 50-tych XX wieku w odstępach co ok. 10 lat) dysponuje Sztab Generalny WP.

Mapy topograficzne: Podstawowy materiał do jakiegokolwiek dyskusji o obszarze. Mapami dysponuje Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej oraz odpowiednie ośrodki wojewódzkie. Zwykle można nabyć mapy w formie analogowej (papierowej) lub formie tzw. zarejestrowanego rastra (plik elektroniczny do oglądania i używania w systemie GIS). Dla niektórych terenów istnieją mapy topograficzne w formie wektorowej (do systemu GIS).

Jakakolwiek forma GIS jest bardzo wygodna, na warsztatach, czy w ogóle w każdej dyskusji dotyczącej obszaru, niezbędna jest mapa również w formie papierowej. Można użyć wydruków ogólnych map (1:50 000), na których przedstawiono granice obszarów Natura 2000 w serwisie <http://natura2000.gdos.gov.pl/natura2000/> (po jego aktualizacji).

Inne mapy i dane ewidencyjne: Podstawowa informacja o położeniu działek ewidencyjnych, umożliwiająca (w powiązaniu z danymi opisowymi ewidencji gruntów) umożliwia rozpoznanie struktury użytków gruntowych i identyfikację właściciela gruntu. Sięgnięcie do ewidencji gruntów jest konieczne, jeżeli trzeba ustalić precyzyjnie, np. na czym konkretnie gruncie występuje płat wymagającego koniecznie ochrony siedliska przyrodniczego, do kogo należy rów wymagający zablokowania, czy też kto konkretnie może być dotknięty skutkami zabiegów ochronnych. Natomiast nie musimy znać wszystkich właścicieli gruntów w obszarze Natura 2000, jeżeli ochronę realizujemy za pomocą ogólniejszych mechanizmów, np. wdrażania programów rolnośrodowiskowych.

Zgodnie z art. 40 ust 6 i 7 ustawy Prawo Geodezyjne i Kartograficzne, znowelizowanej ustawą z 3 października 2008 o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw, „organ prowadzący państwowy zasób geodezyjny i kartograficzny udostępnia nieodpłatnie bazę danych ewidencji gruntów Generalnemu Dyrektorowi Ochrony Środowiska, regionalnym dyrektorom ochrony środowiska i dyrektorom parków narodowych – w zakresie niezbędnym dla sporządzania planów ochrony, planów zadań ochronnych, monitoringu i wykonywania kontroli na obszarach Natura 2000. Udostępnianie nieodpłatne nie obejmuje kosztów sporządzenia kopii informacji z bazy danych.”

Mapy tematyczne: Mapy sozologiczne, mapy hydrologiczne, mapy roślinności, mapy glebowe mogą być dostępne dla niektórych obszarów i zawsze wówczas warto je wykorzystać dla lepszego zrozumienia przyrodniczych uwarunkowań ochrony obszaru.

Dane o wodach: Bazę danych o tzw. jednolitych częściach wód prowadzi RZGW. Zawiera ona podstawowe informacje o akwenach oraz docelowo ma zawierać ustalenie tzw. celów środowiskowych dla jednolitych części wód, których osiągnięcie ma być celem gospodarki wodnej. Cele te powinny być przeanalizowane pod kątem ich zbieżności/ rozbieżności z ochroną obszaru Natura 2000.

Operaty rybackie: Zawierają informacje o jeziorach i rzekach wchodzących w skład obwodów rybackich, głównie pod kątem ich rybostanu, ale i pod kątem podstawowych cech ekologicznych. Zawierają również elementy planistyczne, które powinny być przeanalizowane pod kątem ich zbieżności / rozbieżności z ochroną obszaru Natura 2000.

W dotychczasowej praktyce (projekt Transition Facility realizowany w latach 2006-2007r.) najczęściej wykorzystywanymi źródłami informacji były:

Źródło	Rodzaj informacji
Administracja rządowa odpowiedzialna za ochronę przyrody: Ministerstwo Środowiska, GDOŚ, RDOŚ, Parki narodowe, parki krajobrazowe	Inwentaryzacje przyrodnicze, mapy, strategie, plany ochrony, realizowane projekty, ochrona czynna; wszelkie informacje, ale szczególnie przyrodnicze i środowiskowe; ważny plan zagospodarowania oraz wcześniejsze działania, decyzje/koncesje/pozwolenia, dokumentacja przyrodnicza, w tym rolnośrodowiskowa
Administracja rządowa - ministerstwa	Polityki, plany, programy i strategie
Administracja samorządowa	Struktura własności, hydrologia, jakość wody, geologia, demografia, uwarunkowania socjoekonomiczne, statystyki rolnictwa, lokalne/regionalne/krajowe plany i strategie zagospodarowania, planowanie przestrzenne i ekofizjografia, melioracje, zdjęcia lotnicze/satelitarne; charakterystyka turystyki; procedury oceny oddziaływania na środowisko (OOŚ) i raporty oddziaływania na środowisko, decyzje/koncesje/pozwolenia, dokumentacja archeologiczna
Główny i Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska	Jakość wody, zanieczyszczenie, inne szkodliwe działania, wskaźniki jakości wód, potencjalne zagrożenia, monitoring różnorodności biologicznej
Główne i Wojewódzkie Urzędy Geodezji i Kartografii, Centralny Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej	Mapy topograficzne i inne, dokumentacja dot. użytkowania ziemi, warstwy GIS, ortofomapy, zdjęcia lotnicze (http://www.codgik.gov.pl/)

Krajowy i Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej,	Hydrologia, plany gospodarki wodnej, realizowane i planowane inwestycje, obwody rybackie, ochrona przeciwpowodziowa, korzystanie z wód, mapy hydrograficzne, zdjęcia lotnicze
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, organizacje rolnicze, Agencja Własności Rolnej, Wojewódzkie Centra Doradztwa Rolniczego	Mapy ewidencji gruntów; orfofomapy – jako część LPIS; statystyki dot. płatności do gruntów; plany działalności rolnośrodowiskowej
Główne Archiwum Geologiczne w Krajowym Instytucie Geologii	Dane geologiczne; dane hydrologiczne; inżynieria geologiczna (http://pgi.gov.pl)
Główne i Wojewódzkie Urzędy Statystyczne (GUS)	Dane statystyczne (http://www.stat.gov.pl)
Uczelnie	Listy gatunków, badania ekologiczne, badania użytkowania gruntów, zdjęcia lotnicze/satelitarne, bazy danych o zróżnicowaniu biologicznym
Instytucje naukowe (tj. IOP, IUNG, ITP, MIR, itp)	Bazy danych o gatunkach; typy programu CORINE; bazy danych przyrodniczych; bazy danych o glebach i inne
Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad	Rozwój sieci dróg i autostrad, raporty OOS z inwentaryzacją przyrodniczą w granicach obszarów Natura 2000
Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej	Dane hydrologiczne i meteorologiczne (http://www.imgw.pl)
Muzea i biblioteki	Zapisy dot. użytkowania gruntów; dokumenty archiwalne, zdjęcia, mapy, próbki, informacje archeologiczne,
Urzędy morskie	Procesy brzegowe, plany inwestycyjne
Fundusze celowe	Wspierane działania, przegląd narzędzi ekonomicznych, źródła finansowania, wskazówki praktyczne
Organizacje pozarządowe	Dane przyrodnicze, środowiskowe, socjoekonomiczne, plany ochrony gatunków i siedlisk, ochrona czynna, akcje edukacyjne i informacyjne, zagrożenia
Przyrodnicy specjaliści/amatorzy	Listy gatunków, wszelkie informacje przyrodnicze, zagrożenia
Lokalne społeczności (przedstawiciele wsi) i lokalne zrzeszenia grup interesu	Tradycyjne praktyki gospodarowania gruntami, dane socjoekonomiczne, dane kulturowe i historyczne, główne zjawiska naturalne (powódzie, susze)
Internet	Ogólne informacje i ciekawostki

ZAŁĄCZNIK 2. Wybrane wspólnotowe wymogi związane z ochroną obszarów Natura 2000 – wyciąg

Ogólne zasady:

Wysoki poziom ochrony środowiska: Polityka Wspólnoty w dziedzinie środowiska naturalnego stawia sobie za cel wysoki poziom ochrony, z uwzględnieniem różnorodności sytuacji w różnych regionach Wspólnoty. Opiera się na zasadzie ostrożności oraz na zasadach działania zapobiegawczego, naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła i na zasadzie „zanieczyszczający płaci” (art. 191 ust. 2 traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej – dawniej art. 174 ust. 2 traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską).

Zasada ostrożności: Jest wiążącym elementem prawa wspólnotowego, obowiązek jej stosowania wynika z art. 191 ust. 2 traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej – dawniej art. 174 ust. 2 traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską

Zastosowanie zasady ostrożności w planowaniu ochrony: stosując zasadę ostrożności dla wykazania znaczących skutków dla środowiska wystarczające jest, aby w świetle dostępnych danych naukowych i technicznych skutki te były wystarczająco prawdopodobne. Do obowiązku podjęcia działań ochronnych przeciwdziałających zagrożeniu nie ma wymogu jednoznacznego dowodu, że istnieje związek przyczynowy między zagrożeniem a jego domniemanymi szkodliwymi skutkami (opinia Rzecznika Generalnego ETS w sprawie C-335/07). Podjęcia środków ochrony środowiska należy wymagać już wtedy, gdy tylko istnienie związku przyczynowo-skutkowego między czynnikiem zagrażającym, a oczekiwanymi negatywnymi zmianami w środowisku jest wystarczająco uprawdopodobnione (por. wyrok Trybunału w sprawie C-208/02 pkt 34, por. także opinia Rzecznika Generalnego w sprawie C-335/07 pkt 46). Ta sama zasada ostrożności ma zastosowanie do ochrony zdrowia ludzkiego, w której to sferze odnaleźć można dalsze orzecznictwo, dające wykładnię iż „jeżeli występuje niepewność co do istnienia lub zakresu zagrożeń należy przyjąć środki ochrony bez konieczności oczekiwania, aż rzeczywistość i powaga tych zagrożeń zostaną w pełni wykazane” (por. wyroki w sprawach T-138/03, C-180/96, T-76/96, T-199/96).

Zastosowanie zasady ostrożności przy akceptacji planów, przedsięwzięć lub działań: Zezwolenie na realizację planu lub przedsięwzięcia może zostać udzielone jedynie pod warunkiem, że właściwe władze krajowe uzyskają pewność, iż plan lub przedsięwzięcie nie będą miały negatywnych skutków dla obszaru, którego dotyczą. Ma to miejsce wówczas, gdy z naukowego punktu widzenia brak jest racjonalnych wątpliwości, że skutki takie nie wystąpią (wyroki C-127/02 Waddenvereniging i Vogelbeschermingsvereniging, C-239/04 Castro Verde). Kryterium udzielenia pozwolenia zawiera w sobie zasadę ostrożności - mniej surowe kryterium udzielenia pozwolenia mogłoby nie zapewnić w skuteczny sposób urzeczywistnienia celu ochrony obszarów, któremu służy przedmiotowy przepis. Jeżeli brak jest pewności co do nie wystąpienia negatywnych skutków na przedmiotowy obszar, związanych z ocenianym planem lub przedsięwzięciem, właściwe organy państwowe powinny odmówić udzielenia pozwolenia na ten plan lub przedsięwzięcie. (wyroki C-157/96 National Farmers' Union, C-127/02 Waddenvereniging i Vogelbeschermingsvereniging, C-239/04 Castro Verde). Istnienie, w chwili udzielania zezwolenia, racjonalnych wątpliwości co do możliwości wystąpienia negatywnych skutków, w tym co do skuteczności przewidzianych działań minimalizujących te skutki, jest przesłanką niezgodności wydanego zezwolenia z art. 6(3) dyrektywy. Dla wniosku takiego nie ma znaczenia, czy negatywne skutki rzeczywiście wystąpiły (wyroki C-209/02 Crex crex in Wörschacher Moos, C-239/04 Castro Verde).

Zasada prowsólnotowej wykładni prawa krajowego: Sady krajowe oraz organy administracyjne (także organy samorządowe), zobowiązane są, w ramach ich kompetencji, do zapewnienia pełnej efektywności prawa wspólnotowego. Sady oraz organy administracyjne muszą uczynić wszystko co leży w zakresie ich jurysdykcji do osiągnięcia celu założonego przez dyrektywę (wyroki C - 397/01 Pfeiffer and others, 103/88, C-224/97). Por też wyrok WSA w Warszawie IVSA/Wa1447/06. Obowiązek ten ciąży także na wszystkich podmiotach wykonujących zadania „quasi-państwowe” (stanowiących „emanację” państwa), np. zarządzających zasobami przyrodniczymi w imieniu Państwa.

Szczególna odpowiedzialność za obszary Natura 2000: Zagrożone siedliska i gatunki tworzą część dziedzictwa przyrodniczego Wspólnoty i dotyczące ich zagrożenia mają często charakter transgraniczny, wobec czego przyjęcie środków ochrony stanowi wspólną odpowiedzialność wszystkich państw członkowskich. Zarządzanie tym wspólnym dziedzictwem jest powierzone państwom członkowskim na ich własnych terytoriach. W dziedzinie, w której zarządzanie dziedzictwem wspólnotowym jest powierzone państwom członkowskim, dokładność transpozycji przybiera szczególną wagę. W przypadku Dyrektywy ptasiej i Dyrektywy siedliskowej państwa członkowskie są więc w sposób szczególny zobowiązane do tego, aby ich przepisy prawne mające zapewnić transpozycję tych dyrektyw były jasne i precyzyjne. (247/85 Commission v. Belgium, 252/85 Commission v. France, C-98/03 Commission v. Germany, C-60/05 WWF Italia). Wszelkie wyjątki od generalnych zasad ochrony muszą w takiej sytuacji być traktowane zawężająco.

Inne:

Nawet jeżeli uregulowanie krajowe jest samo w sobie zgodne z prawem wspólnotowym, uchybienie zobowiązaniom państwa członkowskiego może wynikać z istnienia praktyki administracyjnej, która to prawo narusza, jeżeli wykazuje ona pewien stopień trwałości i powszechności (wyrok C-441/02 Commission v. Germany).

Zgodnie z zasadą „współpracy w dobrej wierze”, przewidzianą w art. 10 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, Państwa Członkowskie są zobowiązane do usunięcia bezprawnych konsekwencji naruszenia prawa wspólnotowego, jeżeli takie naruszenie by nastąpiło. Państwa Członkowskie nie mogą odnosić korzyści z naruszenia prawa wspólnotowego, na przykład z faktu opóźnienia w wyznaczeniu obszaru Natura 2000 względem daty, do której było to wymagane (w przypadku Polski 1 maja 2004). Państwa członkowskie są zobowiązane do usunięcia konsekwencji braku właściwej ochrony obszaru, wynikłych z faktu, że nie wyznaczono go jako obszar Natura 2000 w wymaganym terminie. Państwo członkowskie nie może wiązać Wspólnoty w taki sposób, aby nie była w stanie podjąć lub realizować swojej polityki w dziedzinie środowiska oraz swojego zadania promowania wysokiego poziomu ochrony i poprawy jakości środowiska.

Istnienie zespołu urzędników i strażników zajmujących się ochroną przyrody, nie oznacza samo przez się, że wymagane działania szczególne zostały podjęte. Za uchybienie może być uznany fakt, że zasoby ludzkie powołane do wykonywania ochrony są niewystarczające, by skutecznie spełnić wymóg ścisłej ochrony (wyrok C-183/05 Commission v. Ireland i opinia rzecznika generalnego w tej sprawie).

Transpozycja dyrektyw (...) wymaga nie tylko ustanowienia kompletnych ram legislacyjnych, ale również podjęcia działań konkretnych i szczególnych w zakresie ochrony. Zapobieganie pogorszeniom i znaczącym zakłóceniom nie oznacza tylko ustanowienia odpowiednich przepisów prawa krajowego, ale zakłada podjęcie spójnych i wzajemnie powiązanych działań o charakterze prewencyjnym (wyroki C-518/04, C-103/00).

Państwo członkowskie uchybia zobowiązaniom, gdy nie podejmuje wszelkich niezbędnych, konkretnych kroków w celu uniknięcia pogorszenia stanu ochrony oraz znaczących zakłóceń (wyrok C-103/00).

Brak wystarczających informacji do zrealizowania właściwej ochrony nie może być usprawiedliwieniem braku właściwej ochrony, ale sam w sobie jest uchybieniem obowiązkom wynikającym z dyrektywy ((wyrok C-183/05).

Zasada pewności prawa i zasada ochrony uzasadnionych oczekiwań nie oznacza, że jednostka albo podmiot gospodarczy może oczekiwać niezmienności sytuacji prawnej. Zasady te nie sprzeciwiają się zmianie sytuacji prawnej działalności gospodarczej np. w wyniku wyznaczenia obszaru Natura 2000. W szczególności, w sytuacji, w której ostrożny i rozważny podmiot gospodarczy jest w stanie przewidzieć przyjęcie danego środka wspólnotowego (np. wyznaczenie obszaru Natura 2000), który może wywrzeć wpływ na jego interesy, nie może on powoływać się na zasadę ochrony uzasadnionych oczekiwań w przypadku przyjęcia tego środka (opinia rzecznika generalnego Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawie C-226/08).

Wyznaczenie obszarów Natura 2000 – Art. 4 dyrektywy siedliskowej 92/43/EEC, art. 4 dyrektywy ptasiej 79/409/EEC:

Państwa członkowskie mają pewien stopień swobody przy wyborze obszarów, które są zaproponowane do uznania przez Komisję jako obszary mające znaczenie dla Wspólnoty (a następnie wyznaczone przez dane państwo jako specjalne obszary ochrony siedlisk). Swoboda ta jest jednak ograniczona. Wybór obszarów musi być dokonany na podstawie kryteriów naukowych. Proponowane obszary muszą zapewniać jednolite i spójne pokrycie geograficzne, odzwierciedlać zróżnicowanie ekologiczne przedmiotów ochrony (a w przypadku gatunków także genetyczne), zapewniać spójność tak powstałej sieci. Lista musi być kompletna, tj. musi zapewniać reprezentatywne ujęcie wszystkim siedliskom przyrodniczym z zał. I i wszystkim gatunkom z zał. II występującym w danym kraju (wyroki C-67/99 Commission v Ireland, C-71/99 Commission vs Germany, C-220/99 Commission v France).

Państwa członkowskie, proponując obszary i ich granice, nie mogą brać pod uwagę wymogów gospodarczych i społecznych ani uwarunkowań regionalnych ani lokalnych. Procedura art. 4 ma bowiem służyć utworzeniu w Europie spójnej sieci Natura 2000. Właściwy stan ochrony poszczególnych siedlisk i gatunków, którego osiągnięcie jest celem dyrektywy, musi być rozumiany w odniesieniu do całego europejskiego terytorium państw członkowskich. Państwa członkowskie, proponując krajowe listy obszarów, nie dysponują precyzyjną wiedzą na temat stanu ochrony poszczególnych gatunków i siedlisk w innych państwach, nie mogą więc swoją decyzją pomijać na liście obszarów ważnych z punktu widzenia ochrony poszczególnych siedlisk i gatunków, ponieważ mogłoby to prowadzić do nie osiągnięcia celu dyrektywy na poziomie Wspólnoty. W szczególności, Komisja Europejska nie miałaby wówczas pewności, że do celu wskazania obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty dysponuje wyczerpującą listą obszarów nadających się do sklasyfikowania jako specjalne obszary ochrony siedlisk, a to powodowałoby ryzyko nie osiągnięcia celu „utworzenia spójnej europejskiej sieci Natura 2000” (wyroki C-371/98 First Corporate Shipping, C-67/99, Commission v. Ireland, C-226/08 Stadt Papenburg).

Obowiązku wyznaczenia obszarów specjalnej ochrony ptaków nie można uniknąć powołując się na inne podjęte działania dla ochrony ptaków (wyrok C-3/96 Commission v. Netherlands).

Margines swobody, jaki mają państwa członkowskie przy klasyfikacji obszarów specjalnej ochrony ptaków, jest ograniczony kryteriami naukowymi, jakie powinny być zastosowane do

wskazania najbardziej odpowiednich obszarów. Państwa członkowskie mają obowiązek klasyfikacji jako OSO wszystkich obszarów, które przy zastosowaniu kryteriów ornitologicznych są najbardziej odpowiednimi dla ochrony danych gatunków. Jako podstawa do oceny wywiązania się poszczególnych państw z wyznaczenia obszarów ptasich, może być użyty „katalog Obszarów Ważnych dla Ptaków - IBA”. Katalog ten, choć nie jest prawnie wiążący, może zostać wykorzystany jako punkt odniesienia umożliwiający przeprowadzenie oceny, czy państwo członkowskie dokonało klasyfikacji jako OSO obszarów wystarczających pod względem liczby i powierzchni w rozumieniu ww. przepisów dyrektywy (wyrok C-3/96 Commission v. Netherlands, C-374/98 Basses Corbieres, C-378/01 Commission v. Italy, C-235/04 Commission v. Spain, C-334/04 Commission vs Grece, C-418/04 Commission v. Ireland, IBA).

Obszar spełniający kryteria klasyfikacji jako OSO, nawet jeżeli państwo członkowskie nie dokonało takiej klasyfikacji, musi podlegać środkom ochronnym, o których mowa w artykule 4(4) zdanie pierwsze (C-166/97 Commission v. France).

Motywy gospodarcze i rekreacyjne, o których mowa w art. 2 dyrektywy, nie mogą być brane pod uwagę przy klasyfikacji OSO ani przy wyznaczaniu ich granic. Podobnie, przy wyznaczaniu i delimitacji OSO państwa członkowskie nie mogą powoływać się na wymogi gospodarcze, ani z uwagi na interes ogólny, nadrzędny w stosunku do interesu, któremu odpowiada cel ekologiczny realizowany dyrektywą ptasią, ani w zakresie w jakim wymagania te odpowiadają powodom o charakterze zasadniczym wynikającym z nadrzędnego interesu publicznego (wyroki C-44/95 Royal Society for the Protection of Birds, C-355/90 Santona Marshes, C-44/95 Lappel Bank).

Państwo członkowskie nie może ograniczać powierzchni OSO lub zmieniać jego granic w sposób, który powodowałby wyłączenie terenów stanowiących schronienie dla gatunków dzikiego ptactwa, których ochrona leżała u podstaw wyznaczenia granic tego OSO (wyrok C-191/05 Moura, Mourão e Barrancos).

Obowiązek klasyfikacji OSO nie jest ograniczony przez stan wiedzy naukowej dostępnej w określonej dacie. Jeżeli odpowiednie dane ujawnią się później, to należy dokonać ponownej klasyfikacji OSO. Niezachowanie obszarów wyjątkowych pod kątem ochrony gatunków podlegających ochronie wyłącznie ze względu na fakt, iż ich wyjątkowy charakter ujawnił się jedynie po dokonaniu transpozycji dyrektywy ptasiej, pozostawałoby w sprzeczności z celem skutecznej ochrony ptactwa (wyrok C-209/04 Commission v Austria).

Gminy, ani właściciele gruntów, nie mają prawa zaskarżenia decyzji Komisji Europejskiej zatwierdzającej wykaz obszarów ważnych dla Wspólnoty (postanowienia Sądu Pierwszej Instancji T-117/05 Rodenbröker v. Commission, T-122/05 Benkö and others v. Commission; C-362/06 P Sahlstedt i in. vs Commission).

Przedmioty ochrony w obszarach Natura 2000 (Praktyka interpretacyjna KE i opinia Rzecznika Generalnego ETS w sprawie C-304/05)

Gatunki/siedliska ujęte w SDF przekazanym Komisji z ocenami A, B lub C są przedmiotami ochrony – w przypadku obszaru ptasiego niezależnie od tego, czy były „kwalifikujące”, czy nie. Od chwili wyznaczenia obszaru „progi kwalifikacji” nie mają zastosowania. Gatunki / siedliska ujęte w SDF jako D nie są przedmiotami ochrony i nie muszą być przedmiotami oceny. Wiążący jest tylko taki SDF, jaki został przekazany przez kraj członkowski KE.

W planie zadań ochronnych/planie ochrony można „rozszerzyć założenia ochrony”, wówczas z chwilą ustanowienia takiego planu taki gatunek/siedlisko staje się przedmiotem ochrony. SDF powinien być zaktualizowany i przekazany Komisji.

Jednak już z chwilą uzyskania wiedzy naukowej o znalezieniu w obszarze nowych gatunków/siedlisk, które „powinny być” na nim przedmiotami ochrony, korzystają one (ptaki) z ochrony w trybie art. 4.4 Dyrektywy ptasiej lub (inne niż ptaki) ochrony prewencyjnej na zasadach z wyroków „Dragaggi” i „Naturschutz von Bayern”;

Negatywna weryfikacja przedmiotu ochrony (np. poprawienie błędu w SDF) jest możliwa, ale do swojej ważności wymaga korekty SDF i przekazaniu zmiany KE; stosują się reguły „aktualizacji obszaru”.

Aktualizacja SDF, likwidacja lub zmniejszanie obszarów Natura 2000 (Doc.Hab 05-06-02).

Likwidacja obszaru Natura 2000 jest możliwa tylko w przypadku „niezawinionego zaniku przedmiotu ochrony” – tj. zaniku z przyczyn naturalnych, którym nie można było przeciwdziałać. W szczególności za takie przyczyny uznaje się zmiany klimatu. Zanik z powodu braku właściwej ochrony (w tym braku ochrony czynnej – np. w wyniku zarośnięcia łąk, wrzosowisk) nie kwalifikuje się jako taka przyczyna i nie upoważnia do likwidacji obszaru Natura 2000. Niedopuszczalna jest likwidacja obszaru z innych przyczyn, np. społeczno-gospodarczych. Likwidacja wymaga notyfikacji Komisji, a w przypadku obszarów siedliskowych – jej decyzji.

Aktualizacja danych w SDF w związku z postępem wiedzy naukowej i uzyskaniem lepszej wiedzy o obszarze jest możliwa. Komisja oczekuje, że SDFy będą co najmniej raz na 6 lat aktualizowane, w związku z postępem rozpoznania, uszczegółowieniem inwentaryzacji itp. Zmiana wymaga jednak notyfikacji do KE i uzasadnienia.

Jednak wykreślenie przedmiotu ochrony albo zmiana jego znaczenia na D jest możliwe tylko w przypadku, gdy jego wpisanie do SDF było wynikiem błędu oszacowania naukowego albo zaniku z przyczyn naturalnych, którym nie można było przeciwdziałać. Interpretacja „przyczyn naturalnych, którym nie można było przeciwdziałać” jest taka sama, jak do celów deklasyfikacji obszaru. Niedopuszczalne jest wykreślenie przedmiotu ochrony jeżeli jego zanik był spowodowany niewłaściwą ochroną po 1.05.2004. Niedopuszczalne jest także wykreślenie przedmiotu ochrony z przyczyn społeczno-gospodarczych.

Wyłączenie terenu z granic obszaru Natura 2000 jest możliwe pod warunkiem „dowodu wysokiej jakości”, że ten teren znalazł się w obszarze tylko i wyłącznie w wyniku błędu, tj. że:

- nie miał walorów kwalifikujących go do objęcia granicami obszaru Natura 2000 w dniu 1 maja 2004 r.;
- nie uzyskał takich walorów po dniu 1 maja 2004 r.;
- nie jest potrzebny z punktu widzenia integralności obszaru (np. nie jest potrzebny dla ochrony walorów znajdujących się w sąsiedztwie).

Zmiana wymaga notyfikacji KE, a w przypadku obszarów siedliskowych jej decyzji. Niedopuszczalne jest wyłączenie terenu z przyczyn społeczno-gospodarczych.

Obowiązek ochrony obszarów Natura 2000 przed zagrożeniami – Art. 6(2) dyrektywy siedliskowej (stosuje się i do obszarów siedliskowych i do ptasich)

„Państwa członkowskie podejmują odpowiednie działania w celu uniknięcia na specjalnych obszarach ochrony pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, jak również w celu uniknięcia niepokojenia gatunków, dla których zostały wyznaczone takie obszary, o ile to niepokojenie może mieć znaczenie w stosunku do celów niniejszej dyrektywy” (stosuje się zarówno do obszarów siedliskowych, jak i do obszarów ptasich).

Obowiązek ten obejmuje zarówno działania niezbędne dla uniknięcia zagrożeń powodowanych przez człowieka, jak i przeciwdziałanie naturalnym procesom (np. zarastania łąk i muraw), które mogłyby pogorszyć status ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków w obszarze Natura 2000 (C-6/04 Commission vs United Kingdom).

Obowiązek ten obejmuje również przeciwdziałanie pogorszeniom powodowanym przez legalnie zatwierdzone przedsięwzięcia – w tym przeciwdziałanie skutkom przedsięwzięć, na które zezwolono przed powstaniem obowiązku oceny oddziaływania na obszar Natura 2000, a także przeciwdziałanie nie przewidzianym skutkom przedsięwzięć zatwierdzonych w trybie art. 6(3). Obowiązek dotyczy także zapobiegania zagrożeniom wynikającym z działalności, która jest kontynuowana od czasów przed wyznaczenia obszaru Natura 2000.

Obowiązek o którym mowa w art. 6(2) powstaje z zatwierdzenia obszaru przez Komisję Europejską jako obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty (tj. nawet jeszcze przed wyznaczeniem obszaru ochrony siedlisk prawem krajowym). Natomiast przed tą datą, choć formalnie nie stosuje się art. 6(2), państwa członkowskie są zobowiązane do podjęcia zgodnie z przepisami prawa krajowego wszelkich środków niezbędnych dla uniknięcia utraty ekologicznego charakteru obszarów umieszczonych w przekazanym Komisji wykazie krajowym (wyroki C-177/03 Dragaggi, C-244/05 Bayerischer Verwaltungsgerichtshof).

Nie podjęcie odpowiednich (tj. stosowych do zagrożenia i skutecznych) działań w celu zapobieżenia pogorszeniu stanu siedlisk przyrodniczych lub siedlisk gatunków oraz niepokojenia gatunków dla ochrony których został zatwierdzony lub wyznaczony obszar Natura 2000, jest uchybieniem obowiązkowi wynikającym z dyrektywy (wyroki C-490/04 Valloni e steppe pedegarganiche, C-304/05 Parco Nazionale dello Stelvio).

Obowiązek zapobiegania (trwałemu) pogarszaniu stanu ochrony dotyczy wszelkich pogorszeń, a nie tylko „znaczących” (opinia Rzecznika Generalnego w sprawie C-241/08). Obowiązek zapobiegania zakłóceniom dotyczy tych zakłóceń, które miałyby znaczenie z punktu widzenia celu ochrony obszaru (tj. dotyczy tylko zakłóceń „znaczących”).

Obowiązek zapobiegania pogorszeniom istnieje, zanim te pogorszenia się rzeczywiście przejawiają (wyroki C-335/90, C-117/00). Nie można z podejmowaniem działań zapobiegawczych czekać na postanie rzeczywistych pogorszeń.

Za nauszenie obowiązku została uznana np. sytuacja polegająca na braku skutecznego przeciwdziałania przez Irlandię nadmiernemu wypasaniu torfowisk wierzchwinowych (stanowiących prywatną własność rolników), w wyniku czego ich stan uległ pogorszeniu (C-117/00 Owenduff-Nepin Bog Complex).

Obowiązek działań proaktywnych dla ochrony obszaru Natura 2000

Art. 6.1 dyrektywy siedliskowej: „Dla specjalnych obszarów ochrony Państwa Członkowskie przyjmują konieczne środki ochronne obejmujące, jeśli zaistnieje taka potrzeba, odpowiednie plany zagospodarowania opracowane specjalnie dla tych obszarów bądź zintegrowane z innymi planami rozwoju oraz odpowiednie środki ustawowe, administracyjne lub umowne, odpowiadające ekologicznym wymaganiom typów siedlisk przyrodniczych, wymienionych w załączniku I, lub gatunków, wymienionych w załączniku II, żyjących na tych obszarach” (stosuje się do obszarów siedliskowych).

Art. 4.1 dyrektywy ptasiej: Gatunki wymienione w załączniku I podlegają specjalnym środkom ochrony dotyczącym ich naturalnego siedliska w celu zapewnienia im przetrwania oraz reprodukcji na terenie ich występowania. Tendencje i wahania w poziomach populacji są uwzględniane przy dokonywaniu oceny (...). Państwa Członkowskie podejmują podobne środki w odniesieniu do regularnie występujących gatunków wędrownych niewymienionych w załączniku I, mając na uwadze potrzebę ich ochrony w ramach morskiego i lądowego obszaru geograficznego, do którego niniejsza dyrektywa ma zastosowanie, w odniesieniu do obszarów ich wylęgu, pierzenia i zimowania oraz miejsc zatrzymywania się wzdłuż ich tras migracji. W tym celu Państwa Członkowskie zwracają szczególną uwagę na ochronę terenów podmokłych, w szczególności tych o znaczeniu międzynarodowym (stosuje się do obszarów ptasich).

Art. 6(1) nie stosuje się do obszarów ptasich – ale stosują się do nich analogicznie art. 4(1) i 4(2) dyrektywy ptasiej.

Dyrektywa siedliskowa wymaga obowiązkowo przyjęcia koniecznych środków ochronnych, co wyklucza jakikolwiek zakres swobodnego uznania w tym względzie po stronie państwa członkowskiego i ogranicza ewentualne możliwości regulacyjne i decyzyjne władz krajowych do narzędzi i rozwiązań technicznych, które należy przyjąć w ramach tych środków. Fakultatywność wyrażona słowami „jeżeli zaistnieje taka potrzeba” dotyczy wyłącznie „planów zagospodarowania opracowanych specjalnie dla tych obszarów bądź zintegrowanych z innymi planami rozwoju” (wyrok C-508/04 *Commission v. Austria*). Podjęcie środków innych, niż samo sporządzenie planów, jest zawsze obowiązkowe.

Środki ochronne o których mowa w art. 6(1) powinny być takie, jakie w świetle ekologicznych wymagań odpowiednich siedlisk przyrodniczych lub gatunków, są potrzebne do osiągnięcia celu określonego w art. 2(2) dyrektywy, tj. „zachowania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony gatunków i siedlisk”.

Przepis uzależniający możliwość przyjęcia środków ochronnych od faktu, że „nie będą nadmiernie utrudniać dozwolonego wykorzystania gospodarczego danych terenów” jest niezgodny z dyrektywą, ponieważ ograniczałby możliwość przyjęcia koniecznych środków ochronnych w sensie art. 6(1) dyrektywy (wyrok C-508/04 *Commission v. Austria*). Przez analogię powyższe stosuje się do „specjalnych środków ochrony”, o których mowa w dyrektywie ptasiej.

ZAŁĄCZNIK 3. Założenia metodyczne prac terenowych realizowanych w związku ze sporządzaniem planu zadań ochronnych

OGÓLNA METODYKA DOCELOWEJ INWENTARYZACJI ROZMIESZCZENIA SIEDLISK & GATUNKÓW

Jako podstawowy podręcznik metodyczny do inwentaryzacji rozmieszczenia siedlisk przyrodniczych i gatunków należy przyjąć:

- Dla siedlisk przyrodniczych i gatunków z wyjątkiem ptaków: opracowanie „*Wytyczne do inwentaryzacji siedlisk przyrodniczych i gatunków Natura 2000*”, Instytut Ochrony Przyrody, 2009 r.. Należy mieć na uwadze, że opracowanie to powstało jako podręcznik do inwentaryzacji związanej z planowanymi przedsięwzięciami – jednak metody inwentaryzacyjne są takie same: należy tylko jako zasięg przestrzenny przyjmować cały obszar Natura 2000, pomijając określenie „przewidywanego zasięgu przedsięwzięcia”.
- Dla ptaków z zał. I dyrektywy ptasiej: metody zestawione w książce *Chylarecki, Sikora i Cenian 2009* - „*Monitoring ptaków lęgowych. Poradnik metodyczny dotyczący gatunków chronionych Dyrektywą Ptasia*”, wyd. GIOŚ, Biblioteka Monitoringu Środowiska.
- Dla siedlisk i gatunków innych niż ptaki: Mróz W. (red.) 2010 Monitoring siedlisk przyrodniczych. Przewodnik metodyczny. Część I. GIOŚ, Warszawa; Perzanowska J. (red.) 2010 Monitoring gatunków roślin. Przewodnik metodyczny. Część I, GIOŚ, Warszawa; Makomaska-Juchiewicz M. (red.) 2010. Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny, Część I. GIOŚ, Warszawa. Opracowania Biblioteki Monitoringu Środowiska dostępne są w wersji PDF na stronie: <http://www.gios.gov.pl/artykuly/159/Publikacje-dot-monitoringu-przyrody>
- Przy grupowym inwentaryzowaniu ptaków środowisk leśnych, zbiorników wodnych, dolin rzecznych, a także do inwentaryzowania wykorzystania przestrzeni przez ptaki migrujące, stosować opracowanie *Chmielewski S. 2008 – Uwarunkowania metodyczne inwentaryzacji awifauny ... BULiGL 2008*

W/w metodyki powinny stanowić „punkt odniesienia” do zaprojektowania prac terenowych dla konkretnego obszaru Natura 2000 – tj. rozpoznanie rozmieszczenia przedmiotów ochrony tymi metodami należy przyjąć za optymalny stan docelowy rozpoznania przyrodniczego obszaru. Rzeczywisty zakres prac w konkretnym obszarze, przewidywanych do wykonania w ramach sporządzania PZO, należy następnie w stosunku do tej wizji urealnić, uwzględniając dostępne zasoby i czas oraz:

1. zakres rozpoznania, jaki jest naprawdę niezbędny do planowania,
2. już istniejące informacje (po sprawdzeniu i weryfikacji),
3. pilność rozpoznania.

OKREŚLENIE ZAKRESU PRAC DLA KONKRETNEGO OBSZARU NATURA 2000

1. **Określenie poziomu rozpoznania, jaki jest niezbędny do wiarygodnego planowania**
Dostosować do przewidywanych dla danego typu siedliska/ dla danego gatunku zapisów planistycznych. Rozważyć, czy dla danego typu siedliska w obszarze wystarczająca będzie ochrona za pomocą zastosowania ogólnych zasad do wdrożenia w gospodarce rolnej, leśnej, wodnej, rybackiej itp. albo przez zastosowanie pakietów rolnośrodowiskowych - czy też mogą być konieczne konkretne, precyzyjnie zlokalizowane działania ochronne (np. renaturalizacja konkretnych płątów). Stosownie do odpowiedzi na to pytanie, założyć niezbędny poziom rozpoznania zasobów.

Oczekiwane zapisy planistyczne w stosunku do siedliska	Poziom rozpoznania zasobów siedliska niezbędny do wiarygodnego planowania
Działania ochronne, które muszą być indywidualnie zaprojektowane i dostosowane do każdego płatu siedliska, w przypadku gdy siedliska są bardzo rzadkie i cenne w obszarze, a przy tym należą do typów siedlisk „wymagających ochrony czynnej” ,	Pełna inwentaryzacja i ocena stanu każdego płatu siedliska. Ocena zagrożeń i potrzebnych działań ochronnych osobno dla każdego płatu.
Działania ochronne tworzące standardowy pakiet, który może być aplikowany do każdego płatu siedliska, w przypadku gdy siedliska są bardziej rozpowszechnione w obszarze, ale należą do typów siedlisk „wymagających ochrony czynnej”.	Inwentaryzacja płatów siedliska. Ocena stanu przeprowadzona w reprezentatywnej próbce płatów. Oszacowanie stanu całych zasobów i identyfikacja powtarzających się problemów i zagrożeń.
Ochrona za pomocą ogólnych reguł i procedur gospodarowania (np. ogólnych reguł do stosowania w gospodarce leśnej, rolnej) lub za pomocą mechanizmów o ogólnym zastosowaniu (np. pakietów rolnośrodowiskowych), w przypadku gdy - siedliska zajmujące duże powierzchnie w obszarze, podlegające tradycyjnej gospodarce np. rolnej, leśnej, utrzymujące się w warunkach takiej tradycyjnej gospodarki lub od niej zależne, także siedliska tradycyjnie nieużytkowane i utrzymujące się w tych warunkach, niezależnie od ich powierzchni w obszarze.	Oszacowanie zasobów siedliska. Ocena stanu przeprowadzona w reprezentatywnej próbce płatów. Oszacowanie stanu całych zasobów i identyfikacja powtarzających się problemów i zagrożeń.
Oprócz powyższego, skuteczna ochrona wymaga rozwiązania specyficznych problemów lokalnych (np. model warunków wodnych).	Oprócz jednego z powyższych, wykonanie indywidualnej ekspertyzy rozwiązującej specyficzny problem lokalny.

Oczekiwane zapisy planistyczne w stosunku do gatunku	Poziom rozpoznania zasobów siedliska niezbędny do wiarygodnego planowania
Działania ochronne, które muszą być indywidualnie zaprojektowane i dostosowane do każdego płatu siedliska gatunku, w przypadku gdy gatunki są bardzo rzadkie i cenne w obszarze, wymagają czynnej ochrony konkretnych stanowisk.	Pełna inwentaryzacja gatunku i ocena stanu każdego płatu jego siedliska. Ocena zagrożeń i potrzebnych działań ochronnych osobno dla każdego stanowiska.
Działania ochronne tworzące standardowy pakiet, który może być aplikowany do każdego stanowiska/siedliska gatunku, w przypadku gdy gatunki są bardziej rozpowszechnione w obszarze, ale należą do typów siedlisk „wymagających ochrony czynnej”; albo też wymagają, na swoich stanowiskach, modyfikacji typowych sposobów gospodarowania.	Inwentaryzacja gatunku. Ocena stanu jego siedliska przeprowadzona w reprezentatywnej próbce płatów. Oszacowanie stanu całych zasobów i identyfikacja powtarzających się problemów i zagrożeń.

Ochrona za pomocą ogólnych reguł i procedur gospodarowania (np. ogólnych reguł do stosowania w gospodarce leśnej, rolnej) lub za pomocą mechanizmów o ogólnym zastosowaniu (np. pakietów rolnośrodowiskowych), w przypadku gdy gatunki związane są z siedliskami podlegającymi tradycyjnej gospodarce np. rolnej, leśnej, utrzymują się w warunkach takiej tradycyjnej gospodarki lub od niej zależą, wymagają najwyżej ogólnych, jednolitych w obszarze dostosowań gospodarki do potrzeb ochrony gatunku. Także gatunki związane z siedliskami nieużytkowanymi.	Oszacowanie zasobów gatunku. Ocena stanu siedliska gatunku przeprowadzona w reprezentatywnej próbie płatów. Oszacowanie stanu całych zasobów i identyfikacja powtarzających się problemów i zagrożeń.
Oprócz powyższego, skuteczna ochrona wymaga rozwiązania specyficznych problemów lokalnych (np. model warunków wodnych).	Oprócz jednego z powyższych, wykonanie indywidualnej ekspertyzy rozwiązującej specyficzny problem lokalny.

2. Analiza istniejącego poziomu rozpoznania w zakresie inwentaryzacji zasobów

Dla większości obszarów siedliskowych „istniejącymi materiałami” będzie inwentaryzacja Lasów Państwowych 2007 r. oraz „inwentaryzacja BULiGL 2007”. Dla obszarów modyfikowanych w 2009 r. będzie wchodziła w grę także „inwentaryzacja WZS”. Dla obszarów ptasich mogą wchodzić w grę istniejące dane naukowe oraz dane OTOP o ptakach lub wybranych ich gatunkach. Należy:

- sprawdzić spójność i jednolitość istniejących materiałów w ramach całego obszaru Natura 2000 (np. w przypadku inwentaryzacji LP – sprawdzić, czy w poszczególnych nadleśnictwach jednego obszaru zastosowano identyczne podejście merytoryczne i interpretację siedlisk);
- zweryfikować prawidłowość zinwentaryzowania za pomocą wizji terenowej w 4 -10 punktach w obszarze, w których zinwentaryzowano gatunek/siedlisko, w pierwszej kolejności biorąc pod uwagę punkty, które na podstawie innych danych mogłyby nasuwać wątpliwości;
- zweryfikować kompletność zinwentaryzowania, za pomocą wizji terenowej w kilku punktach, w których nie zinwentaryzowano gatunku i siedliska, mimo że z innych danych można by spodziewać się jego występowania; na taką weryfikację kompletności przeznaczyć 1-4 dni robocze na obszar.

3. Zaprojektowanie prac inwentaryzacyjnych do wykonania w terenie

Prace terenowe przewidzieć w takim zakresie, jaki, wychodząc od zweryfikowanego zgodnie z punktem 2 istniejącego poziomu rozpoznania rozmieszczenia, doprowadza do określonego zgodnie z punktem 1 potrzebnego poziomu rozpoznania rozmieszczenia.

4. Zaprojektowanie harmonogramu prac inwentaryzacyjnych i wybór prac do wykonania w ramach sporządzania PZO

Sytuacja	Konkluzja
Znany lub podejrzewany negatywny trend ilości lub jakości zasobów gatunku i siedliska w obszarze	Prace inwentaryzacyjne i ew. ekspertyzy powinny być wykonane w ramach sporządzania projektu PZO

Nie znamy trendów ilości lub jakości stanu zasobów gatunku i siedliska w obszarze	
Wiadomo że sytuacja gatunku i siedliska w obszarze jest stabilna, a jego stan się nie pogarsza	Prace inwentaryzacyjne i ew. ekspertyzy mogą być przewidziane jako jedno z zadań w PZO.

METODYKA OCENY STANU OCHRONY

Wg załącznika do Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie sporządzania projektu PZO dla obszaru Natura 2000, z tym że:

- dla siedlisk przyrodniczych 1150, 1340, 2130, 2140, 4070, 6110, 6120, 6210, 6230, 7110, 7210, 7220, 8160, 9180, 91D0, 91E0, 91I0, 91P0, 91Q0, 91T0, roślin: *Aldrovanda vesiculosa*, *Saxifraga hirculus*, *Luronium natans*, *Cypripedium calceolus*, *Liparis loeselii*, *Pulsatilla slavica*, *Cochlearia polonica*, *Erysimum pieninicum*, *Pedicularis sudetica*, *Carlina onopordiifolia*, *Campanula bohémica*, *Campanula errata*, *Serratula lycopifolia*, *Cochlearia tatras*, *Gentianella bohémica*, *Galium sudeticum*, zwierząt: *Cottus gobio*, *Phryganophilus ruficollis*, *Rupicapra rupicapra tatrica*, *Euplagia (=Callimorpha) quadripunctaria*, *Rosalia alpina*, *Ursus arctos*, *Myotis myotis*, *Osmoderma eremita*, *Euphydryas aurinia*, *Lynx lynx*, *Pseudogaurotina excellens*, *Unio crassus*, *Xylomoia strip*, *Eupallasella (=Phoxinus) percunurus*, *Spermophilus suslicus*, *Marmota marmota latirostris*, *Triturus cristatus*, *Ophiogomphus cecilia*, *Canis lupus*, *Bison bonasus* - należy zastosować zestaw wskaźników opracowany w ramach projektu GIOŚ & IOP 2006-2008 – wg podręcznika już opublikowanego na stronie www.iop.krakow.pl/gios/monitoring
- dla siedlisk przyrodniczych 1230, 1310, 1330, 2160, 2170, 2330, 3110, 3150, 3160, 3220, 3230, 3240, 3260, 4010, 4030, 4060, 4080, 5130, 6150, 6170, 6410, 6430, 6440, 6510, 6520, 7140, 7150, 7230, 8120, 8150, 8210, 8220, 8230, 9140, 9150, 9160, 9190, 91F0, 9410, 9420, wszystkich nie wymienionych wyżej gatunków roślin oraz dla zwierząt: *Anisus vorticulus*, *Astacus astacus*, *Boros schneideri*, *Buprestis splendens*, *Carabus zawadzki*, *Cerambyx cerdo*, *Coenagrion ornatum*, *Coenonympha hero*, *Coenonympha oedippus*, *Colibris myrmidone*, *Cucujus cinnaberinus*, *Dytiscus latissimus*, *Eriogaster catax*, *Graphoderus bilineatus*, *Hirudo medicinalis*, *Hypodryas maturna*, *Leucorrhinia pectoralis*, *Lopinga achine*, *Lucanus cervus*, *Lycaena belle*, *Maculinea arion*, *Maculinea nausithous*, *Maculinea teleius*, *Mesosa myops*, *Parnassius mnemosyne*, *Polyommatus eroides*, *Proserpinus proserpina*, *Pytho kolwensis*, *Rhysodes sulcatus*, *Vertigo angustior*, *Vertigo geyeri*, *Vertigo moulinsiana*, *Aspius aspius*, *Barbus barbatus*, *Barbus meridionalis (Barbus peloponnesius)*, *Barbus cyclolepis*, *Cobitis taenia*, *Eudontomyzon mariae*, *Gobio albipinnatus*, *Gobio kessleri*, *Lampetra planeri*, *Sabanejewia aurata*, *Salmo salar*, *Thymallus thymallus*, *Bombina bombina*, *Bombina variegata*, *Bufo calamita*, *Bufo viridis*, *Coronella austriaca*, *Elaphe longissima*, *Emys orbicularis*, *Hyla arborea*, *Pelobates fuscus*, *Rana arvalis*, *Rana dalmatina*, *Rana esculenta*, *Rana lessonae*, *Rana ridibunda*, *Rana temporaria*, *Triturus cristatus*, *Triturus montandoni*, *Barbastella barbastellus*, *Castor fiber*, *Cricetus cricetus*, *Dryomys nitedula*, *Lutra lutra*, *Microtus taticus*, *Myotis bechsteini*, *Myotis dasycneme*, *Myotis emarginatus*, *Rhinolophus hipposideros*, *Sicista subtilis* - należy zastosować zestaw wskaźników, który zostanie opracowany w ramach projektu monitoringowego GIOŚ & IOP 2009-2010.
- dla siedlisk przyrodniczych 2180, 9110, 9130, 9170 należy zastosować zestaw wskaźników z publikacji *Natura 2000 – Niezbędnik leśnika*, opracowany analogicznie do wskaźników z projektów GIOŚ & IOP.

Tam, gdzie chodzi o „ocenę stanu siedliska wykonaną w reprezentatywnej próbkę płatów”, albo „ocenę stanu populacji gatunku na reprezentatywnej próbkę stanowisk”, w terenie należy opisać stan siedliska/populacji w co najmniej 4-10 punktach, wybranych celowo w taki sposób, aby reprezentowały zróżnicowanie siedliska i stanu jego zachowania/stanu populacji gatunku w obszarze Natura 2000.

Dla siedlisk przyrodniczych, z wyjątkiem wód, stosuje się metodę zlokalizowanego GPS

transektu 200x10m (z możliwością modyfikacji wymiarów) oraz na wykonaniu dokumentacji fitosocjologicznej na początku, środku i końcu tego transektu; wykonaniu dokumentacji fotograficznej. Należy korzystać z wzoru „karty obserwacji siedliska przyrodniczego na stanowisku”, stosowanego w projekcie monitoringu GIOŚ & IOP, szczególnie precyzyjnie wypełniać punkt „proponowane działania ochronne”.